

Republika e Kosovës
Republika Kosova–Republic of Kosovo
Qeveria–Vlada–Government

Zyra e Kryeministrit–Ured Premijera–Office of the Prime Minister
Agjencia për Barazi Gjinore –Agencija za Polnu Ravnopravnost–Agency for Gender Equality

Programi i Kosovës për Barazi Gjinore

Program Kosova za ravnopravnost polova

Kosovo Program for Gender Equality

Ky vëllim është përgatitur nga:

Agjencia për Barazi Gjinore në Zyrën e Kryeministrit

Mbikëqyrja editoriale:

Shqipe Krasniqi, ud. Kryeshefe Ekzekutive në ABGJ/ZKM

Redaktor:

Shqipe Krasniqi, ud. Kryeshefe Ekzekutive në ABGJ/ZKM

Violeta Kurti, Shefe e Divizionit për Bashkëpunim në ABGJ/ZKM

Edi Gusia, Zyrtare e Lartë për Bashkëpunim ABGJ/ZKM

Perkthimi:

TRANKOS Consulting

Tel: +381 38 542 455

Fax: +381 38 542 455

admin@trankos.com

www.ks-gov.net

Të drejtat e botimit i takojnë

Agjencisë për Barazi Gjinore në Zyrën e Kryeministrit

Shtypi: Design House

Tirazhi 700

Material shpjegues

Çfarë përfaqëson dokumenti që i paraqesim Ministrave të Qeverisë së Republikës së Kosovës?

Dokumenti në vijim paraqet programin strategjik për integrimin e Barazisë Gjinore në politikat dhe programet publike të Qeverisë së Republikës së Kosovës. Ky dokument është miratuar nga Këshilli Drejtues i Programit të Kosovës për Barazi Gjinore (PKBGj), më 19 Mars 2008.

Dokumenti është rezultat i një ushtrimi të rëndësishëm me pjesëmarrjen e të gjithë aktorëve të interesuar në çështje të barazisë gjinore. Pjesëmarrja e gjerë synoi të rrisë vlefshmërinë dhe të sigurojë që plani i veprimit (masave dhe ndërhyrjeve) të jetë në përputhje me nevojat dhe mundësitë reale të institucioneve të vendit. Gjithashtu, draft programi është përgatitur duke nxitur bashkëpunimin ndërmjet aktorëve të ndryshëm qeveritarë (qendrorë e lokalë), donatorëve, shoqërisë civile dhe komunitetit, për të marrë vendime të orientuara dhe drejtuara nga përparësitë e çështjes së barazisë gjinore.

Pse i duhet Kosovës, Programi i Kosovës për Barazi Gjinore - PKBGJ?

Vendimin për hartimin e këtij dokumenti e ka marrë qeveria e mëparshme, por ky vendim ka qenë produkt i një konsensusi politik, pasi çështjet gjinore janë parë si një dimension i rëndësishëm në luftën kundër varfërisë. Veç kësaj, çështjet gjinore qëndrojnë në qendër të angazhimeve të Qeverisë dhe të shoqërisë kosovare pas Samitit të Mijëvjeçarit, Konferencës së 4-të botërore të gruas të mbajtur në Pekin më 1995. Gjithashtu, përfshirja dhe implementimi i çështjeve gjinore në politikat, programet dhe iniciativat për zhvillimin e vendit duhet të jetë një imperativ edhe për Kosovën, si një shtet i ri, para të cilit shtrohen shumë sfida; ato të zhvillimit ekonomik e social si dhe ato të integritetit në familjen Evropiane.

Nga ana tjetër Ligji për Barazi Gjinore na detyron për hartimin e këtij programi. Megjithatë që nga viti 2004, Kosova ka përparuar në integrimin e çështjeve gjinore në programet e qeverisë e veçanërisht në fushën e legjislacionit, nuk mund të themi të njëjtën gjë për shërbimet publike konkrete. Me gjithë përparimet e bëra deri tani në integrimin e perspektives gjinore në politikat dhe programet e qeverisë, në kontekstin e zvogëlimit të varfërisë dhe zhvillimit të vendit, nuk mund të flitet për efektivitet të politikave dhe programeve në përmirësimin e treguesve gjinorë. Mundësitë për përmirësimin dhe zhvillimin ekonomik dhe zvogëlimin e varfërisë nëpërmjet ndikimit të politikave është në mandatin e çdo qeverie, por edhe

të aktereve të tjerë që ndikojnë në jetën e vendit. Këto politika dhe programe synojnë të jenë strategjike, në mënyrë që të mos ndikohen nga politika ose individë të veçantë.

Çfarë përmban Dokumenti i PKBGJ-së ?

Hartimi i dokumentit është fokusuar në 6 fusha specifike; (i) integrimi i grave në ekonomi; (ii) integrimi i grave në tregun e punës dhe përkujdesja sociale për kategoritë e prekura nga problemet sociale; (iii) gratë në proceset e vendimmarrjes, (iv) përkujdesja shëndetësore dhe qasja e femrave dhe meshkujve në shërbimet shëndetësore, (v) arsimimi; dhe, (vi) përfaqësimi dhe kontributi i tyre në kulturë dhe media.

PKBGJ synon të krijojë një mjedis të përshtatshëm dhe specifik për ndryshime në kushtet e jetesës së grave dhe vajzave në Kosovë, si dhe për eliminimin e ndasive të cilat janë të lidhura ngushtë me varfërinë

Kosova është një shtet i ri me një demokraci ende të re. Strategjitë e zhvillimit të vendit dhe ato sektoriale shpesh me përmasa afatmesme, ndërlikohen dhe vështirësohen nga shumë faktorë, ndër të cilët mund të përmendim: zbatimin e dobët të ligjit, dobësinë e administratës publike me tregues të ulët të sjelljes, dhe nivele relativisht të larta të korrupsionit. Kjo tregon se për të ndërtuar një të ardhme si të vendeve të zhvilluara, kemi nevojë jo vetëm për konsolidim të kulturës demokratike dhe hartim të programeve dhe objektivave strategjike, por edhe për hartim të objektivave specifike, përcaktimin e treguesve për matjen e tyre, institucionet dhe individët bartës të aksioneve, si dhe burimet financiare dhe afatet për realizimin e tyre. Nisma e Qeverisë së Kosovës për hartimin e "Programit të Kosovës për Barazi Gjinore" bëhet në kohën kur Kosova është një shtet i ri, dhe në vitin e parë të zbatimit të Strategjisë së Planit Zhvillimor të Kosovës. "Programi i Kosovës për Barazinë Gjinore" ofron një vizion të përmirësuar afatmesëm për arritjen e barazisë gjinore. Dokumenti që kemi hartuar është bazuar dhe ka ruajtur orientimet strategjike të vendosura në Strategjinë e Planit Zhvillimor të Kosovës, duke iu përgjigjur qëllimeve të Integritimit Evropian si dhe Synimeve të Mijëvjeçarit.

Qëllimi dhe objektivat e hartimit të PKBGJ

PKBGJ ka për qëllim të nxisë dialogun mbi integrimin e barazisë gjinore në Kosovë, që do të thotë pjesëmarrje e barabartë e grave dhe burrave në jetën sociale, ekonomike e politike të vendit, mundësi të barabarta për të gëzuar të gjithat të drejtat e tyre dhe për të vënë në shërbim potencialet e tyre individuale në dobi të shoqërisë.

Objektivat e këtij dokumenti janë; (a) të analizoje gjendjen aktuale të grave dhe burrave në Kosovë duke dhënë ecurinë afatshkurtër dhe afatmesme të

fenomeneve dhe ndikimin e tyre ne luftën kundër varfërisë; (b) të identifikojë mundësitë duke përfshirë politikat dhe institucionet në shërbim të barazisë gjinore; (c) të identifikojë fushat për ndërhyrje dhe te rekomandojë politikat, programet dhe masat për zgjidhjen e problemeve dhe përbalimin e sfidave që paraqet lufta kundër varfërisë dhe zhvillimi ekonomik e social i vendit; (d) te hartojë sa të jetë e mundur një buxhet i cili do te jetë një mekanizëm në duart e qeverise së Kosovës për arritjen e objektivave.

Kujt do ti shërbejë PKBGJ

Ky Program do të ndihmojë Institucionet e Qeverise se Kosovës në drejtim te:

- Adresimit te çështjeve te barazisë gjinore (historike, ekonomike, sociale, kulturore, e politike);
- Aftësimin të kapaciteteve për një vendimmarrje gjithëpërfshirëse,
- Shpërndarjes racionale dhe të drejtpeshuar të burimeve njerëzore, materiale e financiare
- Zbatimit te koordinuar ndërinstytucional te planit të veprimit.

Bazuar ne natyrën e ndërthurur dhe te ndërvarur te çështjeve gjinore pothuaj te gjitha çështjet e trajtuara ne dokument janë te ndërlidhura. Punësimi dhe pjesëmarrja e grave ne ekonomi, ka ndikim te drejtpërdrejte ne uljen e varfërisë. Disa tregues si niveli i vdekshmërisë maternale apo niveli i arsimimit te grave janë te lidhura me kushtet ekonomike te familjes ne vijim pjesa me e madhe e ndërhyrjeve, politikave dhe masave te propozuara mund te zbatohen nëpërmjet trajtimeve te integruara, për te kursyer kohe dhe burime financiare.

Procesi gjatë te cilit ka kaluar hartimi i PKBGJ-se

Programi i Kosovës për Barazi gjinore është fryt i nje procesi ndërveprues dhe pjesëmarrës i cili përfshiu institucione të qeverisjes qendrore, lokale, të shoqërisë civile, shoqatave jo-qeveritare, grupe të ndryshme interesi, përfaqësues te forcave politike ne vend, përfaqësues te fushës akademike, si dhe partnerë ndërkombëtare.

Grupet e Punës të përbëra nga ekspertë të fushës ka filluar punën në muajin Shtator 2007.

Në procesin e hartimit te PKBGJ-së, Qeveria e Kosovës është mbështetur nga partnerët ndërkombëtare dhe UNMIK.

Pjesë e rëndësishme e procesit kanë qenë konsultimet, tryezat e punës dhe diskutimit, të cilat shërbyen për hartimin e dokumentit dhe nxitjen e debatit

ndërmjet aktoreve të ndryshëm mbi çështje të barazisë gjinore në Kosovë. Konkluzionet dhe rekomandimet e nxjerra nga këto debate janë pjesë e dokumentit të hartuar. Janë mbajtur katër tryeza diskutimi me pjesëmarrjen e gjerë të aktorëve kryesorë të shoqërisë civile, të institucioneve akademike, përfaqësueseve të institucioneve në nivel qendror dhe lokal si dhe të ekspertëve të fushave të ndryshme për të identifikuar strukturën dhe problemet kryesore që do të përfshihen në program.

Vështirësitë dhe sfidat

Dokumenti vlerëson nga pikëpamja sasiore dhe cilësore gjendjen sociale, ekonomike shëndetësore, arsimore dhe kulturore të grave dhe burrave në Kosovë. Vështirësitë që u hasën në procesin e hartimit të PKBGJ-se lidhen së pari me vlerësimin e gjendjes reale pasi mungesa dhe në disa raste konfuzioni i të dhënave statistikore për tregues të ndryshëm e ka vështirësuar analizën. Kjo është parë në analizën e bërë për kulturën dhe median ku kanë munguar treguesit statistikor dhe analiza, është bërë duke u mbështetur në perceptimet e anëtarëve të grupeve të punës. Shqetësimi i dytë është futja e konceptit të planifikimit të integruar të masave dhe politikave që duhen ndërmarrë për arritjen e rezultateve të dëshiruara. Treguesit e barazisë gjinore, duke qenë tregues të ndërthurur kërkojnë përfshirjen e institucioneve të tjera në proceset e planifikimit. Së treti, kalkulimi i buxhetit përkatës për masat dhe veprimet, ka hasur në vështirësi për faktin se anëtarët e grupeve të punës nuk e kanë qenë në dijeni për buxhetin në terma afatmesëm të institucioneve që ato kanë përfaqësuar në këtë proces.

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

ZYRA E KRYEMINISTRIT/URED PREMIJERA
OFFICE OF THE PRIME MINISTER

AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE- AGENCIJA ZA POLNU RAVNOPRAVNOST
AGENCY OF GENDER EQUALITY

Programi i Kosovës për Barazi Gjinore

2008-2013

Është evidente se vendet ku barazia gjinore është në nivel të ulët, ballafaqohen me një zhvillim më të ngadaltë ekonomik, dhe kanë pengesa në zbutjen e varfërisë më tepër sesa ato vende ku barazia gjinore është në nivel të kënaqshëm¹.

¹ Banka Botërore “Zhvillimi dhe Ndërgjegjësimi Gjinor dhe të Drejtat Gjinore në Burime”

..... Barazia gjinore është një gur themeltar në procesin e zhvillimit demokratik të një kombi. Për të vendosur këtë gur atje ku duhet është e nevojshme të merren në konsideratë të gjitha pa-barazitë gjinore që karakterizojnë sot familjen, komunitetin, tregun e punës, dhe në përgjithësi shoqërinë.

Hyrje

Shumë nga studimet dhe analizat të bëra nga Qeveria e Kosovës por edhe nga shoqëria civile dhe partnerët tanë ndërkombëtarë kanë arritur në rezultate dhe fakte empirike të pakundërshtueshme se mungesa e barazisë gjinore dhe qasja e pabarabartë e grave dhe meshkujve në fusha të ndryshme të jetës, tenton të frenojë zhvillimin, rritjen ekonomike dhe reduktimin e varfërisë në vend.

Mungesa e barazisë gjinore shpesh ngadalëson produktivitetin e punës, në aspektin afatshkurtër dhe afatgjatë. Poashtu, pabarazia gjinore krijon joeffikasitet në ndarjen e punës si në familje ashtu edhe në shoqëri, e në këtë mënyrë ajo kontribuon në varfërimin e njerëzve.

Këto gjetje e bëjnë të qartë faktin se çështjet gjinore janë një dimension i rëndësishëm në luftën kundër varfërisë. Veç kësaj, pas Samitit të Mijëvjeçarit, Konferencës së IV Botërore të Gruas, e mbajtur në Pekin më 1995, çështjet gjinore janë në fokus të angazhimeve të qeverisë si dhe të shoqërisë civile. Natyra dhe rëndësia e çështjeve gjinore për reduktimin e varfërisë dhe zhvillimin, ndryshojnë nga koha në kohë, por edhe ndërmjet vendeve të ndryshme. Këto ndryshime tentojnë të jenë më të mëdha në vendet e varfra se në ato vende me një rend të konsoliduar ekonomik. Gjithashtu, brenda të njëjtit vend tentojnë të jenë më të dallueshme në rajonet më të varfra. Përfshirja dhe implementimi i çështjeve gjinore në politikat, programet dhe iniciativat për zhvillimin e vendit duhet të jetë një imperativ edhe për Kosovën, si një shtet i ri, para të cilit shtrohen shumë sfida; ato të zhvillimit ekonomik e social, si dhe ato të integritimit në familjen Evropiane.

Integrimi i çështjeve gjinore në programet e qeverisë

Që nga viti 2004, Kosova ka përparuar në integrimin e çështjeve gjinore në programet e qeverisë, veçanërisht në fushën e legjisllacionit. Por nuk mund të thuhet e njëjta gjë për shërbime publike konkrete, të cilat do të ndryshonin gjendjen e grave dhe vajzave në Kosovë në fushën e arsimit, shëndetësisë, e sidomos punësimit. Deri në vitin 2006 (viti i krijimit të ABGJ-së), nuk mund të flasim për programe konkrete që shkojnë në dobi të çështjes gjinore.

Megjithë përparimet e bëra deri më tani në integrimin e perspektives gjinore në politikat dhe programet e qeverisë, në kontekstin e zvogëlimit

të varfërisë dhe zhvillimin e vendit, nuk mund të flitet për efektivitet të politikave dhe programeve në përmirësimin e treguesve gjinorë. Mundësitë për përmirësimin dhe zhvillimin ekonomik dhe zvogëlimin e varfërisë nëpërmjet ndikimit të politikave është në mandatin e çdo qeverie, por edhe të aktoreve tjerë që ndikojnë në jetën e vendit. Këto politika dhe programe synojnë të jenë strategjike, në mënyrë që të mos ndikohen nga politika ose individë të veçantë.

Për realizimin e programit të paraqitur në këtë dokument, Qeveria e Kosovës do të punojë me të gjithë aktorët në vend: pushteti lokal, shoqërinë civile, akademikët, donatorët dhe partnerët ndërkombëtarë. Kjo punë do të nisë me diagnostikimin e problemeve me bazë gjinore duke synuar ndërtimin e politikave dhe programeve adekuate me natyrën e problemeve dhe gravitetin e tyre.

PKBGJ synon të krijojë një mjedis të përshtatshëm dhe specifik për ndryshime në kushtet e jetesës së grave dhe vajzave në Kosovë, si dhe për eliminimin e ndasive të cilat janë të lidhura ngushtë me varfërinë, mentalitetin dhe traditën e një shteti shumetnik dhe diktatorial.

Konteksti

Kur çështjet e barazisë gjinore nuk trajtohen në mënyrë të kënaqshme, kjo do të thotë se rrezikohet rreth 50% e popullsisë që të mos përfitojë plotësisht nga përparimi i arritur nëpërmjet gjithë përpjekjeve të tjera për reformat shoqërore, politike dhe ekonomike. Një pabarazi e tillë, nëse vazhdon, do të dëmtojte edhe përpjekjet e Kosovës për të arritur një zhvillim ekonomik të qëndrueshëm, pasi jo vetëm që nuk do të shfrytëzohet potenciali i plotë i popullsisë së vendit, por arritjet nuk do t'i gëzojnë njëjloj të gjitha grupet shoqërore.

Ligji për Barazi Gjinore sanksionon barazinë ndërmjet meshkujve dhe grave, por në praktikë, shpeshherë, grate nuk i gëzojnë të drejtat si mashkujt. Kjo pabarazi shihet se ekziston në shumë fusha të jetës sociale dhe ekonomike të vendit. Për këtë arsye, hartimi i dokumentit është fokusuar në 6 fusha specifike; (i) integrimi i grave në ekonomi; (ii) integrimi i grave në tregun e punës dhe përkujdesja sociale për kategoritë e prekura nga problemet sociale; (iii) grate në proceset e vendimmarrjes, (iv) përkujdesja shëndetësore dhe qasja e grave dhe meshkujve në shërbimet shëndetësore, (v) arsimimi; dhe, (vi) përfaqësimi dhe kontributi i tyre në kulturë dhe media.

Kosova është një shtet i ri me një demokraci ende të re. Strategjitë e zhvillimit të vendit dhe ato sektoriale shpesh me përmasa afatmesme, ndërlikohen dhe vështirësohen nga shumë faktorë, ndër të cilët mund të përmendim: zbatimin e dobët të ligjit, dobësinë e administratës publike me tregues të ulët të sjelljes, dhe nivele relativisht të larta të korrupsionit. Kjo tregon se

për të ndërtuar një të ardhme si të vendeve të zhvilluara, kemi nevojë jo vetëm për konsolidim të kulturës demokratike dhe hartim të programeve dhe objektivave strategjikë, por edhe për hartim të objektivave specifike, përcaktimin e treguesve për matjen e tyre, institucionet dhe individët bartës të aksioneve, si dhe burimet financiare dhe afatet për realizimin e tyre.

Nisma e Qeverisë së Kosovës për hartimin e “Programit të Kosovës për Barazi Gjinore” bëhet në kohën kur Kosova është një shtet i ri, dhe në vitin e parë të zbatimit të Strategjisë së Planit Zhvillimor të Kosovës. Kjo Strategji (SPZHK), duke qenë një dokument në përmirësim, i përgjigjet dinamikës së evoluimit të vizionit, dhe pranon përfshirjen e interesave dhe qëndrimeve të reja që përcaktojnë ecurinë e zhvillimeve sektoriale, tërësore, si dhe atyre në favor të grupeve të ndryshme shoqërore.

Në këtë kuadër, “Programi i Kosovës për Barazinë Gjinore” ofron një vizion të përmirësuar² afatmesëm për arritjen e barazisë gjinore. Dokumenti që kemi hartuar është bazuar dhe ka ruajtur orientimet strategjike të vendosura në SPZHK, duke iu përgjigjur qëllimeve të Integritimit Evropian si dhe Synimeve të Mijëvjeçarit.

Qëllimi dhe objektivat e hartimit të PKBGJ

PKBGJ ka për qëllim të nxisë dialogun mbi integrimin e barazisë gjinore në Kosovë, që do të thotë pjesëmarrje e barabartë grave dhe meshkujve në jetën sociale, ekonomike e politike të vendit, mundësi të barabarta për të gëzuar të gjithat të drejtat e tyre, dhe për të vënë në shërbim potencialet e tyre individuale në dobi të shoqërisë.

Qëllimet e këtij dokumenti janë; (a) të analizojë gjendjen aktuale të grave dhe meshkujve në Kosovë duke dhënë ecurinë afatshkurtër dhe afatmesme të fenomeneve dhe ndikimin e tyre në luftën kundër varfërisë; (b) të identifikojë mundësitë duke përfshirë politikën dhe institucionet në shërbim të barazisë gjinore; (c) të identifikojë fushat për ndërhyrje dhe të rekomandojë politikën, programet dhe masat për zgjidhjen e problemeve dhe përbalimin e sfidave që paraqet lufta kundër varfërisë, dhe zhvillimi ekonomik e social i vendit; (d) të hartojë aq sa është e mundur një buxhet, që do të jetë një mekanizëm në duart e Qeverisë së Kosovës për arritjen e qëllimeve.

Përmbajtja e dokumentit

Dokumenti është rezultat i një **ushtrimi të rëndësishëm me pjesëmarrjen e të gjithë aktorëve dhe palëve të interesuara në çështje të barazisë gjinore.**

² Janë bërë disa përpjekje për hartimin e një programi për përmirësimin e situatës së gruas në Kosovë, PKBGJ i hartuar në vitin 2004. Ky dokument synon ngritjen e një programi kombëtar dhe vendosjen e synimeve dhe objektivave nëpërmjet një procesi gjithëpërfshirës. Shënim i autorëve.

Pjesëmarrja e gjerë synon të rrisë vlefshmërinë dhe të sigurojë që plani i masave dhe ndërhyrjeve të jetë në përputhje me nevojat dhe mundësitë reale të institucioneve të vendit. Gjithashtu, strategjia është përgatitur duke nxitur bashkëpunimin ndërmjet aktorëve të ndryshëm qeveritarë (qendrorë e lokalë), donatorëve, shoqërisë civile dhe komunitetit, për të marrë vendime të orientuara dhe drejtuara nga përparësitë e çështjes së barazisë gjinore.

Ky program do t'i ndihmojë institucionet e Qeverisë së Kosovës në drejtim të:

- Adresimit të çështjeve të barazisë gjinore (historike, ekonomike, sociale, kulturore, e politike).
- Aftësimin të kapaciteteve për një vendimmarrje gjithëpërfshirëse.
- Shpërndarjes racionale dhe të drejtpeshuar të burimeve njerëzore, materiale e financiare.
- Hartimit të planit të veprimit.

Grupi punues gjatë procesit të hartimit të programit është mbështetur në:

- Analizën e situatës nëpërmjet një qasje, e cila verifikon ndikimin e pabarazisë gjinore në gjendjen ekonomike të shoqërisë; duke marrë parasysh treguesit ekonomikë, arsimorë, shëndetësorë dhe kulturorë.
- Analizat e veçanta për pjesëmarrjen e grave në sektorë të ndryshëm në strukturat vendimmarrëse në nivel qendror dhe lokal.
- Identifikimin e vizionit dhe sfidave kryesore për arritjen e barazisë gjinore në Kosovë.
- Përgatitjen e planit të veprimit për masat që duhen ndërmarrë për të arritur synimet dhe objektivat.
- Përcaktimin e treguesve bazë për matjen dhe vlerësimin e ecurisë dhe rishikimin e veprimeve në përputhje me situatat e reja që krijohen.

Bazuar në natyrën e ndërthurur dhe të ndërvarur të çështjeve gjinore, pothuajse të gjitha çështjet e trajtuara në dokument janë të ndërlidhura. Punësimi dhe pjesëmarrja e grave në ekonomi ka ndikim të drejtpërdrejtë në zvogëlimin e varfërisë. Disa tregues, siç është niveli i vdekshmërisë maternale ose niveli i arsimimit të grave, janë të lidhura me kushtet ekonomike të familjes. Pjesa më e madhe e ndërhyrjeve, politikave dhe masave të propozuara mund të zbatohen përmes trajtimeve të integruara, për të kursyer kohë dhe burime financiare.

Procesi gjatë të cilit u hartua dokumenti i PKBGJ-se

Programi i Kosovës për Barazi Gjinore është fryt i një procesi ndërveprues dhe pjesëmarrës, ku janë përfshirë institucione të qeverisjes qendrore, lokale, të shoqërisë civile, shoqatave jo-qeveritare, grupe të ndryshme interesi,

përfaqësues të forcave politike në vend, përfaqësues të fushës akademike, si dhe partnerë ndërkombëtarë.

Grupet punuese të përbëra nga ekspertë të fushës kanë filluar punën në muajin shtator, 2007.

Në procesin e hartimit të PKBGJ-së, Qeveria e Kosovës është mbështetur nga partnerët ndërkombëtarë dhe UNMIK-u.

Pjesë e rëndësishme e procesit kanë qenë konsultimet, tryezat e punës dhe diskutimet, të cilat shërbyen për hartimin e dokumentit dhe nxitjen e debatit mes aktorëve të ndryshëm mbi çështje të barazisë gjinore në Kosovë. Konkluzionet dhe rekomandimet e nxjerra nga këto debate janë pjesë e dokumentit të hartuar. Janë mbajtur katër tryeza diskutimi me pjesëmarrjen e gjerë të aktorëve kryesorë të shoqërisë civile, të institucioneve akademike, përfaqësuesve të institucioneve në nivel qendror dhe lokal, si dhe të ekspertëve të fushave të ndryshme, për të identifikuar strukturën dhe problemet kryesore që do të përfshihen në program.

Vështirësitë dhe sfidat

Dokumenti vlerëson në aspektin sasiorë dhe cilësorë gjendjen sociale, ekonomike, shëndetësore, arsimore dhe kulturore të grave dhe meshkujve në Kosovë. Vështirësitë që janë hasur gjatë procesit të hartimit të PKBGJ-së, pikësepari lidhen me vlerësimin e gjendjes reale, pasi që mungesa dhe në disa raste konfuzioni i të dhënave statistikore për tregues të ndryshëm, ka vështirësuar analizën. Kjo është parë në analizën e bërë për kulturën dhe medien, ku kanë munguar treguesit statistikorë dhe analiza është bërë duke u mbështetur në perceptimet e anëtarëve të grupit punues. Shqetësimi i dytë është futja e konceptit të planifikimit të integruar të masave dhe politikave që duhen ndërmarrë për arritjen e rezultateve të dëshiruara. Treguesit e barazisë gjinore, duke qenë tregues të ndërthurur, kërkojnë përfshirjen e institucioneve tjera në proceset e planifikimit. Së treti, fushata elektorale dhe zgjedhjet politike që janë mbajtur gjatë procesit të hartimit të dokumentit, kanë çuar në shtyrjen e afatit për miratimin e tij nga Qeveria e Kosovës.

1. Kapitulli i parë: “Analiza dhe pabarazia gjinore në Kosovë”

1.1 Vështrim i përgjithshëm mbi barazinë gjinore dhe varfërinë

Transformimi i thellë politik, social dhe ekonomik pas vitit '99, solli ndryshime të dukshme në strukturën e ekonomisë, nivelin e jetesës së popullatës, si dhe ekuilibrin gjinor në shoqërinë e Kosovës. Megjithëse gjatë tranzicionit Kosova ka bërë hapa të rëndësishëm pozitivë drejt ndërtimit të një shoqërie demokratike, liritë dhe të drejtat që u fituan nuk kanë ndikuar në mënyrë të barabartë tek meshkujt dhe grate.

Si rezultat i luftës, i deformimeve të thella ekonomike të trashëguara nga e kaluara, si dhe mungesës totale të institucioneve për zgjidhjen e problemeve që lidhen me çështjet ekonomike, punësimin dhe shërbimet publike, kanë ndikuar që varfëria në Kosovë të këtë përmasa ekstreme. Është vlerësuar se rreth 15% e popullsisë jeton në kushte të varfërisë ekstreme, dhe 45% jeton nën minimumin jetësor³.

Megjithë përmirësimet në vitet e mëvonshme, papunësia dhe varfëria kërcënojnë një numër jo të vogël familjesh në Kosovë, por në mënyrë të veçantë papunësia dhe varfëria po ndikojnë negativisht në statusin social të grave.

Nga pikëpamja demografike, grate në Kosovë përbëjnë gjysmën e popullsisë⁴. Deri në fund të viteve të 80-ta, dominonte familja patriarkale, ku 2-3 breza jetonin në një familje. Pas viteve të 90-ta, emigrimi jashtë vendit dhe migrimi nga zonat rurale drejt atyre urbane përshpejtuan shpërbërjen e familjes patriarkale. Megjithatë ringjallja e traditave patriarkale e ndërthurur me problemet ekonomike, papunësinë, varfërinë dhe sigurinë personale, kanë kufizuar të drejtat themelore të grave dhe vajzave, kryesisht në zonat rurale të thella dhe të varfra.

Të dhënat për varfërinë në Kosovë, tregojnë për një feminizëm të varfërisë dhe rritje të peshës së grave në grupin e të varfërve. Vlerësimi i varfërisë në Kosovë mbështetur në studimin e buxhetit familjar (Household Budget Survey 2005), tregon se familjet ku kryefamiljar është një femër janë më të varfra se familjet me një kryefamiljar mashkull⁵. Gjeografikisht kemi ritme më të ulëta të zvogëlimit të varfërisë në këto grup-popullata në zonat rurale, ku përveç shumë faktorëve që prodhojnë varfëri, inferioriteti ekonomik e social i gruas ndikon fuqishëm.

3 World Bank; Ocober 2007; “Kosovo poverty assesement”

4 Popullsia totale ne Kosove ne fund te vitit 2005 vlerësohet te jete 2,070,000 banore, nga te cilet 1,010,000 femra dhe 1,060,000 meshkuj.

5 World Bank; October 2007, “Kosovo poverty assesement”- The poverty incidence is estimated to be higher by 4% for fekale headed households compared to male heads of households.

Në një vend të varfër si Kosova, kultura diskriminuuese me bazë gjinore nuk është thjesht një çështje e shkeljes së të drejtave të grave e vajzave, por pabarazia gjinore përfaqëson një pengesë serioze në reduktimin e varfërisë. Trajtimi i pabarazisë gjinore luan një rol parësor në rritjen e mirëqenies së mijëra fëmijëve kosovarë që jetojnë në varfëri.

Tradicionalisht, gratë kanë barrën kryesore të mirëqenies në familje, megjithatë ato kanë më pak mundësi se burrat në përdorimin e burimeve dhe mjeteve që nevojiten për të përmbushur përgjegjësinë e mësipërme. Niveli i lartë i papunësisë, niveli i ulët arsimor, angazhimi i grave në punë të pakualifikuara, mungesa e mundësive kualifikuese, qasja e dobët dhe mungesa e lirisë së përdorimit të metodave të planifikimit familjar, fakti që shumë shpesh grate janë objekt i dhunës, i keqtrajtimit dhe veprimeve arbitrare në familje, si edhe përfaqësimi i dobët në strukturat publike drejtuese dhe politike, po ndikojnë në thellimin e varfërisë në Kosovë, dhe në zgjatjen e saj.

1.2 Shkaqet që prodhojnë varfëri dhe diskriminim gjinor

1.2.1 Dominimi i normave patriarkale prodhon diskriminim gjinor

Normat dhe praktikat patriarkale që dominojnë shoqërinë kosovare është një ndër shkaqet kryesore që prodhon diskriminim mbi bazë gjinore. Organizimi social dhe parimet në bazë të së cilave funksionin familja dhe shoqëria, konsiderojnë femrën inferiore. Burrat janë mbajtësit kryesorë të familjes ndërsa gratë janë të destinuara të përkujdesen për mirërritjen e fëmijëve dhe mbarëvajtjen e shtëpisë, punë e cila është e pavlerësuar, dhe si pasojë ndikon në mbajtjen e një statusi të ulët social.

1.2.2 Vështirësi në zbatimin e ligjit vonojnë barazinë gjinore

Megjithëse pas luftës, të drejtat e grave u riformuluan nën konceptet demokratike dhe parimet e të drejtave të njeriut, respektimi i plotë i tyre kufizohet jo vetëm nga mentaliteti patriarkal, por edhe nga vështirësitë në zbatimin e ligjeve. Në aspektin e ndërtimit të kuadrit ligjor kemi një angazhim të qeverisë për ekuilibrim të barazisë gjinore. Ngritja e një sërë mekanizmesh për arritjen e barazisë gjinore siç janë: Plani i standardeve për Kosovën, Ligji për barazi gjinore (rregullorja e UNMIK nr. 2004/18), Ligji kundër diskriminimit, gusht 2004; Udhëzimi administrativ për mundësi të barabarta, 2003; Rregullorja kundër trafikimit të qenieve njerëzore, 2001/4; Rregullorja për mbrojtjen nga dhuna në familje 2003/12; përbëjnë

themelimin drejt respektimit të së drejtave themelore të grave. Por, megjithë ekzistencën e një kuadri të mirë ligjorë, vështirësitë në zbatimin e ligjeve, mungesat në strukturat zbatuese dhe fondet e pamjaftueshme, po vonojnë arritjen e synimeve për barazi gjinore.

1.2.3 Niveli i ulët arsimor i grave është shkak për t'i lënë ato në varfëri

Në Kosovë, analfabetizmi ka dimensione të gjinisë, moshës dhe vendbanimit. Analfabetizmi është më i lartë në zonat rurale sesa në ato urbane. Të dhënat dhe analiza e Studimit të Buxhetit Familjar (Household Budget Survey) tregojnë se vajzat dhe grate të deklaruara analfabete (mbi 7 vjeç, që nuk dinë shkrim-lexim) janë në masën 9.1 %. Ndërsa, për djemtë ky tregues është në masën 2,8%. Pothuajse 14% e grave (15 vjeç e më lart) që jetojnë në zonat rurale janë përcaktuar si analfabete, në raport me mashkujt analfabetë që është më pak se 10%.⁶

Sipas RZHNJ-UNDP vlerësohet se në Kosovë mashkujt kanë në përgjithësi dy vjet më shumë shkollim se grate.⁷ Treguesi i vijimit të arsimit fillor te vajzat është më i lartë sesa te djemtë, përkatësisht 96,6%, dhe 95,7%, ndërsa, po ky tregues për arsimin e mesëm ndryshon në favor të djemve, dhe është 71,8% për vajza, dhe 84,4% për djem. Kjo tregon se braktisja e shkollës nga vajzat ndodh më shpejt se nga djemtë.⁸

Sipas të njëjtit studim (HBS), kryefamiljaret gra që kanë më pak se arsimit fillor janë në shkallën 47,2% krahasuar me 14,5 % të kryefamiljarëve burra, për të njëjtin nivel arsimor. I njëjti tregues për nivele të ndryshme të arsimit flet dukshëm për përparësi të meshkujve sa u përket viteve të shkollimit në krahasim me grate.

Sipas publikimit të Riinvestit⁹, bazuar në të dhënat e anketës së familjeve dhe tregut të punës (dhjetor 2002), vetëm 13% e popullsisë kosovare të grupmoshës 25-64 vjeç, kanë kualifikim arsimor të lartë. Prej tyre janë 18% meshkuj dhe 8% femra, krahasuar me nivelin e arsimit në BE ku raportet janë 23% meshkuj dhe 20% femra.

Infrastruktura e dobët rrugore dhe çështje të sigurisë janë faktorë që ndikojnë vijimin e shkollimit nga vajzat. Sipas publikimit të Institutit Riinvestit¹⁰, të rriturit në zonat rurale (mbi 16 vjeç) udhëtojnë mesatarisht 18 kilometra në ditë për të shkuar në shkollë. Poashtu, numri i pamjaftueshëm i objekteve shkollore e rëndon edhe më shumë problemin e shkollimit.

6 ESK; "Kosova në shifra 2005", v.c fq. 22

7 Shih për me tutje raportin e UNDP-së, Kapitulli II: "Komponentët e Indeksit të Zhvillimit Gjinnor dhe dallimet në mes të gjinive"

8 World Bank; "Poverty assesement in Kosovo" June 16,2005; page 62

9 Riinvest 2005; "Profili socio-ekonomik i Kosovës dhe sfidat e zhvillimit-Riinvest 2005"

10 Riinvest 2005; "Profili socio-ekonomik i Kosovës dhe sfidat e zhvillimit"

1.2.4 Kequshqyerja dhe qasja e vogël në shërbimet shëndetësore kushtëzojnë shëndet të dobët të nënave

Grate që jetojnë në varfëri vuajnë nga pasojat e një shëndeti të dobët, ndërsa vdekshmëria amtare tek ky grup vazhdon të jetë e lartë, megjithë përmirësimet e dukshme. Në Raportin “Gjendja perinatale në Kosovë në vitet 2000-2006”, vdekshmëria maternale në vitin 2006 raportohet të jetë ulur dukshëm, në 7 promila, krahasuar me 23.1 promila në vitin 2000¹¹. Duke analizuar këtë tregues në mënyrë të veçantë, rezulton se grate e varfra në Kosovë ballafaqohen me një sërë problemesh që ndikojnë në shëndetin riprodhues, si ushqyerja e varfër, qasja e ulët për ujë të pijshëm dhe masa shëndetësore dhe shërbime shëndetësore, etj. Janë po këta faktorë që ndikojnë në vdekshmërinë perinatale të foshnjave me 23 fëmijë në 1 mijë lindje të gjalla, që vlerësohet të jetë shkalla më e lartë e këtij treguesi në Evropë¹². Nga numri i përgjithshëm i vdekjeve të foshnjave, vërehet se foshnjat e gjinisë femërore prijnë me numër më të lartë të vdekjeve¹³. Pasojat e varfërisë dhe qasja e ulët në shërbime të shëndetit riprodhues manifestohen në shëndet të dobët të nënës (poor health), niveli i lartë i vdekshmërisë maternale dhe niveli i lartë i lindshmërisë. Duke mos ushtruar të drejtën për të zgjedhur numrin e fëmijëve dhe kohën ndërmjet lindjeve, grate e varfra krijojnë familje me shumë fëmijë, e fëmijët e tyre ka shumë të ngjarë të jetojnë në varfëri. Në vitin 2003 përmasa mesatare e familjeve të varfra ishte 5.7 anëtar, nga të cilët 2 ishin anëtarë nën 15 vjeç, krahasuar me familjet e pasura ku mesatarja e familjes ishte 4 anëtarë, prej të cilëve vetëm një fëmijë nën 15 vjeç¹⁴.

Spektori i shëndetësisë në Kosovë nuk i përmbushë nevojat e qytetarëve për përkujdesje mjekësore profesionale. Sistemi i mbrojtjes shëndetësore në Kosovë¹⁵ është i organizuar dhe i administruar nga niveli qendror - Ministria e Shëndetësisë. Shërbimet mjekësore ofrohen në 5 spitale regjionale, 280 qendra shëndetësore, si dhe në shërbime ambulatorë. Në Kosovë¹⁶ mesatarisht 98.38 punëtorë shëndetësorë shërbejnë në 100.000 banorë. Kjo shkallë është dukshëm më e ulët se mesatarja evropiane, ku 347.13 punëtorë shëndetësorë shërbejnë në 100.000 banorë.

11 Po aty - Vdekjet maternale janë raportuar vetëm nga institucionet publike shëndetësore

12 Qendra Kosovare për Studime Gjinore 2007; “Monitorimi i sigurisë në Kosove nga perspektiva gjinore”.

13 Po aty

14 World Bank- June 2005- Poverty assesement in Kosovo report nr 32378-XK

15 http://www.undp.or.jp/hotspots_e/kosovo_hdr5.html

16 ESK, Statistikat e shëndetësisë 2004

1.2.5 Grate kanë më pak të drejta ekonomike

Të drejtat ekonomike të grave përfaqësohen me nivelin e pjesëmarrjes në forcat e punës, mbajtjen e vendit të punës dhe shpërblimin. Punësimi i grave në Kosovë kufizohet nga një sërë faktorësh, si detyrimi dhe përgjegjësia për rritjen e fëmijëve, kryerjen e punëve të shtëpisë, niveli arsimor, qasja e kufizuar në formimin profesional, pronësi dhe mundësi për të përfituar kredi. Të dhënat e marra nga institucionet financiare (bankat) tregojnë se vetëm 3% e kreditimeve është bërë në emër të grave.¹⁷

Të dhënat e viteve 80-të tregojnë se grate në Kosovë ishin të angazhuara më së shumti në biznesin e vogël si rrobaqepësi, përpunim të produkteve ushqimore, si dhe shitjen e mallrave në treg. Të dhënat e RZHNJ-UNDP të vitit 2004 tregojnë se në Kosovë rreth 85% e grave janë të punësuara në sektorin e shërbimeve, vetëm 8% janë të punësuara në sektorin e industrisë së rëndë dhe tregtisë, ndërsa 6% në bujqësi.

Sipas të dhënave të ESK-së për vitin 2002, grate posedojnë vetëm 6,5% të biznesit në Kosovë. Ndërsa një studim tjetër i kryer nga Ministria e Tregtisë dhe Industrisë në vitin 2004, thekson se prej 500 ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme (NVM) të regjistruara, 98% e tyre janë pronë e meshkujve, dhe vetëm 2% janë pronë e grave.

Bizneset që janë në pronësi të grave lidhen me madhësinë e ndërmarrjes. Rreth 99% të ndërmarrjeve femra janë ndërmarrje individuale dhe posedojnë ndërmarrje të vogla. Niveli kaq i ulët i pronësisë së grave rrjedh pikësëpari prej shkaqeve sociale.

Përkrahja në promovimin e pjesëmarrjes së barabartë ekonomike dhe të ngritjes së nivelit të autonomisë së grave në fushën ekonomike bëhet duke përfshirë: promovimin e trajnimit të grave për afarizëm, qasjen në trajnim në punë, promovimin e grave pjesëmarrëse në industrinë e informatave, mundësitë për trajnim profesional, qasjen në kredi për krijim të afarizmit, mbrojtjen dhe përkrahjen e grave kryefamiljare, dhe qasjen në fuqinë punëtore apo ri-trajnimin për hyrje të serishme në fuqinë punëtore, platformën për menaxhim të rritjes së fëmijëve dhe të angazhimeve profesionale.

1.2.6 Grate nuk janë forcë aktive në tregun e punës

Niveli i treguesve të punësimit për grate dhe meshkujt në Kosovë, në aspektin kronologjik dhe i krahasuar nga burime të ndryshme të dhënash, tregon se niveli i këtyre treguesve për grate ka ardhur duke u përkeqësuar. Pjesëmarrja në forcat e punës është në shkallën 26,9% për grate, dhe 55,5% për meshkujt.

17 Raporti nga Banka Procredit.

Grate në Kosove kanë qasje më të ulët se meshkujt për të filluar një punë, dhe si pasojë shkalla e papunësisë te ato është më e lartë se te meshkujt, 68,9% me 36,9%¹⁸.

Megjithëse qasja e gruas në arsim është e barabartë me qasjen e meshkujve, kjo nuk u siguron të njëjtat mundësi në tregun e punës¹⁹. Sipas raportit të Bankës Botërore, mundësia për punësim te grate arrin shifrën 8.4%, kurse te meshkujt 35.1%. Situata e punësimit të gruas është më e favorshme në sektorin e administratës publike ku femra zë 56% të të punësuarve, ndërsa meshkulli 44%²⁰. Pabarazia është shumë e dukshme në sektorin privat, ku një numër shumë i vogël i grave, vetëm 17%, arrin nivelin e menaxherëve²¹. Ngjashëm me këtë është edhe përqindja e biznesit jo-bujqësor i drejtuar nga grate është i vogël, vetëm 2 % në sektorin e transportit dhe 25% në sektorin e shërbimeve.

2.2.7 Grate shpërblehen më pak dhe kanë vështirësi në ruajtjen e vendit të punës

Përveç një niveli më të ulët punësimi, grate shpërblehen më pak se meshkujt dhe janë më të rrezikuara nga largimet nga puna. Mundësia në moshë riprodhuese për të qenë shtatzëna, si edhe qasja e ulët e tyre në zotërimin e profesioneve të reja, i bën grate në më pak të favorizuara për t'u punësuar ose për të ruajtur vendin e punës. Edhe në rastin kur ato punojnë, shpeshherë paga është më e ulët për shkak të vendit të punës që shpërblehet me pagë më të ulët sesa meshkujt. Edhe pse mund të kenë të njëjtin nivel arsimimi me meshkujt, vihet re diferenca në lidhje me shpërblimin.

Nga analiza e faktorëve që ndikojnë në madhësinë e shpërblimit, si grupmosha, niveli i shkollimit dhe gjinia, ky i fundit ndikon më fuqishëm.

Grate janë ndjeshëm më të pa-favorizuara nga meshkujt, me një mesatare të pagës prej 180,2, krahasuar me 202,9 euro për meshkujt²².

Në nivelin e ulët të shpërblimit gjithashtu ndikon pjesëmarrja e ulët e grave në aktivitete private vetëpunësimi, të cilat sigurojnë të ardhura më të larta se sektori publik. Qasja e ulët ndaj pronës (vetëm 8% e grave zotërojnë ligjërisht pronë) dhe mungesa e politikave favorizuese që nxisin sipërmarrjen private të grave, ka çuar në një nivel të ulët të numrit të atyre që drejtojnë biznese të vogla, mesme apo të mëdha. Në vitin 2005, vetëm 17% e bizneseve jo-bujqësore drejtoheshin nga femra. Sigurimi i mundësive të barabarta për punësim të shpërblyer ndikon pozitivisht në nxjerrjen e

18 World Bank - June 2005- Poverty assesment in Kosovo report nr 32378-XK

19 ESK; "Grate dhe meshkujt në Kosovë, 2007"

20 ABG; Informacion i mbledhur nga Institucionet

21 ABGJ; po aty

22 World Bank; "Kosovo Labor Market Study (2003)".

familjes nga varfëria dhe në rritjen e statusit social të gruas dhe vajzave në familje.

2.2.8 Grate kanë një nivel më të lartë papunësie

Të dhënat administrative për vite me radhë tregojnë se papunësia te grate është e lartë krahasuar me shkallën e përgjithshme në vend. Shkalla e lartë e papunësisë është ajo që çon në varësi ekonomike e që më pas transformohet edhe në varësi sociale të gruas. Gjatë viteve të fundit, megjithë rritjen ekonomike me efekt reduktimin e lehtë të nivelit të papunësisë në mënyrë të njëlojtë për të dy gjinitë, raporti i pabarazisë në papunësi për grate dhe meshkujt ka mbetur i pandryshuar.

Normat e larta të papunësisë në përgjithësi hasen më shumë në zonat urbane. Popullsia e zonave rurale është e angazhuar në aktivitet punësimi në sektorin bujqësor e blegtoral, e cila u mundëson krijimin e mjeteve të jetesës dhe të ardhurave.

Nga analiza e shifrave të statusit të punësimit për vitin 2005²³, te grate e grupmoshës 15-64 vjeç, vëmë re një nivel të ulët të treguesit të punësimit 8,4% te grate dhe 35,1% te meshkujt. Janë disa faktorë që favorizojnë këtë fenomen. Nga njëra anë, tregu i punës është shumë i kufizuar, ndërkaq, nga ana tjetër, mjetet e pakta financiare dhe mungesa e programeve për mbështetjen e fëmijëve detyron grate të qëndrojnë në shtëpi dhe të kujdesen për fëmijët dhe punët e shtëpisë.

Papunësia e grave ndikon negativisht në mirëqenien e familjes shqiptare. Në familjet e varfra (ato që gjenden nën nivelin absolut të varfërisë), niveli i papunësisë së grave është më i lartë se te familjet tjera mbi këtë nivel. Për familjet e varfra, niveli i punësimit nga viti 2002 në vitin 2005 është ulur më tej, duke rritur në këtë mënyrë numrin e grave të varfra dhe joaktive.

1.2.9 Grate kanë më pak të drejta në vendimmarrje

1.2.9.1 Vendimmarrja në familje

Grate e familjeve të varfra dhe grate e zonave rurale janë më të përjashtuara për shkak të normave sociale, të cilat njohin burrat si kryetarë të familjes. Kur vendimmarrja lidhet me shpenzimin e parave, në shumicën dërrmuese të rasteve, vendimi final merret nga burrat ose meshkujt e familjes, të cilët gjithashtu ruajnë të drejtën e vendimmarrjes edhe për numrin e fëmijëve,

²³ World Bank; Kosovo Labor Market Study (2003).

arsimimin e tyre, migrimin ose emigrimin e familjes apo të një anëtari të saj, martesën e fëmijëve kur kjo bëhet e kombinuar. Megjithëse mungojnë studimet dhe të dhënat për pjesëmarrjen e gruas në vendimmarrje në familje, vëzhgime të jetës së përditshme tregojnë se pjesëmarrja e gruas në vendimmarrje në familje është e lidhur me nivelin e tyre arsimor, vendbanimin, moshën dhe qasjen ndaj pronës dhe të ardhurave. Sa më i ulët që është niveli arsimor i gruas, aq më e dobët është edhe fuqia e saj vendimmarrëse. Po kështu, grate rurale dhe grate e varfra të papunësuar kanë pak të drejta në vendimmarrjen për çështje të rëndësishme në familje. Në këto familje grate luajnë rol informues apo këshillues lidhur me blerjen e një ushqimi të caktuar apo shitjen e një produkti të prodhuar në shtëpi. Pjesëmarrja e gruas në vendimmarrje në familje është gjithashtu e ndikuar nga qasja e dobët në informacion dhe njohuri. Bërja e një jete sociale të izoluar ndikon negativisht në qasjen në informacion. Fuqizimi i grave të varfra dhe i grave rurale në vendimmarrjen në familje rritet me rritjen e nivelit arsimor dhe rritjen e qasjes në informacion dhe kontributit me të ardhura.

1.2.9.2 Vendimmarrja në shoqëri

Pabarazitë në respektimin e të drejtave të grave thellohen edhe nga niveli i dobët i përfaqësimit të tyre në procesin e vendimmarrjes si edhe nga vëmendja e pamjaftueshme e shoqërisë në edukimin e meshkujve për çështje, norma dhe vlera që lidhen me pabarazinë gjinore si në familje ashtu edhe në jetën shoqërore.

Pjesëmarrja e ulët e grave në vendimmarrje duket edhe në raportin 1 me 10 në favor të meshkujve në poste udhëheqëse në administratën publike. Gjithashtu, statistikat tregojnë se përqindja e grave të punësuar në institucionet qendrore dhe lokale është vetëm 35.6%. Struktura gjinore në postet udhëheqëse në komuna është 25%.

Duke ju referuar shifrave prej 13 komisioneve në Parlamentin e Kosovës vetëm 2 prej tyre janë udhëhequr nga grate. Grate kanë 28% të vendeve në asambljetë komunale. Janë vetëm 2 femra ministre ndër 10 anëtarë të Qeverisë së Kosovës, një sekretare permanente, dhe dy femra krye-shefe ekzekutive në komuna, nga gjithsejt 30 komuna. Grate gjykatëse përbejnë 25%, 17% janë prokurore, si dhe 15% e pjesëtarëve të SHPK-së janë femra.

Niveli i ulët i përfaqësimit të grave në strukturat vendimmarrëse është tregues i faktit se aspiratat dhe nevojat e grave janë jo të përfaqësuara dhe se grate kanë pak mundësi për të nxitur politika që adresojnë probleme të grave përfshirë edhe varfërinë e pabarazinë gjinore apo të përmirësojnë statusin dhe rolin e tyre në zhvillimin ekonomik e social të vendit.

Ka përpjekje pozitive nga ana e Qeverisë për fuqizimin e gruas. Strategjia e Planit Zhvillimor të Kosovës, ende në proces, synon veç tjerash të përmirësojë përfshirjen e çështjeve gjinore në politikat publike dhe do të ndihmojë në ndërmarrjen e hapave pozitivë në drejtim të barazisë gjinore në të ardhmen. Ligji për Barazinë Gjinore plotëson kuadrin ligjor lidhur me barazinë gjinore në arsim, punësim dhe vendimmarrje. Ai mundëson ngritjen e mekanizmave qeveritarë për hartimin e politikave në favor të barazisë gjinore, dhe parashikon matjen e ndikimit të këtyre politikave nëpërmjet vlerësimeve dhe monitorimit periodik.

1.2.10 Dhuna ndaj gruas e pranishme në familje

Diskriminimi gjinor dhe dhuna i shoqëron grate që në fazën embrionale gjatë gjithë jetës. Dhuna me bazë gjinore merr forma të dhunës psikologjike e fizike dhe manifestohet më shpesh në format e dhunës në familje, trafikimit për qëllime prostitucioni dhe abortit selektiv. Sipas të dhënave të siguruar nga Shërbimi Policor i Kosovës rezulton se rastet e raportuara të dhunës në familje në vitin 2006 ishin 1,371 raste. Analiza e tyre tregon se në 92 % janë meshkuj të cilët e ushtrojnë dhunën (ndaj grave, fëmijëve, prindërve apo anëtarëve të tjerë të familjes) dhe vetëm 8% janë femra.

Një studim i UNIFEM-it në vitin 2000 për dhunën ndaj gruas në Kosovë, tregon se 23% e të intervistuarave kanë përjetuar dhunë psikologjike dhe fizike nga mashkujt gjatë viteve 1999 dhe 2000. Rreth 54% e këtyre grave në zonat rurale dhe 7% në ato urbane nuk e kanë raportuar këtë dhunë, madje për këtë as nuk kanë biseduar me të afërmit e tyre. I njëjti studim konfirmon se dhuna në familje është kryesisht e lidhur me modelin patriarkal të të qenurit “burrë”- dhe përgjegjës për mbajtjen e familjes. Me përhapjen e varfërisë dhe të papunësisë, për shumë meshkuj, përmbushja e këtij roli tradicional është tronditur e për pasojë ata tashmë i janë kthyer dhunës ndaj gruas dhe fëmijëve, si i vetmi mjet për të dëshmuar fuqi mbi të tjerët dhe aftësi për të qenë “burrë”.

Dhuna gjinore merr forma të rënda në trafikimin e grave dhe vajzave për qëllime përfitimi. Megjithëse nuk është i njohur numri i grave të trafikuar, organizata joqeveritare vlerësojnë se numri i viktimave të trafikimit të qenieve njerëzore është rritur. Kështu, vlerësohet se (burimi IOM)²⁴ numri i viktimave të trafikimit në vitin 2006 të jetë rritur 5 herë krahasuar me vitin 2001.

Një formë tjetër e dhunës me bazë gjinore është aborti selektiv. Të dhëna nga spitalet obstetrike-gjinekologjike tregojnë se zgjedhja e shumë prindërve

24 Qendra Kosovare për Studime Gjinore 2007; “ Monitorimi i sigurisë në Kosove nga perspektiva gjinore”. fig. Nr. 7 faqe 046.

është në favor të djemve. Megjithëse shifrat e abortit nuk raportohen ose raportohen pjesërisht (vetëm nga spitalet dhe klinikat publike), perceptimi i mjekëve është se një përqindje e lartë e tyre ndodh si rezultat i gjinisë së fëmijës.

1.2.11 Pabarazia në kulturë dhe në media

Media luan një rol të rëndësishëm në ndryshimin dhe përmirësimin e opinionit shoqëror në lidhje me imazhin e grave dhe rolin e tyre në shoqëri. Si e tillë, media ka sfida që të mos riprodhojë përvojat shoqërore seksiste dhe përjashtuese; të mos lejojë praktika diskriminuese që përcjellin raportet hierarkike mbi bazën e dominimit mashkullor; të mos pranojë norma që mbështesin inferioritetin femëror dhe që legjitimojnë dominimin mashkullor; dhe, të marrë pjesë në krijimin e një vizioni të ri për ndarjen e roleve gjinore. PKBGJ në fushën e medias synon një media që inkurajon dialogun dhe debatin, avancon krijimtarinë e grave dhe të individëve, riafirmon njohuritë e grave, i sheh njerëzit si subjekte dhe jo objekte apo shënjestra të komunikimit mediatic, dhe është e përgjegjshme ndaj nevojave të individëve. Në këtë mënyrë, media ndryshon sjellje, qëndrime, norma dhe vlera, që përcaktojnë dhe ndikojnë në rolet gjinore në shoqëri.

1.2.11.1 Gjendja e gruas në media

Gazetarët dhe reporterët vijnë nga një mjedis që është i ngarkuar me stereotype që diskriminojnë grate dhe në këtë mënyrë mund të reflektojnë këtë realitet.

Ende në media vihet re mungesa e prezantimit të rolit të shumëfishtë të gruas në familje, si dhe kontributi i saj në shoqëri. Krijimi i modeleve të vjetra të pabarazisë gjinore, duke e sjellë gruan dhe vajzën në kohë nëpërmjet formave të reja “moderniste”. Edhe sot, mediat vazhdojnë të kontribuojnë në përforcimin e kuptimeve tradicionale të maskulitetit, feminitetit dhe roleve gjinore. Ato vazhdojnë të transmetojnë standardet morale të mjedisit ku individi jeton dhe ku vajza vazhdon të trajtohet ndryshe nga djali, duke filluar nga familja, shkolla dhe shoqëria. Media vazhdon t’u mëshojë stereotipave të vjetra të një shoqërie patriarkale ku burri është pronar dhe shtylla e familjes, ndërsa gruaja është nënë e përkushtuar, nikoqire shtëpie si dhe edukatore e denjë për fëmijët e saj. Ajo vazhdon të paraqitet si e varur ekonomikisht dhe emocionalisht, e dobët, jo e zonja profesionalisht, nga njëra anë, dhe, nga ana tjetër, shtëpiake e zonja, familjare, nënë e bashkëshorte. Jo rrallë hasen në media përcaktime të tilla për gruan si seks i “dobët”. Një mënyrë tjetër se si media mund të ushqejë stereotipet

është duke prezantuar grate si objekte kënaqësie, me theks në pamjen e jashtme femërore, prej të cilës rrjedhin standarde krejtësisht jorealiste për figurën e gruas. Në pjesën më të madhe të informacioneve dhe analizave të publikuara në media vihet re se figura e gruas paraqitet në pozicionin e viktimës, ku ose ka pësuar dhunë nga ndonjë mashkull, ose është trafikuar, ose është bërë shkak për lindjen e konflikteve mes individëve apo grupeve të ndryshme. Shumë rrallë ndodh që femra të paraqitet si një individ që kontribuon në zhvillimin e shoqërisë, jo vetëm për hir të përqindjes që ajo zë në raport me popullsinë, por veçanërisht për vlerat që ka ajo.

1.2.11.2 Burimet njerëzore në media.

Një problem më vete përbën përfaqësimi i gruas në profesionin e gazetares. Sipas statistikave të të punësuarve në Ministrinë e Kulturës, Rinisë, Sportit dhe Çështjeve Jo-rezidente (MKRSCJR) numri i përgjithshëm i të punësuarve është 472, prej tyre 264 janë meshkuj dhe 203 janë femra (56.53% meshkuj në raport me 43.46 % femra). Në MKRSCJR prej 136 posteve udhëheqëse vetëm 27 i kanë grate.

Në përgjithësi, grate gazetare trajtojnë më shumë tema sociale, për mjedisin, edukimin, por kohët e fundit kanë filluar të ndryshojnë raportet në favor të tyre edhe kur flitet për çështje politike, por ky raport vazhdon të ketë vlera të ulëta kur flitet për fushën ndërkombëtare, ose për analiza politike. Kështu, statusi i shkruarit të editorialit / analizës në Kosovë vazhdon t'ua takojë në pjesën më të madhe vetëm gazetarëve.

Grate gazetare po edhe ata meshkuj sot përballen me sfidën e madhe të punës së zezë të gazetarëve, përfshirë mungesën e kontratës së punës dhe sigurimit.

1.2.11.3 Qasja në media.

Problemet që vërtetë shqetësojnë femrën në Kosovë, siç është mundësia për arsim, punësim, problemet e dhunës në familje dhe ngacmimeve seksuale, ende nuk po zënë vendin që u takon në media, edhe kur bëhen pjesë e debatit publik. Madje, jo rrallë ndodh që edhe në këto raste ata që përfshihen më së shumti për të dhënë dhe për të krijuar opinione janë po meshkujt. Për më tepër, vihet re që kur nevojitet përdorimi i burimeve apo prononcimeve dhe opinioneve, më së shumti u drejtohet meshkujve, veçanërisht në fusha të tilla si: politika, ekonomia, sporti, etj, por jo rrallë edhe kur bëhet fjalë për probleme gjinore.

1.2.11.4 Përfaqësimi dhe roli i gruas në fushën akademike

Edhe pse askush nuk është marrë deri më sot me përfaqësimin dhe rolin e gruas në botën akademike, ajo ka luajtur dhe luan rolin e saj të rëndësishëm në të. Kjo fushë gjithsesi mbetet e pa hulumtuar në kontekstin vendor, sidomos në raport me përmirësimin e njohurive mbi meshkujt dhe grate në të gjitha aspektet sociale dhe ekonomike; në studime që nxisin analiza në lidhje me identitetin e meshkujve gjatë ndryshimeve në karrierë; jetën dhe aspiratat e grave në raport me karrierën profesionale dhe atë politike; në kërkime që komentojnë marrëdhëniet ndërmjet meshkujve dhe grave si dhe mënyrat se si perceptohet identiteti mashkullor. Përfaqësimi modest në nivelet më të larta të fushës akademike nuk ka lejuar të shihet një këndvështrim i tillë, apo dhe të hartohen politika të cilat do të ndihmonin në lehtësimin e proceseve të ndryshimeve.

2. Kapitulli i dyte “Mekanizmat për arritjen e barazisë gjinore”

2.1 Mekanizmat për arritjen e barazisë gjinore.

Në Kosovë janë krijuar një varg mekanizmesh institucionale dhe instrumente ligjore që synojnë avancimin e pozitës së gruas në shoqërinë kosovare. Në këtë kontekst, roli i shoqërisë civile është shumë i rëndësishëm, posaçërisht i OJQ-ve vendore, që avokojnë në sensibilizimin e opinionit lidhur me avancimin e pozitës së grave.

Mekanizmat në nivelin qendror:

- Agjencia për Barazi Gjinore në ZKM
- Zyra për Qeverisje të Mirë / ZKM
- Institucioni i Ombudspersonit - Njësia për Barazi Gjinore
- Zyrtaret/ët për barazi gjinore në ministri
- Këshilli ndërministror për Barazi Gjinore

Mekanizmat në nivelin lokal:

- Zyrtarët/et për barazi gjinore në komuna
- Komitetet komunale për barazi gjinore

2.2 Kapacitetet ekzistuese për zbatim

Institucionet e Republikës së Kosovës kanë themeluar mekanizmat institucional në nivel komunal dhe ministror. Këta mekanizma synojnë integrimin e perspektives gjinore në politikat zhvillimore të institucioneve. Mirëpo, të gjitha këto përpjekje ende nuk e kanë arritur efektin maksimal. Ngritja e kapaciteteve profesionale e mekanizmave institucional është ngushtë e lidhur me forcimin dhe fuqizimin e vazhdueshëm të tyre, sepse politikat gjinore si dhe zbatimi i tyre në praktikë, është përvojë e re për Kosovën. Përkushtimi për integrimin e këtyre politikave do të rezultojë në krijimin e një klime të favorshme për zhvillimin e shoqërisë në tërësi. Roli i mekanizmave institucional përfshinë monitorimin sistematik të gjendjes së grave dhe meshkujve, me qëllim të vlerësimit të efikasitetit të politikave, programeve dhe masave të planifikuara për arritjen e barazisë gjinore.

2.3 Kuadri Ligjor

Kushtetuta e Republikës së Kosovës (drafti që pritet të miratohet nga

Kuvendi i Kosovës)
Kodi penal
Kodi i familjes
Ligji për barazi gjinore

2.4 Strategjitë sektoriale

Strategjia për arsimin e lartë
Strategjia e MPMS
Strategjia e Ministrisë së Kulturës, Rinisë dhe Sporteve
Plani Zhvillimor i Kosovës (Draft që pritet të miratohet)

3. Kapitulli i tretë: “Misioni, vizioni dhe objektivat e PKBGJ-së”

Barazia gjinore dhe fuqizimi i gruas, janë instrumente të rëndësishme për të reduktuar pabarazitë dhe varfërinë te kjo pjese e shoqërisë. Ndërhyrjet dhe strategjitë në reduktimin e varfërisë dhe në respektimin e të drejtave edhe për kategoritë e varfra, janë të suksesshme nëse ato: (a) pranojnë grate si grup me më pak fuqi dhe me mundësi të kufizuara për të ushtruar të drejtat; b) rrisin pjesëmarrjen e grave në identifikimin e zgjidhjeve për problemet që ato kanë, duke respektuar jo vetëm të drejtat e tyre, por edhe duke kontribuar në hartimin e programeve dhe politikave të qëndrueshme; c) ndërthurin zhvillimin e politikave me parimet e të drejtave bazë dhe të barazisë gjinore.

3.1 Misioni dhe vizioni i PKBGJ-së

Misioni i PKBGJ-së është të nxisë aktorët e ndryshëm të shoqërisë, institucionet (qeveritare dhe jo-qeveritare) shoqërinë civile, individë, partnerët ndërkombëtarë dhe donatorët që të kontribuojnë në mënyrë të koordinuar në arritjen e barazisë gjinore në Kosovë, nëpërmjet implementimit të politikave dhe programeve të parashikuara në këtë dokument.

*Vizioni. Duke filluar nga viti 2008, Kosova do të jetë vendi ku të gjithë qytetarët dhe qytetarët do të kenë mundësi për të marrë pjesë në mënyrë të barabartë në vendimmarrje, si dhe të drejta të barabarta, në shkollim, punësim, qasje të lirë dhe të barabartë në të gjitha shërbimet publike, në mënyrë që të gëzojnë rezultatet e punës së tyre.*²⁵

Për të realizuar këtë është i domosdoshme përcaktimi i synimeve të qarta dhe të realizueshme që kanë lidhje me arsimin, kontrollin e shërbimeve shëndetësore për grate, garantimin e mundësisë për punësim dhe në të ardhura, reduktimin e dhunës dhe problemeve tjera sociale, pjesëmarrjen në vendimmarrje politike në nivel qendror dhe lokal.

Gjithashtu, për arritjen e këtij vizioni janë të nevojshme shumë ndërhyrje, strategji dhe politika “*pro gjinore*” që garantojnë ndryshime pozitive në jetën e grave.

Fuqizimi i grave dhe minimizimi i varfërisë te to është ngushtë i lidhur me shumë politika dhe programe zhvilluese. Kjo kërkon ndërtimin e një sistemi treguesish për të matur në mënyrë periodike shtrirjen e fuqizimit të grave dhe vlerësimin e efikasitetit të politikave dhe programeve drejt qëllimeve të deklaruara. Përvoja nga vende të ndryshme tregojnë se është e nevojshme që treguesit të ndahen në dy kategori: tregues që synojnë të

25 Vizioni i perspektives gjinore deri në vitin 2013 nxjerre nga debatet dhe diskutimet gjate procesit.

masin përparimin në nivel të përgjithshëm shoqëror, si p.sh. GEM (treguesi i fuqisë gjinore), ose tregues brenda kuadrit specifik të një programi ose ndërhyrjeje, si p.sh. tregues që lidhen me programet aktive të punësimit.

3.2 Objektivat dhe nën-objektivat

Objektivi strategjik 1

Përhapja e vlerave dhe praktikave që promovojnë barazinë gjinore, mbrojtjen e të drejtave dhe fuqizimin e gruas

Nën-objektivi 1 Implementimi, monitorimi dhe vlerësimi periodik i implementimit të PKBGj-së, LBGj-së, si dhe dokumenteve tjera nëpërmjet një kornize treguesish dhe informimi i publikut mbi arritjet dhe sfidat.

Objektivi strategjik 2

Rritja e qasjes së grave dhe vajzave në arsim cilësor

Nën-objektivi 1 Rritje e tregueseve të regjistrimit, ndjekjes dhe përparimit në arsimin e detyrueshëm

Nën-objektivi 2 Përmirësimi i programeve shkollore që promovojnë barazinë gjinore.

Nën-objektivi 3 Përmirësimi i pjesëmarrjes së grave në mësimdhënie, planifikim dhe menaxhim të arsimit

Nën-objektivi 4 Forcimi i kapaciteteve institucionale dhe programeve të MASHT-it për të integruar me efikasitet çështjet e barazisë gjinore në planifikimin, zbatimin dhe monitorimin e objektivave të strategjisë së arsimit

Objektivi strategjik 3

Përmirësimi i shëndetit të vajzave dhe grave duke rritur përgjigjen e sistemit shëndetësor ndaj nevojave shëndetësore të tyre.

Nën-objektivi 1 Të sigurojë që politikat dhe programet shëndetësore i përgjigjen dallimeve të gjinisë dhe nevojave shëndetësore të të dy gjinive.

Nën-objektivi 2 Të rrisë njohuritë dhe të kuptuarit e shëndetit të grave dhe meshkujve, dhe të nevojave shëndetësore të grave dhe meshkujve

Nën-objektivi 3 Të mbështesë dhe të garantojë qasje të plotë dhe të barabartë për grate dhe meshkujt, në të gjitha nivelet e shërbimit shëndetësor

Objektivi strategjik 4

Fuqizimi ekonomik i grave dhe vajzave.

Nën-objektivi 1 Rritja e numrit të grave afariste nëpërmjet dhënies së mundësive për më shumë qasje në pronë, kapital dhe kreditime

Nën-objektivi 2 Deri në vitin 2010, përmirësimi i treguesve të pjesëmarrjes së grave në ekonomi.

Objektivi strategjik 5

Përmirësimi i situatës sociale të grave në rrezik, nëpërmjet rritjes së qasjes së tyre në shërbime sociale cilësore.

Nën-objektivi 1 Mbështetja e familjeve të varfra me ndihmë sociale duke i kategorizuar sipas problemeve sociale që i kanë, duke i dhënë prioritet familjeve me kryefamiljare femra.

Nën-objektivi 2 Ngritja e shërbimeve komunitare për grate me probleme sociale

Objektivi strategjik 6

Përmirësimi i treguesve të punës për grate dhe vajzat

Nën-objektivi 1 Deri në vitin 2010, përmirësimi i treguesve të punës, pjesëmarrjes në forcat e punës, reduktimit të nivelit të papunësisë të grave, përmirësimi i strukturës së punësimit.

Nën-objektivi 2 Rritje e nxitjes së punësimit nëpërmjet shtimit të institucioneve të formimit profesional dhe shtrirjes së tyre edhe në zonat rurale

Nën-objektivi 3 Reduktimi në 50%²⁶ i numrit të njerëzve që jetojnë në varfëri ekstreme, deri në vitin 2015

Objektivi strategjik 7

Përmirësimi i imazhit të grave në media, kulturë dhe sport

Nën-objektivi 1 Përmirësimi i imazhit të grave në media, kulturë dhe sport, nëpërmjet promovimit të grave të suksesshme

Nën-objektivi 2 Të përmbysen stereotipat gjinorë nëpërmjet politikave të institucioneve mediatike dhe produkteve mediatike

Objektivi strategjik 8

Të arrihet pjesëmarrje e barabartë e të dyja gjinive në vendimmarrje për të gjitha çështjet e rëndësishme në shoqëri.

Nën-objektivi 1 Të zbatohet LBGJ

Nën-objektivi 2 Të harmonizohen ligjet dhe dispozitat tjera me LBGJ-në si dhe me standardet ndërkombëtare, të cilat promovojnë dhe nxisin barazinë gjinore në vendimmarrje

Nën-objektivi 3 Të hartohet strategjia për rritjen e numrit të grave në vendimmarrje nga viset rurale dhe grave minoritare

Nën-objektivi 4 Nxitja e grave për pjesëmarrje në vendimmarrje

Fuqizimi i gruas nëpërmjet pjesëmarrjes së tyre në vendimmarrje

Rritja e pjesëmarrjes së grave në strukturat vendimmarrëse dhe jetën politike është tashmë i njohur dhe i pranuar si mjet për fuqizimin (empowerment) e grave. Janë tri arsye²⁷ pse grate në vendimmarrje përbëjnë një objektivi strategjik për fuqizimin e gruas. Së pari, është dëshmuar se vendet në të cilat grate kanë pjesëmarrje në jetën politike më të ulët se 30%, kanë më shumë pabarazi, dhe janë më pak përfshirëse dhe demokratike. Së dyti, është i njohur fakti se grate përfaqësojnë interesa të ndryshme nga meshkujt. Pjesëmarrja e drejtpërdrejtë e tyre në strukturat vendimmarrëse ndikon në

26 UNDP; "MDG- Angazhimi i Qeverisë për arritjen e Objektivave të Mijëvjeçarit deri në vitin 2015"

27 Global Urban Development Magazine; March 2006; "Taking actions to empower women: UN millennium project report on education and gender equality".

vënien e prioriteteve për çështje që nuk janë të specifikuara nga meshkujt. Dhe, së fundi, pjesëmarrja e grave në jetën politike dhe vendimmarrje përmirëson ndjeshëm nivelin e qeverisjes.

Pjesëmarrja e gruas në politikë

Përfaqësimi i ulët i grave në politikë mbetet një nga detyrimet e porealizuara të shoqërisë ndaj demokracisë. Për këtë arsye, lëvizjet aktive civile të grave, pjesëmarrja e tyre në politikë dhe angazhimi në nivele të larta drejtuese të administratës publike, mbeten prioritete të cilat vlejnë për t'u promovuar në çdo kohë.

Grate në vendimmarrjen ekonomike

Një pjesëmarrje e balancuar e grave dhe meshkujve në vendimmarrjen ekonomike kontribuon në krijimin e një mjedisi të favorshëm për një pasqyrë të mirë ekonomike të krejt shoqërisë.

Gruaja në shkencë dhe teknologji

Pjesëmarrja e grave në shkencë dhe teknologji mund të kontribuojë në ngritjen e cilësisë së grave në vendimmarrje. Për këtë arsye, pjesëmarrja e saj në fushën e shkencës dhe teknologjisë, mund të lehtësojë edhe promovimin e saj në vendimmarrje.

4. Plani i veprimt

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarrë	Institucionet bartese dhe partnere	Koha e realizimit	Burimet/ Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanizmat monitorues dhe vlerësues
1. Përhapja e vlerave dhe praktikave që promovojnë barazinë gjinore, mbrojtjen e te drejtave dhe fuqizimin e graas	1.1 Implementimi, Monitorimi dhe vlerësimi periodik i implementimit të PKBGJ, LBGJ si dokumentave të tjere neprimjet nje kornize treguesish dhe informimi i publikut mbi arritjet dhe sfidat.	1.1.1 Ndertimi i mekanizmave per implementimin dhe monitorimin e politikave pro-gjinore, sic jane buxhetimi gjinor, mekanizmat e pjesëmarrjes, mekanizmat per arritjen e transparences ndaj publikut, etj .	OJQ ABGJ Donatoret Pushheti lokal Institucionet qendrore	2008	20.000	Nje sistem treguesish per mafjen e politikave pro-gjinore dhe implementim e tyre. Numri i punonjësve te trajnuar per implementimin e mekanizmave	Raporte dhe studime te: ABCJ Shoqeria civile Grupi jo-formal i grave parlamentare
		1.1.2 Ngritja e nje strukture (institut/ qender) per studime gjinore me qellim orientimin e politikave, informimin e publikut, sigurimin e literatures per ceshtjet gjinore.	ABGJ Donatoret Institucionet ndertkombetare OJQ	2008-2009	200.000	Qendra Burimore per Ceshtje Gjinore e ngritur Literature e sistemuar Studime Krijimi i rekordeve statistikore Krijimi i bazes se te dhenave	Studime te kryera nga Qendra
2. Rritja e aksesit të grave dhe vajzave në arsimin citësor	2.1 Rritje e tregueseve te rregjistrimit, ndjekjes dhe perparimit në arsimin e detyrueshem	1.1.3 Ndermarja e iniciativave per diskriminim pozitiv..	ABGJ	2008-2013	10.000 cdo vit	Numri i iniciativave te ndermarra brenda vitit	Rezultatet e arritura nga iniciativat e mara
		2.1.1 Sigurimi i arsimit cilësor	MASHT DKA OJQ Komuniteti	2008 ne vazhdimsi	Qeveria MASHT (strategjia MASHT)	Nr. i mësindhënësve të licencuar. Pajisjet adekuate për procesin e mësimit.	MASHT, Sektorët e Inspektimit të Arsimit në Rajone (SIAR), DKA-të OJQ
	2.1.2 Vendosja e burimeve lokale në dispozicion të transportit të sigurtë për nxenesit (vajzat) për të ndjekur shkollën si dhe funksionimi i tyre në vazhdimësi		Pushheti lokal Komuniteti MASHT	2008 në vazhdimësi	MASHT (Strategjia MASHT)	Numri dhe përvojda e kalimit të vajzave nga klasa e katërt e arsimit fillor në klasën e pestë të arsimit nëntëvjeçar	DKA (Drejtoria Komunale e Arsimit) Raporte periodike

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarë	Institucionet bartese dhe partnere	Koha e realizimit	Burimet/Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanizmat monitorues dhe vlerësues
		2.1.3 Përmirësimi i mjedisit fizik në shkollë si dhe i sigurisë në shkollë.	MASHT Pushietit lokal Donatorët OJQ Komuniteti SHPK	2013	MASHT (Strategjia MASHT)	Numri i shkollave ku është përmirësuar mjedisi fizik deri në 2010. Mjedis miqësor dhe i sigurie për vajzat dhe djetente në shkollë	MASHT DKA Raporte të hartuara me pjesëmarrjen e qytetarëve
		2.1.4 Organizimi i arsimit jo formal për vajzat dhe gratë, nga zonat e varfëra, (rurale dhe të largëta) si dhe për gratë dhe vajzat me nevoja të veçanta në të gjitha nivelet e arsimit	MASHT OJQ Donatore MPMS	2008-2013	MASH MPMS	Kurset e formimit profesional për gratë dhe vajzat Numri i kurseve Numri i pjesëmarrësve në kurse jo formale Numri i grave dhe vajzave të integruara ose përfshira	MASHT, MPMS, donatorët e tj.
		2.1.5 Zbatimi efektiv i infrastrukturës ligjore të MASHT-it	MASHT SIAR DKA Shkollat	2008 e në vazhdimësi		Raportet nga institucionet relevante	Vlerësime të MASHT Qeveria OJQ
	2.2 Përmirësimi i programeve shkollorë që promovojnë barazinë gjinore.	2.2.1 Ndërtimi i programeve për të shtuar mundësitë për arsim për vajzat adoleshente që kanë lënë shkollën nëpërmjet aktiviteteve që u japin aftësi dhe zgjerojnë përvojat e tyre jetësore. 2.2.2 Në hartimin e kurrikulave të universitetit të trajtohet gjinia si nëpërmjet temave të veçanta në lëndë përfshirë, ashtu edhe duke futur lëndë që trajtojnë këtë çështje.	MASHT Shoqëria civile OJQ Donatorët MASHT Universiteti ABCJ	2008	10.000 35.000	Numri i vajzave të përfshira në programe Kurrikulat e përmirësuara	MASHT DKA, Instituti Pedagogjik i Kosovës

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarrë	Institucionet bartese dhe partnere	Koha e realizimit	Burimet/ Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanizmat monitorues dhe vlerësues
		2.2.3 Të rishikohen në mënyrë të vazhdueshme programet shkollore dhe tekstet mësimore për stereotipe gjinore.	Univesitetet dhe stafi pedagogjik MASHT Grupet e ekspertëve.	2008-2010	Ska kosto	Tekstet e përmirësuar	MASHT OJQ Komuniteti
		2.2.4 Të caktohet analiza gjinore si një nga kriteret e rëndësishme për përzgjedhjen e teksteve më të mira për botim (teksti i mësuesit, nxënësit dhe materiale të tjera didaktike ndihmëse; guidat për mësues, modulët e trainimit, si dhe metodologjinë e dhënies së trajnimeve për mësues.)	ABGJ MASHT Grupet e ekspertëve Instituti Pedagogjik i Kosovës	2008-2010		Tekstet adekuate Programet/ modulët e trajnimeve	MASHT OJQ Komuniteti Instituti Pedagogjik i Kosovës
2.3	Përmirësimi i pjesëmarrjes së grave në mësimdhënie, planifikimin dhe menaxhimin e arsimit	2.3.1 Krijimi i kushteve të favorshme për pjesëmarrje dhe punësim të barabartë të femrave dhe meshkujve në institucione arsimore, në mësimdhënie dhe menaxhim. 2.3.2 Krijimi i rrethanave lehtësuese për zhvillimin dhe avancimin e gruas në arsimin e lartë	MASHT MPMS MSHP Shoqëria civile ABGJ	2008-2010		Hulumtimet, raportet e institucioneve relevante	Raportet le: Qeverise ABGJ MASHT OJQ
2.4	Forcimi i kapaciteteve institucionale dhe programatike të MASHT për të integruar elektivisht çështjet barazisë gjinore në planifikimin,	2.4.1 Përgatitja e moduleve të trainimit për mësues, menaxhere dhe administratore të institucioneve arsimore, ku integrohet gjinia si temë specifike dhe krijia e pjesëmarrjes në këto trajnime 2.4.2 Përgatitja e moduleve për trajnimi i mësuesve mbi përkatësinë gjinore ku të përfshihet trekëndëshi nx- prind - mësues	MASHT, Pushteti Vendor, Adminstrata në shkolla OJQ që japin trajnime IKAP	2008-2013		Numri i femrave në studime pasuniversitare Numri i femrave të diplomuara në MA dhe Doktorature	Raportet të MASHT Studime OJQ Raportet të Rektoratit
				2008	Ska kosto	Numri i moduleve të trajnimeve dhe numri i pjesë marrësve të certifikuar. Vazhdimësia e programeve të trajnimit	Njësia trajnimeve (MASHT) DKA-të Shkollat Institutit Pedagogjik Kosovës IKAP OJQ-të MASHT OJQ
				2008	Ska kosto	Modulët cilësore të trajnimeve	MASHT OJQ

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarrë	Institucionet bartese dhe partnere	Koha e realizimit	Burimet/ Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanimizat monitorues dhe vlerësues
	zbatimin dhe monitorimin objektivave te strategjise se arsimit	2.4.3 Seri studimesh për qëndrimet shoqërore dhe kulturore në lidhje me arsimimin e vajzave; pjesëmarrjen e grave në vendim-marrje në arsim	OJQ MASHT PL OJF-të dhe institute të specializuara studimore	2008	50.000.	Numri i studimeve Rezultatit dhe rekomandimet e dhena Politika te qarta dhe efektive pro-gjinore ne arsim	MASHT Dhe institucione të tjera (IKAP, IPK, OJQ etj)
	2.5 Përmirësimi i qëndrimeve shoqërore dhe kulturore të komuniteteve dhe familjeve që promovojnë vlerat dhe rëndësinë e arsimit të vajzave duke përfshirë rolet dhe kontributet e grave në zhvillim.	2.5.1 Ndërtimi i një fushate ndërgjegjësimi bazuar në të dhënat e studimit shkollat, princërit dhe komunitetet, sidomos në zonat e largëta dhe rurale, mbi rëndësinë dhe përfitimet e arsimit të vajzave duke përfshirë dhe vazhdimin e arsimit për vajzat përtej arsimit fillor. 2.5.2 Të organizohen seminare, sesionet trajnuese për eliminimin e steroitipeve që inkurajojnë pabarazinë gjinore në shkollë. 2.5.3 Të krijohet një bazë materiale informuese me manuale dhe udhëzues të ndryshëm mbi përkatësinë dhe barazinë gjinore nga perspektiva e mësuesve, princërdëve dhe komuniteteve.	Administratat e shkollave dhe stafi pedagogjik, komunitetet dhe princërit	2008-2010	10.000	Informacion i detajuar mbi qëndrimet shoqërore dhe kulturore për arsimimin e femrave	Studimi i përfunduar
	3.1 Të sigurojë që programet shëndetësore i përgjigjen dallimeve të gjinisë dhe nevojave shëndetësore të dy gjinive.	3.1.1 Të përcaktohet me ligj e drejta e të siguruarit shëndetësor në të gjitha hallkat e shërbimeve shëndetësore (meshkuj/femra) 3.1.2 Të përfshihen në Skemën e Sigurimeve Shëndetësore në kuadër të pakos bazike grup-diagnozat që lidhen direkt me shëndetin riprodhues, të vajzave dhe grave.	MASHT DKA Institucione të tjera OJQ MASHT ABGJ OJQ-të relevante	2008-2013		Numri i femrave/grave në arsim prej viti në vit (Statistikat e MASHT-it.	MASHT dhe institucionet përkatëse
3. Përmirësimi i shëndetit të vajzave dhe grave²⁸.			MASHT ABGJ OJQ-të relevante	2008 e në vazhdimësi		Bibliotekat e furnizuara Web-faqja e MASHT-it (Linku i veçantë me informata për çështjet gjinore	Institucionet qeveritare (MASHT, MKRS ABGJ)
			MSH MPMS ABGJ Kuvendi	2010	Ska buxhet	Ligji për sigurimin shëndetësor Skema e sigurimeve shëndetësore	
					Shih buxheti i strategjise se shëndetësisë	Numri i vaksinave të detyrueshme	

²⁸ Eshte rene dakort me grupin e punes qe buxheti perkates per “veprimet qe duhen nderrmarë” ne zbatim te strategjise te kalkulohe ne strategjine e shendetësisë.

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarrë	Institucionet bartese dhe partnere	Koha e realizimit	Burime/ Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanizmat monitorues dhe vlerësues
		3.1.3 Të legjitimohet e drejta e përfitimit të pagesave të lehonisë për gratë, edhe kur ato nuk janë në marrëdhënie pune. 3.1.4 Të harmonizohen aktet legale ndërsëktorale që kanë të bëjnë me pushimin e lehonisë si dhe çështjet që lidhen me të. 3.1.5 Të futen në skemën e sigurimeve shëndetësore, grupi i barnave që trajtojnë infeksionet seksualisht të transmetueshme dhe HIV/AIDS. 3.1.6 Të sigurohet vaksinimi falas kundër Human Papilloma Virus (HPV) si një njëjt shumë efikas në reduktimin e Kancerit Cervikal te femrat (të konsultohet Ministri, IKSHPK, dhe evidencat)	MSH	2010	Shiko MSH	Numri i barnave të rimbursueshme	
		3.2.1 Mbledhja dhe raportimi vjetor i të dhënave të ndara sipas gjinisë për të ndjekur treguesit e shëndetit për femrat dhe meshkujt. 3.2.2 Te rritet ndërgjegjësia i te gjithë shoqërisë për dhunen gjinore si një kercenim per shëndetin publik; 3.2.3 Të hartohen mesazhe mbi strategji të zhvillimit, popullsisë, shëndetit dhe fertilitetit që janë të përshtatshme për burrat dhe gratë për të ngritur kërkesën për shërbime.	MSH Donatoret Operatorët privat	2010		Numri i grave të vaksinuara Numri i qendrave të hapura	
	3.2 Të rrisë njohuritë dhe të kuptuarit e shëndetit të femrave dhe meshkujve, dhe të nevojave shëndetësore të femrave dhe meshkujve		ESK MSHP ABCJ PL	Duke filluar nga 2008			
			ABCJ MSH Donatoret	Cdo vit			
			ABCJ OBSSH Shkolla Donatore				

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarë	Institucionet bartese dhe partnere	Koha e realizimit	Burimet/ Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanismat monitorues dhe vlerësues
		3.2.4 Të nisët një fushatë edukimi dhe informacioni për të promovuar idenë që burrat dhe gratë ndajnë përgjegjësi të barabarta për shëndetin dhe planifikimin familjar.	MSH ABGJ	2008-2010			
		3.2.5 Të zhvillohen udhëzime programesh shkollore mbi ushqyerjen, higjienën dhe planifikimin familjar për djemët dhe vajzat.	MASHT ABGJ MSH OJQ	2008-2010			
	3.3 Të mbështesë garantojë qasje të plotë dhe të barabarta në të gjitha nivelet e shërbimit shëndetësor duke rritur përgjigjen e sistemit shëndetësor ndaj grave dhe vajzave dhe nevojave shëndetësore të grave	3.3.1 Të mblihdhen të dhëna të ndara sipas gjinisë për përdorimin e shërbimeve shëndetësore publike dhe private.	MSH ABGJ Operatorët privat ESK	2008-2013 Cdo vit			
		3.3.2 Të ngritet qasja në institucionet shëndetësore.	MSH	2008-2013			
		3.3.3 Veçanërisht për gratë, të sigurohet një sistem transporti emergjence dhe angazhim i komunitetit për metoda efikase në transportimin e grave në spital.	MSH PL				
		3.3.4 Perspektiva gjimore të jete pjese e kurrikules, syllabuseve të lëndëve përkatëse, të Fakultetit të Mjekësisë dhe të Shkollës së Lartë të Infermierisë.	Universiteti MSH				
		3.3.5 Të trajnohen profesionistët e mjekësisë për identifikimin dhe trajtimin e viktimave të dhunes në familje.	Donatorët (WHO) ABGJ MSH MD	2008-2013		Numri i profesionisteve të trajnuar	

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarrë	Institucionet bartese dhe partnere	Koha e realizimit	Burimet/ Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanismat monitorues dhe vlerësues
		3.3.6 Të kryhen fushata vjetore depistuese për ekzaminime të tilla si Gjak/Urine komplet, Mamografi, Pap-Test, etj, që diagnostikojnë herët sëmundje të tilla si: Anemia, Kancer Gjiri, Kanceri i Qafës së Mirës, sëmundjet Venetiane dhe Infektive	MSH WHO			Numri i fushatave të kryera Numri i gavete depistuar	
4. Fuqizimi ekonomik i gruas dhe rritja e mundësive për punësim	4.1 Rritja e numrit të grave ndërmarrëse nëpërmjet dhënies së mundësive për më shumë qasje në pronë, kapital dhe kreditime	4.1.1 Hartimi i politikave (ligjive, programeve dhe masave tjera administrative) të cilat favorizojnë rritjen e pjesëmarrjes së grave në programet e kreditimit 4.1.2 Nxitje e zhvillimit të bizneseve të vogla të menaxhuara nga gratë nëpërmjet programeve të mikrofinancimeve, mikrokrediteve.	Qeveria Parlamenti Komisionet parlamentare ABGJ	2008-2010	Nuk ka	Rritja e numrit të grave sipërmarrëse deri në 20%	ABGJ, Komisionet parlamentare, Shoqëria civile, OJQ
5 Permirësimi i tregeseve të punes per grate dhe vajzat	5.1 Deri në 2010 permirësimi i tregeseve te punes, forcat e punes, reduktimit te nivelit te papunise tek grate permirësimi i struktures se punësimit	5.1.1 Ndërmarrja e një numri studimesh mbi pjesëmarrjen e grave në ekonomi dhe në tregun e punës. 5.1.2 Ndertimi i skemave transparente per marrjen e informacionit mbi të drejtën për punësim dhe legjislacionin e punës, informacionin mbi tregun e punës, aksesin ndaj edukimit dhe formimit profesional, aksesin ndaj pronës dhe kredisë.	Qeveria, MEF, MTI, OEK, AKB, Donatorët	2008-2012	200.000	Rritja e numrit të grave menaxhere nga 15%	ABGJ,OEK,AKB, Shoqëria civile, Donator, Institucione bankare
			MPMS-DPP Donatorët OJQ Banka Botrore UNDP ABGJ PL	2008-2009	100.000	Gjethjet dhe rekomandimet per permirësimin e politikave te punësimit dhe fuqizimit ekonomik te grave	Vleresime dhe studime te tregut te punes
			MPMS Zyrat e punesimit Agjencite e punësimit OJQ PL Media Donatorët	2008-2010	300.000	Numri i grave te punësuar, ndihmuara dhe ndërmjetuara per punësim Nje mjedis miqësor per informimin, ndërmjetësimin dhe edukimin e grave.	Raporte te qeverise

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarrë	Institucionet bartese dhe partnere	Koha e realizimit	Burimet/Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanizmat monitorues dhe vlerësues
		5.1.3 Rritja e numrit të shërbimeve të punësimit për grate e varfëra	MPMS-DPP OJQ PL Donatoret	2008-10	100.000	Numri i shërbimeve për grate e familjeve të varfëra	Raporte të MPMS
	5.2 Rritje e nxitjes së punësimit nëpërmjet shpimit të institucioneve të formimit profesional dhe shtrirjes së tyre edhe në zonat rurale	5.2 Rritje e nxitjes së punësimit nëpërmjet shpimit të institucioneve të formimit profesional dhe shtrirjes së tyre edhe në zonat rurale	MPMS-DPP OJQ Donatoret	2008-10			
	5.3 Reduktimi në 50% ²⁹ i numrit të njerëzve që jetojnë në varfëri ekstreme, deri në vitin 2015	5.3.1 Avancimi i skemave sociale të ndihmes sociale efikase pro familjeve të varfëra duke tentuar nxjerrjen e tyre nga cikli i varfërisë. 5.3.2 Hartimi i politikave të punësimit pro-gjinore	MPMS-DMS Qeveria Kuvendi	2010		Politikat, programet dhe masat pro-te varfëve dhe pro-gjinore	
		5.3.3 Ndërtimi i programeve për kategori në nevojë sociale si: gra e vajza të trafikuar, apo gra invalide ose me aftësi të kufizuar (gra në rrisht).	MPMS Kuvendi Zyrat e punësimit				
		5.3.4 Nxitje e zhvillimit të bizneseve të vogla të menaxhuara nga gratë nëpërmjet programeve të mikrofinancimeve, klubeve të biznesit dhe fondeve të zhvillimit për kreditimin e biznesit të vogël, të kombinuara me formime profesionale për transferimin e teknologjive, zhvillimin shërbimeve dhe marketingun.	MPMS-DPP Donatoret Qeveria OJQ MPMS Donatoret Qeveria OJQ (Oda Ekonomike e Kosovës)	2008-2010	200.000		

²⁹ MDG- Angazhimi I qeverise per arritjen deri ne vitin 2015 te objektivave te mijevjecarit

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarrë	Institucionet bartese dhe partnerë	Koha e realizimit	Burimet/Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanizmat monitorues dhe vlerësues
6 Permirësim i situates sociale të grave ne rrisk nëpërmjet rritjes se qasjes së tyre ndaj shërbimeve sociale citesore.	6.1 Mbeshtetja e familjeve të varfra me ndihme sociale duke i kategorizuar sipas problemeve sociale që ato kanë, duke i dhënë prioritet familjeve me kryefamiljare	6.1.1 Formulimi i politikave për mbështetjen e grave të varfra, me shërbime sociale dhe asistencë sociale	MPMS-DMMS PL	2008-2013		Politikat dhe programet e përmirësuarat pro-gjinore Mjedis miqësor për grate dhe vajzat që përjetojnë probleme sociale	Ligjet dhe vendimet në favor të grupeve vulnerabel Studime në nivel kombëtar për efektin e skemave sociale
	6.2 Ngritja e shërbimeve komunitare për grate me probleme sociale	6.1.2 Nderimi i skemave sociale të ndihmes sociale efektive pro familjeve të varfra duke tentuar nxjerrjen e tyre nga cikli i varfërisë.	6.2.1 Forcimi i strukturave institucionale (publike dhe jo publike) për trajtimin e viktimave të dhunës dhe trafikimit (siç janë shërbimet e keshillimit, strehimit të përkohshëm. Kjo jo vetëm në zonat urbane por edhe në ato fshatare, ku ky problem ka gjasa të jete më i mprehte.	MPMS PL OIQ Donatore	2010	1.000.000	Reduktimi në 50% ³⁰ i numrit të njerëzve që jetojnë në varfëri ekstreme, deri në vitin 2015
		6.2.2 Trajtimi i stafëve (në polici, gjykata, institucione qendrore, komuna) për trajtimin e viktimave të dhunës dhe trafikimit.	MPMS OIQ MD MB UNDP	Ka filluar 2005 vazhdon	60.000	Numri i personave të trajnuar Numri i trajnimeve të realizuara	
		6.2.3 Ri-integrimi i grave dhe vajzave viktima të dhunës mbi baza gjinore.	OIQ Donatorët MPMS ABGJ MD SHPK	Ka filluar 2006	80.000	Numri i grave të integruara në jetën normale	

³⁰ MDG- Angazhimi I qeverise për arritjen deri në vitin 2015 të objektivave të mijvejecant

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarë	Institucionet bartese dhe partnere	Koha e realizimit	Burimet/Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanismat monitorues dhe vlerësues
		6.2.4 Hartimi i nje strategjie kombetare kunder dhunes ne familje(konsolidimi i sistemit te referimit per viktimat e dhunes ne familje)	OJQ Donatoret MPMS ABGJ MD SHPK	2009	30.000	Strategjia e hartuar Gruoet e punes Numri i pjesmarresve ne proces	Majja e treguesve te performaces per cdo objektiv te strategjise
		6.2.5 Ngritja e shërbimeve sociale dhe shëndetësore per grate e moshuara (te vetme) dhe me probleme sociale					
7. Përmirësimi i imazhit të media dhe kulture	7.1 Përmirësimi i grave në media dhe kulture	7.1.1 Krijimi i hapësirave mediatike për gra të shquara	MKRS, Mediat	2012		Numri i grave pjesmarrese	Mediat, ABGJ, OJQ
		7.1.2 Mbështetja e organizimeve të grave nëpërmjet medias	Mediat	2012		Numeri i emisioneve që përcjellin aktivitetin e grave	
		7.2.1 Të promovojë shkëmbimin e pikëpamjeve dhe praktikave të mira në media.	Mediat MKRS OJQ	2012	80.000	Nr.i shtuar i progr.mediatike qe respektojnë parimet e bar.gjinore	Institucionet qeveritare dhe joqeveritare
	7.2 Të përmbysen stereotipet gjinore nëpërmjet politikave të institucioneve mediatike dhe produkteve mediatike	7.2.2 Të krijohen dhe të përmirësohen njësitë e monitorimit të medias me qëllim gjinordhe promovimit të b. gjinore në media në mënyrën si ndërtohen programet dhe materialet e shkruara.	Institucionet Mediat OJQ-të	2012	15.000 ne vit	Informacionet e detajuara lidhur me përfshirjen, promovimin e grave në media	Institucionet qeveritare OJQ të
7.2.3 Të mbështetet trajtimi i barabartë i gazetareve në vendin e punës, ku përfshihen paga e barabartë dhe të drejta të barabarta për ngritje në detyrë dhe pozicione drejtuese		Institucionet qeveritare operatorët mediatikë	2012	Institucion et mediat	Numri i grave dhe vajzave në pozita drejtuese	Institucionet OJQ Dhe partnerët mediatikë	

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarrë	Institucionet bartese dhe partnere	Koha e realizimit	Burimet/ Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanimizat monitorues dhe vlerësues
		7.2.4 Të organizohet një studim për statusin e grave gazetarë, krijuese dhe artiste ne media dhe kulturë që do të përmbajë udhëzimet për përmirësimin e kushteve të punës së grave gazetarë, krijuese dhe artiste .	MKRS insitucionet dhe organizatat studimore	2012		Numri i studimeve të bëra dhe rezultatet e nxjerra	Institucionet qeveritare, operatorët mediatikë dhe OJQ
		7.2.5 Nga radiot dhe televizionet, të adoptohet një plan i rritjes sasore dhe cilësore të programeve televizive për gratë, nga gratë dhe rreth problemeve gjinore, përfshirë këtu të gjitha moshat e sidomos fëmijët.	Institucionet qeveritare operatorët mediatikë OJQ-të	2008/2012		Numri i emisioneve dhe hapsira informative në mediat elektronike	Institucionet qeveritare Operatorët mediatikë OJQ
		7.2.6 Nga redaksitë e shtypit mediatik të adoptohet një plan për rritjen sasore dhe cilësore të materialeve (shkrimeve) rreth problemeve gjinore dhe promovimit të vlerave të gruas në shoqëri.	Shtypi mediatik	2008/2012		Numri i shkrimeve dhe hapsirës në faqet eshtypit mediatik	Shtypi mediatik
		7.2.7 Shtypi mediatik dhe audio-viziv të krijojë procedura me qëllim shqyrtimin e ankesave të konsumatorëve ndaj sipërmarrësve të medias ose reklamuesve, kundra përmbajtjes së mediave apo reklamave i portretizojnë gratë ose burrat në mënyrë diskriminuese.	Institucionet qeveritare , gjykatat Asociacioni i gazetarëve të Kosovës	2012			Institucionet qeveritare / ABGJ Partnerët mediatikë OJQ-të
		7.2.8 Të rishikohet kodi etik i gazetarëve që të theksojë më shumë shmangjen e stereotipeve dhe materialeve të dhunshme dhe/ose pornografike që diskriminojnë gratë ose shkelin të drejtat e tyre.	Shtypi mediatik , gjykatat	2012			Institucionet dhe partnerët mediatikë dhe PIQ-të
						Numri i grave ne vendimmarrje politike.	

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarrë	Institucionet bartese dhe partnere	Koha e realizimit	Burimet/Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanizmat monitorues dhe vlerësues
8. Te arrihet pjesëmarrje e barabartë e të dyja gjinove në vendimarrje e për të gjitha qeshitjet e rëndësishme në shoqëri.	8.1 Të zbatohet LBGJ	8.1.1 Të njoftohen institucionet shtetërore, partitë politike me LBGJ-në dhe instrumentet tjera vendore dhe ndërkombëtare të cilat promovojnë dhe avancojnë barazimin gjinor në vendimarrje.	ABGJ Zyrtarët për Barazi Gjinore Grupi jo formal i grave të parlamentit. Media Shoqëria Civile Institucionet lokale dhe qendrore Organizatrat internacionale për të drejtat e njeriut dhe barazi gjinore.	2008-2013	Ska buxhet	Zbatimi i mekanizmave për arritjen e barazise gjinore Shkalla e rezultateve dhe integriteteve te prespektives gjinore ne te gjitha politikat qe frymhojnë institucionet lokale,qendrore dhe mbarë shoqëria.	
	8.2 Të harmonizohen Ligjet dhe dispozitat tjera me LBGJ në si dhe me standardet ndërkombetare të cilat promovojnë dhe nxisin barazinë gjinore në vendimarrje.	8.2.1 Të monitorohet zbatimi i LBGJ-së si dhe instrumenteve tjera të cilat promovojnë dhe nxisin barazinë gjinore në vendimarrje.	8.2.1 Të harmonizohet Rregullorja e punës së Kuvendit të Kosovës dhe Rregulloret e punës së kuvendeve komunale me LBGJ	Po ato Kuvendi Kuvendet Komunale ABGJ Zyrtarët ne Komuna		20.000 cdo 3 vjet	

Objektivat strategjik	Objektivat	Veprimet që duhen ndërmarë	Institucionet bartese dhe partnerë	Koha e realizimit	Burime/ Buxheti Euro	Treguesit e monitorimit	Mekanizmat monitorues dhe vlerësues
	8.3 Të hartohet strategji për ngritjen e numrit të grave në vendimmarrje nga viste rurale dhe grave minoritare	8.2.1 Të harmonizohet Rregullorja e punës së Kuvendit të Kosovës dhe Rregulloret e punës së kuvendeve komunale me LBGJ	Kuvendi Kuvendet Komunale ABCJ Zyrtaret ne Komuna		Ska buxhet		
	8.4 Nxitja e grave për pjesëmarrjen e tyre ne vendimmarrje.	8.4.1 Të organizohen debate, konferenca, fushata , trajnime, tribuna, takime me qëllim të ngritjes së vetedijes në shoqëri për rëndësinë e pjesëmarrjes se grave në vendimmarrje.	Partite politike OJQ Media ABCJ		6.000		

Objašnjaci Memorandum

Šta predstavlja dokument koji podnosimo ministarstvima Vlade Kosova?

Dokument u nastavku predstavlja strateški program za integrisanje Ravnopravnosti polova u politikama i javnim programima Vlade Kosova. Ovaj dokument je usvojen od strane Upravnog komiteta KPRP-a, 19 mart 2008 godine.

Dokument je rezultat važnog treniranja sa učesnicima svih aktera i zainteresovanih strana po pitanju ravnopravnosti polova. Šire učesće nastoji da poveća vrednost i obezbedi da plan mera i umešanosti bude saglasno sa realnim potrebama i mogućnostima domaćih institucija. Isto tako, strategija je pripremljena u potsticanju saradnje između raznih vladinih aktera (centralnih i lokalnih), donatora, civilnog društva i zajednica, za donošenje usmerenih i upravljenih odluka po pitanjima ravnopravnosti polova.

Zbog čega je Kosovu potreban Program za ravnopravnost polova KPRP-a?

Odluku za izradu ovog dokumenta je preduzela prethodna vlada, međutim ova odluka je bila produkt političkog koncenzusa, s obzirom da su pitanja polova posmatrana kao važna dimenzija u borbi protiv siromaštva. Pored toga, pitanja polova postoju u centar angažovanja Vlade i kosovskog društva nakon Hiljadugodišnjeg samita, Četvrtе svetske konferencije žena održane u Pekingu 1995. godine. Isto tako, obuhvatanje i implementiranje pitanja polova u politikama, programima i inicijativama za razvoj zemlje treba da bude imperativ i za Kosovo, kao jedna mlada država, pred kojom se postavljaju mnogi izazovi, kao što su; ekonomski i socijalni razvoj i integrisanje u Evropskoj porodici.

S druge strane Zakon o ravnopravnosti polova nas obavezuje za izradu ovog programa. S obzirom da od 2004. godine, Kosovo je napredovalo u integrisanju po pitanju polova u programima Vlade, posebno u oblasti zakonodavstva, ne možemo reći istu stvar i za konkretne javne službe.

I pored učenjenog napretka do sada u integrisanju polne perspektive u politikama i programima Vlade, u kontekstu smanjenja siromaštva i razvoju zemlje, ne može se govoriti za efektivnosti politika i programa u poboljšanju polnih pokazatelja. Mogućnosti za poboljšanje i ekonomski razvoj i smanjenje siromaštva putem uticaja politika i programa je u mandatu svake vlade, ali i ostalih aktera koji utiču na život zemlje. Ove politike i programi nastoje da budu strateški, kako nebi bili uticajnih od politika ili posebnih pojedinaca.

Šta sadrži Dokument KPRP?

Izrada dokumenta je fokusirana u 6 specifičnih oblasti: (i) intgrisanje žena u privredi; (ii) integrisanje žena na tržištu rada i socijalna briga za pogođene kategorije od socijalnih problema; (iii) žene u procesu donošenja odluka; (iv) zdravstvena briga i pristup žena i muškaraca u zdravstvenim uslugama; (v) obrazovanje i (vi) zastupljenost i njihov doprinos u kulturi i medijama. KPRP-a nastoji da stvori pogodnu i specifičnu sredinu za promene u uslovima života žena i devojaka na Kosovu, kao i za eliminisanje podvojenosti koje su usko povezane sa siromaštvom.

Kosovo je nova država sa još uvek novom demokratijom. Strategije razvoja zemlje i one sektorske često sa srednjoročnim razmerama, zameršuju se i otežavaju od mnogih faktora, između kojih možemo spomenuti: slabo sprovođenje zakona, slabostima javne administracije sa niskim pokazateljima ponašanja, i relativno visokim nivoima korupcije. To pokazuje jer da bi se izgradila jedna budućnost kao zemlja u razvoju, imamo potrebu ne samo za konsolidovanje demokratske kulture nego i izradu programa i strateških objektivna, kao i za izgradnju specifičnih objektivna, utvrđivanju pokazatelja za njihovo merenje, institucije i pojedinci nosioci akcija, kao i finansijski izvori i rokovi za njihovu realizaciju.

Inicijativa Vlade Kosova za izradu "Programa Kosova za ravnopravnost polova" se vrši u vremenu kada je Kosovo mlada država, i u prvoj godini sprovođenja Strategije razvojnog plana Kosova. "Kosovski program ravnopravnosti polova" pruža srednjoročnu poboljšanu viziju za postizanje ravnopravnosti polova. Dokument koji smo izradili je baziran i sačuvao je strategijske orijentacije postavljene u Strategiji razvojnog plana Kosova, odgovarajući ciljevima Evropske integracije i Hiljadugodišnjim ciljevima.

Ciljevi i objektivni izrade KPRP

KPRP ima za cilj da podstiče dijalog na integrisanje polne ravnopravnosti polova na Kosovu, što znači jednako učešće žena i muškaraca u socijalnom, ekonomskom i političkom životu zemlje, jednake mogućnosti za uživanje sva njihova prava i stavljanja na usluzi njihove individualne potencijale u korist društva.

Objektivni ovog dokumenata su: (a) da analizira aktuelno stanje žena i muškaraca na Kosovu dajući srednjoročno kretanje njihovih fenomena i uticaja u borbi protiv siromaštva; (b) da identifikuje mogućnosti obuhvatajući politike i institucije u službi ravnopravnosti polova; (c) da identifikuje oblasti za posredovanje i preporučuje politike, programe i mere za rešavanje problema i preovladavanje izazova koje predstavlja borba protiv siromaštva kao i ekonomski i socijalni razvoj zemlje; (d) da što je

moguće pre izgradi budžet koji će biti mehanizam u rukama Vlade Kosova za postizanje objekta.

Kome će služiti KPRP

Ovaj Program pomoći će institucije Vlade Kosova u pravcu:

- Adresiranja pitanja ravnopravnosti polova (istorijske, ekonomske, socijalne, kulturne i političke),
- Osposobljavanje kapaciteta za sveobuhvatno odlučivanje,
- Racionalne i neposredne raspodele ljudskih, materijalnih i finansijskih izvora,
- Izrade planova delovanja.

Bazirajući se na isprepletanu i međuzavisnu prirodu polnih pitanja takoreći sva tretirana pitanja u dokumentu su isprepletana. Neki pokazatelji kao što su nivo maternalne smrtnosti ili nivo obrazovanja žena povezani su sa ekonomskim uslovima porodice u nastavku veći deo umešanosti, politika i predloženih mera mogu se sprovesti preko integrisanih treniranja, za uštedu vremena i finansijskih izvora.

Proces tokom kojeg je prešla izrada KPRP-a

Kosovski program za ravnopravnosti polova je plod međusobnog delovanja i učesnik koji je obuhvatio institucije centralnog i lokalnog upravljanja, civilnog društva, nevladinih organizacija, raznih interesnih grupa, predstavnike političkih snaga u zemlji, predstavnike akademske oblasti, kao i međunarodne partnere.

Radne grupe koje su sačinjene od eksperata raznih oblasti započele su rad septembra 2007. godine.

U procesu izrade KPRP-a, Vlada Kosova se bazirana na međunarodne partnere i UNMIK.

Važan deo procesa su bile konsultacije, radni okrugli stolovi i diskusije, koje su poslužile za izradu dokumenta i potsticaj rasprava između raznih aktera po pitanjima ravnopravnosti polova na Kosovu. Donoseni važni zaključci i preporuke sa ovih rasprava delovi su izrađenog dokumenta. Održana su četiri okrugla stola diskusija sa širim učešćem glavnih aktera na centralnom i lokalnom nivou kao i eksperata raznih oblasti radi identifikacije strukture i glavnih problema koji će se obuhvatiti u programu.

Poteškoće i izazovi

Dokument ocenjuje količinski i kvalitetni aspekt socijalnog, ekonomskog, zdravstvenog, obrazovnog i kulturnog stanja žena i muškaraca na Kosovu. Poteškoće na kojima smo naišli u procesu izrade KPRP-a, najpre se povezuju sa ocenom realnog stanja s obzirom da nedostatak i u nekim slučajevima konfuzija statističkih podataka za razne pokazatelje otežavalo je analizu. To se videlo na izrađenu analizu za kulturu i medije gde su nedostajali statistički pokazatelji pa je analiza izrađena bazirajući se na percepcije članova radnih grupa. Drugo iznemiranje je uvođenje integrisanog koncepta planiranja masa i politika koje treba preduzeti radi postizanja željenih rezultata. Pokazatelji ravnopravnosti polova, koji su bili kao isprepletani pokazatelji zatevaju obuhvatanje drugih institucija u procesu planiranja. Kao treće, praćenje sa odgovarajućim budžetima za mere i delovanja naišlo se na poteškoće zbog činjenice što radnim grupama nisu bili jasni budžetski troškovi u srednjoročnoj terminologiji i oni Vlade.

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

ZYRA E KRYEMINISTRIT/URED PREMIJERA
OFFICE OF THE PRIME MINISTER

AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE- AGENCIJA ZA POLNU RAVNOPRAVNOST
AGENCY OF GENDER EQUALITY

Program Kosova za ravnopravnost polova

2008-2013

Očigledno je da se zemlje u kojima je ravnopravnost polova na niskom nivou, suočavaju sa sporijem ekonomskom razvoju i imaju više poteškoća na ublažavanju siromaštva nego u onim zemljama u kojima ravnopravnost polova je na zadovoljavajućem nivou¹.

1 Svetska banka "Razvoj i podizanje svesti o polovima i ljudskim pravima u resursima"

..... Ravnopravnost polova je kamen temeljac u procesu demokratskog razvoja jedne nacije. Da bi se ovaj kamen postavio na pravom mestu potrebno je uzeti u obzir sve nejednakosti polova koje danas karakterišu porodicu, zajednicu, tržište rada i društvo uopšte.

Uvod

Mnoge studije i analize koje je uradila Vlada Kosova, ali i civilno društvo i naši međunarodni partneri došli su do neospornih empirijskih rezultata i činjenica o tome da nedostatak ravnopravnosti polova i nejednak pristup prema ženama i muškarcima u raznim oblastima života, nastoje zaustaviti razvoj, ekonomski rast i smanjenje siromaštva u zemlji.

Nedostatak ravnopravnosti polova često usporava produktivnost rada na kraći i duži rok. Takođe, neravnopravnost polova stvara neučinkovitost u podeli rada, kako u porodici, tako i u društvu, a na ovaj način to dopinosi osiromašenju ljudi.

Ovi nalazi čine jasnom činjenicu da su pitanja polova značajna dimenzija u borbi protiv siromaštva. Osim toga, pitanja polova su u centru angažovanja Vlade, kao i civilnog društva nakon Samita milenijuma, 4-te Svetske konferencije o ženama, održane u Pekingu 1995 godine. Priroda i značaj pitanja polova za smanjenje siromaštva i razvoj, menjaju se zavisno od vremena, ali i među raznim zemljama. Ove promene nastoje da budu veće u siromašnim zemljama nego u zemljama sa konsolidovanim ekonomskim poretkom. Takođe, unutar iste zemlje, ove promene nastoje da budu vidljivije u siromašnim regionima. Obuhvatanje i implementacija pitanja polova u politikama, programima i inicijativama za razvoj zemlje treba da budu imperativ i za Kosovo, kao mlade države, pred kojim stoje veliki izazovi, kako u ekonomskom i socijalnom razvoju, tako i u integrisanju u evropskoj porodici.

Integrisanje pitanja polova u programima vlade.

Od 2004 godine, Kosovo je ostvarilo progres u integrisanju pitanja polova u programima vlade, naročito u oblasti zakonodavstva. Ali, to nije slučaj kod konkretnih javnih službi koje bi promenile stanje žena i devojaka na Kosovu u oblasti obrazovanja, zdravstva a naročito u oblasti zapošljavanja. Do 2006 godine (godina formiranja ARP-a) ne može se govoriti o konkretnim programima koji idu u prilog pitanja polova

I pored postignutog progressa do sada na integrisanju perspektive polova u politikama i programima vlade u smislu smanjenja siromaštva, ne može se govoriti o učinkovitosti politika i programa u poboljšanju pokazatelja polova. Mogućnosti za poboljšanje i ekonomski razvoj i smanjenje siromaštva preko uticaja politike su mandat svake vlade, ali i drugih aktera koji su od uticaja u životu zemlje. Ove politike i programi nastoje da budu strateški da ne bi bili pod uticajem politika ili pojedinaca..

Radi ostvarivanja programa koji je predstavljen u ovom dokumentu, Vlada Kosova će raditi sa svim akterima u zemlji: sa lokalnim vlastima, civilnim društvom, akademikima, donatorima i međunarodnim partnerima. Ovaj posao će započeti utvrđivanjem problema po osnovu polova uz nastojanje gradjenja adekvatnih politika i programa koji se tiču prirodi problema i njihovoj gravitaciji.

PKRP nastoji da stvori povoljnu i specifičnu sredinu za promene uslova života žena i devojaka na Kosovu, kao za eliminisanje podela koje su usko povezane sa siromaštvom, mentalitetom i tradicijom jedne multietničke i diktatorske zemlje.

Kontekst

Kada se pitanja ravnopravnosti polova ne tretiraju na zadovoljavajući način, to znači da je ugroženo oko 50% stanovništva da ne pridobije potpuno od postignutog napretka puteme svih drugih napora za društvene, političke i ekonomske reforme. Takva neravnopravnost, ukoliko se nastavi, naškodilo bi naporima Kosova za ostvarenje održivog ekonomskog razvoja, pošto ne samo što ne bi koristio celokupan potencijal stanovništva zemlje, već dostignuća ne bi jednako koristile sve društvene grupe.

Zakon o ravnopravnosti polova sankcioniše ravnopravnost između žena i muškaraca, međutim u praksi, često puta žene ne uživaju prava kao i muškarci. Ova neravnopravnost vidi se da postoji u mnogim oblastima socijalnog i ekonomskog života zemlje, zbog toga je izrada dokumenta usredsređena u 6 specifičnih oblasti; (i) integrisanje žena u privredi, (ii) integrisanje žena u tržište rada i socijalno zbrinjavanje pogodjenih kategorija socijalnim problemima, (iii) žene u procesima odlučivanja, (iv) zdravstvena briga i pristup muškaraca i žena zdravstvenim uslugama, (v) obrazovanje i (vi) njihovo predstavljanje i doprinos u kulturi i medijima.

Kosovo je mlada država sa demokracijom koja je još mlada. Strategije o razvoju zemlje i sektorske strategije često puta se sa srednoročnim razmerama usložnjavaju i otežavaju od mnogih faktora, medju kojima možemo spomenuti slabo sprovođenje zakona, slabost javne administracije sa niskim pokazateljima performanse i relativno visok nivo korupcije. To pokazuje da ukoliko se želi da se izgradi jedna budućnost kao što je u razvijenim zemljama, potrebna nam je ne samo konsolidacija demokratske kulture i izrada strateških, već i izrada specifičnih ciljeva, utvrđivanje pokazatelja za njihovo merenje, institucije i pojedinci nosioci akcija kao i finansijski izvori i rokovi njihove realizacije.

Inicijativa Vlade Kosova za izradu Programa Kosova za ravnopravnost polova dolazi u vreme kada je Kosovo mlada država i u prvoj godini sprovođenja Razvojne strategije Kosova. Ova strategija (SRPK) kao dokument u poboljšanju odgovara dinamici evoluiranja vizije i prihvata uključivanje novih interesa i stavova koji utvrđuju tok sektorskih, celokupnih zbivanja i onih u korist raznih društvenih grupa.

U tom okviru, "Program Kosova za ravnopravnost polova" pruža poboljšanu srednjoročnu viziju² za ostvarivanje ravnopravnosti polova. Dokument koji smo izradili je zasnovan i očuvao je strateške orijentacije postavljenih u SRPK, odgovarajući ciljevima Evropskog integrisanja kao i težnjama Milenijuma.

Svrha i ciljevi izrade PKRP

PKRP ima za cilj podsticanje dijaloga o integrisanju ravnopravnosti polova na Kosovu, što znači jednako učešće muškaraca i žena u socijalnom, ekonomskom i političkom životu zemlje, jednake mogućnosti za uživanje svih njihovih prava i stavljanje na usluzi njihovih individualnih potencijala u korist društva.

Ciljevi ovog dokumenta su; (a) analiziranje aktuelnog stanja žena i muškaraca na Kosovu uz prikazivanje kratkoročnog i srednjoročnog toka pojava i njihovog uticaja u borbu protiv siromaštva; (b) identifikacija mogućnosti, uključujući politike i institucije u službi ravnopravnosti polova; (c) identifikacija oblasti za posredovanje i

² Učinjeno je izvesnih napora za izradu programa za poboljšanje stanja žena na Kosovu, PKRP, izradjen 2004 god. Ovaj dokument teži podizanju nacionalnog programa i postavljenju stremljenja i ciljeva putem sveobuhvatnog procesa. Napomena autora.

preporučivanje politika, programa i mera za rešavanje problema i premošćavanje izazova u borbi protiv siromaštva i u odnosu na ekonomski i socijalni razvoj zemlje; (d) da izradi, koliko je to moguće takav budžet koji će biti kao mehanizam u rukama vlade Kosova radi ostvarivanja objekta.

Sadržaj

Ovaj dokument je izradjen kao rezultat **značajne vežbe uz učešće svih zainteresovanih aktera i strana na pitanjima ravnopravnosti polova**; šire učešće teži povećanje važnosti i obezbediti da plan mera i inervisanja bude u skladu sa realnim potrebama i mogućnostima institucija zemlje. Takoje, strategija je pripremljena uz podsticanje saradnje između raznih vladinih aktera (centralnih i lokalnih), donatora, civilnog društva i zajednice, radi donošenja odluka koje su orijentisane i vodjene prioritetima pitanja ravnopravnosti polova.

Ovaj program će pomoći institucijama Vlade Kosova u pravcu:

- Tretiranja pitanja ravnopravnosti polova (istorijskih, ekonomskih, socijalnih, kulturnih i političkih);
- Osposobljavanja kapaciteta za sveobuhvatno odlučivanje;
- Racionalnog i uravnoteženog rasporedjivanja ljudskih, materijalnih i finansijskih resursa;
- Izrade Akcionog plana.

Tokom procesa izrade Programa, Radna grupa je bazirana na:

- Analizi situacije putem takvog pristupa koji verifikuje uticaj neravnopravnosti polova na ekonomsko stanje društva, uzimajući u obzir ekonomske, obrazovne, zdravstvene i kulturne pokazatelje;
- Posebnim analizama o učešću žena u raznim sektorima u strukturama odlučivanja na centralnom i lokalnom nivou,
- Identifikaciji vizije i glavnih izazova za ostvarivanje ravnopravnosti polova na Kosovu,
- Pripremanju Akcionog plana o merama koje treba preduzeti za ostvarivanje težnji i ciljeva,
- Uspostavljanju osnovnih pokazatelja za merenje i procenu toka i preispitivanje aktivnosti u skladu sa novim situacijama koje nastaju.

Na osnovu povezane i zavisne prirode pitanja polova, skoro sva tretirana pitanja u ovom dokumentu su medjusobno povezana. Zapošljavanje i učešće žena u ekonomiji, neposredno utiču na ublažavanje siromaštva. Neki pokazatelji, kao što su povezana i medjuzavisna priroda pitanja polova, skoro sva pitanja tretirana u ovom dokumentu su medjusobno povezana. Zapošljavanje i učešće žena u privredi neposredno utiču na ublažavanje siromaštva. Neki pokazatelji, kao što je stopa majčinske smrtnosti ili nivo obrazovanja žena su povezane sa ekonomskim uslovima porodice. U nastavku, najveći deo inervencija, politika i predloženih mera mogu se sprovesti putem integrisanih obuka radi uštede vremena i finansijskih izvora

Proces

Program Kosova za ravnopravnost polova je plod procesa medjudelovanja i učešća koji je obuhvatio institucije centralnog, lokalnog upravljanja, civilnog društva, nevladinih udruženja, raznih interesnih grupa, predstavnike političkih snaga u zemlji, predstavnike iz akademske oblasti, kao i medjunarodne partnere.

Radne grupe sačinjene od stručnjaka iz ove oblasti počele su sa radom u septembru mesecu 2007 godine.

U procesu izrade PKRP-a, Vladu Kosova su podržavali medjunarodni partneri i UNMIK

Značajan deo ovog procesa bile su konsultacije, radni stolovi i diskusije, koji su služili za izradu dokumenta i podsticanje debate preko raznih aktera o pitanjima ravnopravnosti polova na Kosovu. Zaključci i preporuke koje su donete na osnovu ovih debata su deo izradjenog dokumenta. Održano je četiri stolova diskusije uz učešće glavnih aktera civilnog društva, akademskih institucija, predstavnika institucija na centralnom i lokalnom nivou kao i eksperata raznih oblasti radi identifikacije strukture i glavnih problema koji će se obuhvatiti u programu.

Teškoće i izazovi

Ovaj dokument procenjuje u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu socijalno, ekonomsko, zdravstveno, obrazovno i kulturno stanje žena i muškaraca na Kosovu. Poteškoće na koje se naišlo tokom procesa

izrade PKRP-a, najpre su povezane sa procenom realnog stanja, pošto su nedostatak, a u nekim slučajevima konfuzija statističkih podataka o raznim pokazateljima, otežale analizu. To se videlo prilikom uradjene analize o kulturi i medijima pri čemu su nedostajali statistički pokazatelji, tako da je analiza uradjena na osnovu percepcija članova radnih grupa, Drugi problem je unošenje koncepta integrisanog planiranja mera i politika koje treba preduzeti radi ostvarivanja poželenih rezultata. Pokazatelji o ravnopravnosti polova, budući da su medjusobno povezani, zahtevaju uključivanje drugih institucija u procesima planiranja, Treće, izborna kampanja, i politički izbori koji su održani tokom procesa izrade dokumenta doveli do odlaganja roka za njegovo usvajanje od strane Vlade Kosova.

1. Prvo poglavlje “Analiza o neravnopravnosti polova na Kosovu”

1.1 Opšti osvrt na ravnopravnost polova i siromaštvo

Duboka politička, socijalna i ekonomska transformacija nakon 1999 godine, donela je znatne promene u strukturi privrede, nivou života stanovništva kao i ravnoteži polova u Kosovskom društvu. Mada je tokom tranzicije Kosovo ostvarilo značajne pozitivne korake u pravcu izgradnje demokratskog društva, slobode i prava koje su sticane nisu uticale jednako kod muškaraca i žena.

Kao rezultat rata, dubokih ekonomskih deformacija nasledjenih iz prošlosti, usled opšteg nedostatka institucija za rešavanje problema koji su povezani sa ekonomskim pitanjima, zapošljavanjem i javnim uslugama, dovelo je do toga da siromaštvo na Kosovo poprima krajne razmere. Procenjeno je da oko 15% stanovništva živi u uslovima krajnjeg siromaštva dok 45% živi u uslovima ispod životnog minimuma³.

Uprkos poboljšanjima u godinama koje su sledile, nezaposlenost i siromaštvo pretenemalombroju porodica na Kosovu, a line zaposlenost i siromaštvo utiču posbno negativno na socijalni status žena. U demografskom pogledu, žene na Kosovo čine polovinu stanovništva⁴. Do kraja 80-ih godina dominirala je patrijarhalna porodica gde su 2-3 generacije živele u jednoj porodici. Nakon 1990 godine, emigracija van zemlje i migracije sa ruralnih krajeva ka urbanim sredinama ubrzale su raspadanje patrijarhalne porodice. Medjutim, ponovo oživljavanje patrijarhalnih tradicija isprepletanih ekonomskim problemima, nezaposlenošću, siromaštvom i ličnom bezbednošću ograničile su osnovna prava devojaka i žena, uglavnom u ruralnim, udaljenim i siromašnim krajevima. Podaci o siromaštvu na Kosovu, pokazuju na feminizaciju siromaštva i povećanje broja žena u grupi siromašnih. Na osnovu procene siromaštva na Kosovo zasnivajući se na Studiji porodičnog budžeta (Household Budget Survey 2005), pokazuje se da su porodice gde je starešina porodice žena siromašnije od porodica gde je kao starešina muškarac⁵. Geografski gledano, ritam

3 Svetska banka- Procena siromaštva na Kosovu- Izveštaj, oktobar 2007. godine

4 Ukupno stanovništvo Kosova na kraju 2005 godine procenju se na 2,070,000 stanovnika, od kojih 1,010,000 su žene a 1,060,000 muškarci

5 Procenjuje se da je učestalost siromaštva za 4 procenta poena veća kod domaćinstava na čijem su čelu žene u poređenju sa domaćinstvima na čijem su čelu muškarci – Svetska banka- Procena siromaštva na Kosovu- Izveštaj, oktobar 2007. godine

ublažavanja siromaštva je niži kod grupa stanovništva u ruralnim krajevima, gde pored mnogih faktora koji donose siromaštvo, ekonomska i socijalna inferiornost utiču snažno. U jednoj siromašnoj zemlji, kao što je Kosovo, diskriminatorska kultura po polnoj osnovi nije prosto kršenje prava žena i devojaka, nego nejednakost polova predstavlja ozbiljnu prepreku za smanjenje siromaštva. Po tradiciji žene nose glavni teret dobrobiti u porodici, međutim one imaju manje mogućnosti od muškaraca da upotrebljavaju izvore i sredstva koja su potrebna za ispunjavanje gore nevedene odgovornosti. Visoka stopa nezaposlenosti, nizak nivo obrazovanja, angažovanje nekvalifikovanih žena na radu, nepostojanje mogućnosti za kvalifikovanje, slab pristup i nedostatak slobode korišćenja metoda planiranja porodice, činjenica da su žene vrlo često predmet nasilja, zloupotreba i proizvoljnih postupaka unutar porodice kao i slabo predstavljanje u javnim rukovodećim i političkim strukturama, utiču na produbljivanje siromaštva na Kosovu i na njegovo potrajanje.

1.2 Razlozi koji donose siromaštvo i polnu diskriminaciju

1.2.1 Preovladanje patrijarhalnih normi proizvodi polnu diskriminaciju

Patrijarhalne norme i prakse koje preovladjuju u kosovskom društvu su medju glavnim razlozima koji donose diskriminaciju na polnoj osnovi. Socijalno organizovanje i načela na osnovu kojih funkcioniše porodica i društvo, ženu smatraju inferiornom. Muškarci su glavni nosioci porodice dok su žene namenjene da se brinu o odgoju dece i održavanu kuće, koji posao nije cenjen a kao posledica toga, to utiče na zadržavanje niskog socijalnog statusa.

1.2.2 Poteškoče u primenjivanju zakona utiču na zaostajanje ravnopravnosti polova

Mada su nakon rata, prava žena preformulisana prema demokratskim konceptima i načelima o ljudskim pravima, njihovo potpuno poštovanje ograničeno je ne samo zbog patrijarhalnog mentaliteta, već i zbog teškoča u primeni zakona. U pogledu stvaranja zakonskog

okvira postoji angažovanje vlade za uravnoteženje ravnopravnosti polova. Stvaranje niza mehanizama za ostvarivanje ravnopravnosti polova kao što su: Plan standarda o Kosovu, Zakon o ravnopravnosti polova (Pravilnik UNMIK-a br 2004/18), Zakon protiv diskriminacije, avgust 2004; Administrativno uputstvo o jednakim mogućnostima, 2003; Pravilnik protiv trgovine ljudima, 2001/4; Pravilnik o zaštiti od nasilja u porodici 2003/12, čine kamen temeljac u pravcu poštovanja osnovnih prava žena. Međutim uprkos postojanju dobrog zakonskog okvira, poteškoće u primenjivanju zakona, nedostaci u strukturama za sprovođenje i nedovoljnost fondova, utiču na kašnjenje ostvarivanja ciljeva za ravnopravnost polova.

1.2.3 Nizak nivo obrazovanja žena je uzrok da one budu ostavljene u siromaštvo

Na Kosovu, nepismenost ima dimenziju polova, starosti i mesta stanovanja. Nepismenost je veća u ruralnim krajevima nego u urbanim sredinama. Podaci i analiza Studija porodičnog budžeta (Household Budget Survey) pokazuju da je procenat devojaka i žena izjašnjenih kao nepismene (iznad 7 godina starosti koje ne znaju pisati niti čitati) iznosi 9.1 % dok je ovaj procenat kod muškaraca 2,8%. Skoro 14% žena (starosti od 15 godina i više) koje žive u ruralnim krajevima izjasnile su se kao nepismene, dok je ovaj procenat nepismenih muškaraca manji od 10%.⁶

Prema RLJR-UNDP procenjuje se da na Kosovu uopšte muškarci su za dve godine školovaniji od žena.⁷ Pokazatelj pohađanja osnovnog obrazovanja kod devojaka je veći nego kod dečaka, odnosno 96,6%, i 95,7%, dok isti ovaj pokazatelj o srednjem obrazovanju menja se u korist muškaraca, i znosi 71,8% kod devojaka a 84,4% kod dečaka. To pokazuje da napuštanje škole dešava se brže kod devojaka nego kod dečaka.⁸

Prema istoj studiji (HBS) procenat starešina žena koje imaju niži nivo od osnovnog obrazovanja iznosi 47,2% u odnosu na 14,5 % starešina muškaraca istog nivoa obrazovanja. Isti pokazatelj za razne nivoe obrazovanja govori o znatnoj prednosti muškaraca u godinama

6 SZK - Kosovo u brojkama 2005, v.c str. 22

7 Više o tome vidi izveštaj UNDP-a, Poglavlje II: Komponente Indeksa razvoja polova i razlike između polova ...

8 Svetska banka- Procena o siromaštvu na Kosovu- 16. jun 2005. godine, strana 62

obrazovanja u poredjenju sa ženama.

Prema publikaciji Riinvesta⁹ na osnovu podataka iz anketiranja porodica i tržišta rada (decembar 2002) samo 13% kosovskog stonovništva starosnog doba 25-64 god ima visoko obrazovanje, od kojih 18% su muškarci a 8% žene; u poredjenu sa nivoom obrazovanja u EU gde je odnos 23% muškarci a 20% žene.

Loša putna infrastruktura i pitanja bezbednosti su činiooci koji utiču na pohađanje obrazovanja od strane devojaka. Prema publikaciji Instituta Riinvest¹⁰ odrasli u ruralnim krajevima (iznad 16 godina) prosečno dnevno putuju 18 kilometara da bi pohađali školu. Tako je nedovoljan broj školskih objekata još više otežava problem školovanja.

1.2.4 Slaba ishrana i slab pristup zdravstvenim uslugama uslovljavaju loše zdravlje majki

Žene koje žive u siromaštvu snose posledice slabog zdravlja, dok majčinska smrtnost kod ove grupe i dalje je visoka uprkos znatnim poboljšanjima. U Izveštaju « Perinatalno stanje na Kosovu za 2000-2006», govori se da je majčinska smrtnost u 2006 godini znatno smanjena na 7 promila u odnosu na 23.1 promila u 2000 godini¹¹. Analizirajući ovaj pokazatelj na poseban način, proizilazi da se siromašne žene na Kosovu suočavaju nizom problema koji utiču na reprodukciono zdravlje, kao što su slaba ishrana, slab pristup vodi za piće i zdravstvenim merama, slab pristup zdravstvenim uslugama idr. Isti su ovi faktori koji utiču na perinatalnu smrtnost odojčadi od 23 dece na hiljadu živo rodjenih, što se procenjuje da je najveća stopa ovog pokazatelja u Evropi¹². Od ukupnog broja smrti odojčadi vidi se da odojčad ženskog roda prednjači većim brojem smrti¹³. Posledice siromaštva i slab pristup uslugama reproduktionog zdravlja ispoljavaju se na slabo zdravlje majke (poor health), visoku stopu majčinske smrtnosti i na visoku stopu nataliteta. Ne vršeći pravo na izbor broja dece i vreme izmedju porodjenja, siromašne žene stvaraju

9 Socio-ekonomski profil Kosova i razvojni izazovi-Riinvest 2005

10 Socio-ekonomski profil Kosova i razvojni izazovi-Riinvest 2005

11 Majčinske smrtnosti su prijavile samo javne zdravstvene institucije – isto tu

12 Kosovski centar za studije polva 2007- Nadgledanje bezbednosti na Kosovu sa perspektive polova.

13 Isto tu

porodice sa mnogo dece, a mnogo je izgledno da će njihova deca živeti u siromaštvo. U 2003 godine siromašne porodice imale su prosečno po 5.7 članova od kojih 2 su bili ispod 15 godina starosti, u odnosu na bogate porodice u kojima je prosek porodice iznosio 4 člana od kojih samo je jedno dete bio ispod 15 godina starosti¹⁴.

Sektor zdravstva na Kosovu ne ispunjava potrebe građana za profesionalnu lekarsku brigu. Sistem zdravstvene zaštite na Kosovu¹⁵ je organizovan i upravlján od centralnog nivoa –Ministarstva zdravlja. Lekarske usluge pružaju se u 5 regionalnim bolnicama 280 zdravstvenim centrima, kao i putem ambulantskih usluga. Na Kosovu¹⁶ u proseku 98.38 zdravstvenih radnika služi 100.000 stanovnicima. Ovaj prosek je znatno niži od evropskog proseka gde 347.13 zdravstvenih radnika služi 100.000 stanovnicima.

1.2.5 Žene imaju manje ekonomskih prava

Ekonomska prava žena predstavljena su prema nivou učešća u radnim snagama, držanju radnog mesta i nagradjivanju. Zapošljavanje kod žena na Kosovu ograničeno ja nizom faktora kao što su obaveza i odgovornost za odgajanje dece, obavljanje kućnih poslova, nivoima obrazovanja, ograničenim pristupom stručnom obrazovanju, vlasništvom i mogućnošću za dobijanje kredita. Podaci dobijeni od finansijskih institucija (banaka) pokazuju da samo 3% kreditiranja je obavljeno na ime žena.¹⁷

Podaci iz 80-tih godina jasno pokazuju da su žene na Kosovu bile angažovane najviše u malim biznisima kao što su krojačice, obrada prehrambenih proizvoda, kao i prodaje robe na pijacama. Podaci RLJR-UNDP iz 2004 pokazuju da je oko 85 % zaposleno u sektoru usluga, samo 8 % je zaposleno u sektoru teške industrije i trgovine, a 6% u poljoprivredi.

Prema podacima SZK za 2002, žene raspoložu samo sa 6,5% biznisa na Kosovu.

Jedna druga studija koju je uradilo Ministarstvo trgovine i industrije u 2004 godini navodi da od 500 registrovanih malih i srednjih

14 Svetska banka- jun 2005. godine – Izveštaj o proceni siromaštva na Kosovu br. 32378-XX

15 http://www.undp.or.jp/hotspots_e/kosovo_hdr5.html

16 Izvor KSZ, Statistike o zdravstvu 2004

17 Izveštaj Procredit Banke

preduzeća (MSP), 98 % njih pripada muškarcima a samo 2% je u vlasništvo žena.

Biznisi kojima raspolažu žene povezani su sa veličinom preduzeća. Oko 99% preduzetnika žena su individualne preduzetnice i poseduju mala preduzeća. Tako nizak nivo vlasništva žena je pre svega kao posledica socijalnih razloga.

Podrška u promovisanju i jednakom ekonomskom učešću i podizanju nivoa autonomnosti žena u ekonomskoj oblasti vrši se uključujući: promovisanje obuke žena za poslovanje, pristup obuci na radu, promovisanje žena učesnica u industriji informacija, mogućnosti za stručno obučavanje, pristup kreditima za osnivanje poslovanja, zaštitu i podršku ženama starešinama porodica i pristup radnoj snazi ili prekvalifikaciji za ponovno uključjenje u radnoj snazi, platformu za upravljanje odgojem dece i profesionalnim angažovanjem.

1.2.6 Žene nisu aktivna snaga na tržištu rada.

Nivo pokazatelja zapošljavanja za žene i muškarce na Kosovu, posmatrano kronološki i upoređen iz raznih izvora podataka pokazuje da je nivo ovih pokazatelja za žene pogoršan. Učešće u radnim snagama iznosi 26,9% kod žena i 55,5% kod muškaraca.

Žene na Kosovu imaju manje pristupa od muškaraca da bi počele neki posao, a to ima za posledicu da stopa nezaposlenosti kod njih bude veća nego kod muškaraca, odnosno 68,9% prema 36,9%¹⁸.

Mada je pristup žena obrazovanju jednak kao i muškaraca, to ne obezbeđuje ženama iste mogućnosti na tržištu rada¹⁹. Prema izveštaju Svetske banke, mogućnost zapošljavanja za žene iznosi 8.4% a za muškarce 35.1 %. Situacija zapošljavanja žena je povoljnija u sektoru javne administracije gde žene čine 56 posto zaposlenih, a muškarci 44 posto²⁰. Neravnopravnost je vrlo vidljiva u privatnom sektoru, gde vrlo mali broj žena, samo 17 posto, je na nivo menadžera²¹. Slično tome i procenat nepoljoprivrednog biznisa koji vode žene je vrlo mali, samo 2 % u sektoru saobraćaja i 25 posto u sektoru usluga.

18 Svetska banka- jun 2005. godine – Izveštaj o proceni siromaštva na Kosovu br. 32378-XK

19 KSZ Žene i muškarci na Kosovu, 2007

20 ARP-

21 ARP

2.2.7 Žene su nagradjene manje i imaju potoškeča da zadrže radno mesto

Osim nižeg nivoa zapošljavanja, žene se nagradjuju manje od muškaraca i više su ugrožene da budu udaljene sa posla nego muškarci. Mogućnost da u reprodukciono doba postaje trudne, kao i njihov slab pristup sticanju novih zanimanja čini žene manje favorizovanima za zapošljavanje ili očuvanje radnog mesta. I u slučaju kada one rade često puta njihove plate su niske zbog rada na onim radnim mestima koje se nagradjuje manje od muškaraca. Iako mogu imati isti nivo obrazovanja kao i muškarci uočljiva je razlika u odnosu na nagradjivanje.

Iz analize faktora koji utiču na visinu nagradjivanja, kao što su starosno doba, nivo obrazovanja i pol, ovaj poslednji utiče snažnije. Žene su osetno manje favorizovane od muškaraca, sa prosečnom platom u iznosu od 180,2 Evra u poredjenu sa 202,9 Evra za muškarce²².

Na nizak nivo nagradjivanja takodje utiče nisko učešće žena u privatnim aktivnostima samozapošljavanja, koje obezbeđuju veći dohodak nego u javnom sektoru. Slab pristup imovini (samo 8 posto žena zakonito raspolažu imovinom) i nedostatak povoljnih politika koje podstiču privatno preduzetništvo žena dovelo je do nižeg nivoa broja onih koji upravljaju malim, srednjim ili velikim biznisima. U 2005 godini samo 17 posto nepoljoprivrednih biznisa vodile su žene.. Obezbeđenje jednakih mogućnosti za nagradjeno zaposlenje pozitivno utiče na izvlačenje porodice iz siromaštva i na poboljšanje socijalnog statusa žena i devojaka unutar porodice.

2.2.8 Stopa nezaposlenosti kod žena je veća

Administrativni podaci, godinama za redom pokazuju da je stopa nezaposlenosti kod žena veća u poredjenju toga i na nivou zemlje. Visoka stopa nezaposlenosti je ono što vodi do ekonomske zavisnosti a zatim se to pretvara u socijalnu zavisnost žena. Tokom poslednjih godina, uprkos ekonomskom porastu uz blago smanjenje stope nezaposlenosti na isti način za oba pola, odnos nejednakosti u zapošljavanju za muškarce i žene ostao je nepromenjen.

Visoke stope nezaposlenosti uopšte susreću se najviše u urbanim sredinama. Stanovništvo ruralnih krajeva angažovano je u poslovima u sektoru poljoprivrede i stočarstva koji im omogućavaju stvaranje

22 Svetska banka- Studija u vezi sa tržištem rada na Kosovu (2003. godina).

sredstava za život i dohodak.

Iz analize brojki o statusu zapošljavanja za 2005²³ kod žena starosti od 15-64 godina uočavamo nizak nivo pokazatelja zapošljavanja od 8,4% kod žena i 35,1% kod muškaraca. Postoji nekoliko faktora koji idu u prilog ovom fenomenu. Sa jedne strane, tržište rada je vrlo ograničeno a sa druge mala finansijska sredstva i nedostatak programa za podršku deci primorava žene da ostanu kući i da se brinu o deci i kućnim poslovima.

Nezaposlenost žena negativno utiče na dobrobit albanske porodice. U siromašnim porodicama. (u onima koje su ispod absolutne granice siromaštva), stopa nezaposlenost žena je veća nego kod drugih porodica iznad ove granice. Kod siromašnih porodica, stopa zaposlenosti od 2002 do 2005 godine je i dalje pala povećavajući time broj siromašnih i neaktivnih žena.

1.2.9 Žene imaju manje prava na odlučivanje

1.2.9.1 Odlučivanje u porodici

Žene siromašnih porodica i žene ruralnih krajeva su više isključene zbog socijalnih normi koje poznaju muševce kao predsednike porodica. Kada je odlučivanje povezano sa potrošenjem novca, u ogromnoj većini slučajeva konačnu odluku donose muševci ili muškarci porodice, koji takodje zadržavaju pravo odlučivanja i o broju dece, njihovom obrazovanju, migraciji ili emigraciji porodice ili pojedinog njenog člana, ženjenju dece kada se to radi kombinovano. Mada nedostaju studije i podaci o učešću žena u odlučivanju u porodici, opažanja svakodnevnog života pokazuje da je učešće žena u odlučivanju unutar porodice povezano sa njihovim nivoom obrazovanja, mestom stanovanja, starosnim dobom i pristupom imovini i dohodku. Što je niži nivo obrazovanja žene, toliko je slabija i njena snaga u odlučivanju. Isto tako, ruralne žene i siromašne nezaposlene žene imaju malo prava u odlučivanju o značajnim pitanjima unutar porodice. U ovim porodicama, žene imaju ulogu informisanja ili savetovanja u vezi sa kupovinom određene hrane ili prodajom određenog proizvoda koji su same proizvodele. Učešće žena u odlučivanju unutar porodice takodje je uslovljeno zbog slabog

23 Svetska banka- Studija u vezi sa tržištem rada na Kosovu (2003. godina).

pristupa informacijama i saznanjima. Vodjenje izolovanog socijanog života negativno utiče na pristup informacijama. Jačanje siromašnih žena i ruralnih žena u odlučivanju unutar porodice poboljšava se povećanjem nivoa obrazovanja i povećanjem pristupa informacijama i doprinosu sa dohodkom.

1.2.9.2 Odlučivanje u društvo

Neravnopravnost u poštovanju prava žena produbljuju se i zbog slabog nivoa njihovog predstavljanja u procesu odlučivanja kao i zbog nedovoljne pažnje društva prema edukaciji muškaraca o pitanjima, normama i vrednostima koje su povezane sa neravnopravnošću polova kako unutar porodice, tako i u društvenom životu.

Slabo učešće žena u odlučivanju, vidi se i u odnosu 1 prema 10 u prilog muškaraca na rukovodećim položajima u javnoj administraciji. Takodje statistike pokazuju da je procenat zaposlenih žena u centralnim i lokalnim institucijama samo 35.6%. Struktura polova na rukovodećim položajima u opštinama je 25%.

Pozivajući se na brojke, od 13 komisija u Skupštini Kosova samo 2 njih vode žene. Žene zauzimaju 28% mesta u opštinskim skupštinama. Samo su 2 žene ministarke medju 10 članova Vlade kosova, jedna permanentna sekretarka a 2 žene su izvršne načelnice u opštinama medju 30 njih. Žene sudije čine 25%, 17% javni tužici a 15% zaposlenih u KPS su žene. Nizak nivo predstavljanja žena u strukturama odlučivanja je pokazatelj činjenice da težnje i potrebe žena nisu predstavljene i da žene imaju manje mogućnosti da podstiču politike koje tretiraju probleme žena, uključujući i siromaštvo i neravnopravnost polova, ili da poboljšaju njihov status i ulogu u ekonomskom i socijalnom razvoju zemlje.

Postoje pozitivni naponi od strane vlade za jačanje žena. Razvojna strategija Kosova, koja je još uvek u procesu, pored ostalog nastoji da poboljša obuhvatanje pitanja žena u javnim politikama i pomoći će u preduzimanju pozitivnih koraka u pravcu ravnopravnosti polova u buduće. Zakon o ravnopravnosti polova upotpunjuje zakonodavni okvir u vezi sa ravnopravnošću polova u obrazovanju, zapošljavanju i odlučivanju. Ovaj zakon omogućava podizanje vladinih mehanizama u izradi politika u korist ravnopravnosti polova i predvidja merenje uticaja ovih politike putem procene i periodičnog nadgledanja.

1.2.10 Nasilje nad ženama prisutno u porodici

Diskriminacija po osnovi pola i nasilje prate žene još u fazi začeća i tokom celog života. Nasilje po osnovu pola dobija oblike psihološkog i fizičkog nasilja i ispoljava se češće u oblicima nasilja u porodici, u trafikingu u svrhe prostitucije i selektivnog pobačaja. Prema podacima obezbedjenih iz Policijske službe Kosova proizilazi da je broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici u 2006. godini iznosio 1371 slučajeva. Njihova analiza pokazuje da 92 % su muškarci koji vrše nasilje (prema ženama, deci, roditeljima ili drugim članovima porodice) a samo 8 % su žene.

Jedna studija UNIFEM-a iz 2000. godine o nasilju nad ženama na Kosovu pokazuje da su 23% intervjuisanih doživeli psihološko i fizičko nasilje od muškaraca tokom 1999. i 2000. godine, oko 54% ovih žena iz ruralnih Krajeva i 7% iz urbanih sredina nisu prijavile ovo nasilje, čak nisu ni razgovarale sa njihovim bližnjima o tome. Ista studija potvrđuje da je nasilje unutar porodice uglavnom vezano za partijarhalni model bivanja "mužem" - i odgovornim za održavanje porodice. Širenjem siromaštva i nezaposlenosti, za mnoge muškarce, ispunjavanje ove tradicionalne uloge je potreseno a kao posledica toga oni su se već vratili nasilji nad ženama i deci kao jedinog sredstva dokazivanja snage nad drugima i sposobnosti bivanja "mužem".

Nasilje po osnovi pola poprima teške oblike u trgovini ženama i devojaka iz koristoljublja. Mada nije poznat broj trafikovanih žena i devojaka, nevladine organizacije procenjuju da je broj žrtava trgovine ljudima porastao. Tako, procenjuje se da je (izvor IOM)²⁴ broj žrtava trafikinga u 2006. godini porastao 5 puta u odnosu na 2001. godinu.

Jedan drugi oblik nasilja po osnovi pola je selektivni pobačaj. Podaci iz obstetrijskih-ginekoloških bolnica pokazuju da je izbor mnogih roditelja u korist muškaraca. Mada se o brojkama pobačaja ne izveštava ili se delimično izveštava (samo iz javnih bolnica i klinika), percepcija lekara je da je njihov visok procenat kao rezultat pola dece.

1.2.11 Neravnopravnost u kulturi i medijima

Mediji igraju značajnu ulogu u promeni i poboljšanju društvenog mišljenja u vezi sa imidžom žena i njihovom ulogom u društvo.

24 Praćenje bezbednosti na Kosovu sa perspektive polova, Slika br. 7 strana 046.

Kao takvi, mediji su u iskušenju da ne reproduciraju seksualna i isključujuća društvena iskustva; da ne dozvole diskriminatorске politike koje prate hijerarhijske odnose po osnovu muške dominacije; da ne prihvataju norme koje podržavaju žensku inferiornost i koje legitimišu mušku dominaciju; i da učestvuju u stvaranju jedne nove vizije za podelu uloga polova. PKRP, u oblasti medija teži takvim medijima koji podstiču dijalog i debatu, unapređuju stvaralaštvo žena i pojedinaca, reafirmišu znanje žena, vide ljude kao subjekte a ne kao predmete ili mete medijskog komuniciranja i koji su odgovorni prema potrebama pojedinaca. Na taj način, mediji menjaju ponašanja, stavove, norme i vrednosti koje utvrđuju i utiču na uloge polova u društvu.

1.2.11.1 Stanje žena u medijima

Novinari i reporteri dolaze iz jedne sredine koja je opterećena stereotipovima koji diskriminiraju žene i na taj način su skloni da odražavaju ovu realnost.

Još uvek u medijima zapaža se nedostatak predstavljanja višestruke uloge žene u porodici i njenog doprinosa u društvu. Stvaranje starih modela neravnopravnosti polova, dovodjenjem žena i devojaka u vreme preko novih "modernističkih" oblika. Mediji i danas nastavljaju da doprinose jačanju tradicionalnog značenja muškosti, ženosti i uloga žena. Oni nastavljaju prenositi moralne standarde sredine u kojoj živi pojedinac i gde devojka nastavlja da bude tretirana drugačije od dečaka, počev od porodice, škole i društva. Mediji nastavljaju pribegavanje starih stereotipova jednog patrijarhalnog društva gde je muškarac vlasnik i stub porodice, a žena odana majka, domaćica i dosledna vaspitačica svoje dece. Ona nastavlja da bude predstavljena kao ekonomski i emocionalno zavisna, slaba, profesionalno nesposobna, sa jedne strane a sa druge sposobna domaćica, porodična, majka i supruga. Ne retko u medijima se nalaze takva opredeljenja o ženama kao "slabog" pola. Jedan drugi način prema kome mediji mogu stereotipno predstavljati žene kao predmet zadovoljstva, sa akcentom na spoljni ženski izgled zbog koga proističu potpuno nerealni standardi o liku žene. U najvećem delu informacija i analiza objavljenih u medijima uočava se da se lik žene predstavlja na položaju žrtve gde je ili pretrpela nasilje od nekog

muškarca ili je trafikovana, ili je postala uzrok za stvaranje sukoba između pojedinaca ili raznih grupa. Vrlo retko se dešava kada se žena predstavlja kao lice koje doprinosi razvoju društva ne samo zbog procenta koji ona ima u odnosu na stanovništvo, već naročito zbog vrednosti koje ona nosi u sebe.

1.2.11.2 Ljudski resursi u medijima

Zaseban problem je predstavljanje žene u novinarskoj profesiji. Prema statistikama zaposlenih u Ministarstvo kulture, sporta, i za pitanja dijaspore, ukupan broj zaposlenih iznosi 472, od kojih 264 su muškarci a 203 žene - 56.53% muškarci u odnosu na 43.46 % žene. U MKOSPD od 136 rukovodećih položaja samo 27 njih zauzimaju žene.

Uopšte, žena novinarka tretira više socijalne teme, o sredini, obrazovanju, ali u poslednje vreme odnosi su počeli da se menjaju u njihovu korist i kada se govori o političkim pitanjima, ali ovaj izveštaj nastavlja da ima niske vrednosti kada se govori o međunarodnoj oblasti ili o političkim analizama. Tako status editorialiste/analitičara na Kosovu nastavlja da pripada u najvećem delu samo novinarima. Novinari žene ali i muškarci danas se suočavaju sa velikim izazovom rada na crno, uključujući i neraspolaganje radnog ugovora i osiguranja.

1.2.11.3 Pristup medijima

Problemi koji zaista preokupiraju žene na Kosovu kao što su mogućnost za obrazovanje, zapošljavanje, problemi nasilja u porodici, seksualnog uznemiravanja, još uvek ne zauzimaju mesto koje im pripada u medijima i onda kada postaju deo javne debate. Šta više, ne retko se dešava da i u ovim slučajevima, oni koji se uključuju najviše da daju doprinos i da stvaraju mišljenje su isto tako muškarci. Šta više opaža se da kada je potrebno korišćenje izvora ili izjava i mišljenja, najviše se odnosi na muškarce, naročito u takvim oblastima kao što su politika, privreda, sport itd., ali ne retko i kada je reč o problemima polova.

1.2.11.4 Predstavljanje i uloga žene u akademskoj oblasti

Iako se niko do sada nije bavio predstavljanjem i ulogom žena u akademskom svetu, one su igrale i igraju njihovu značajnu ulogu u tome. Ova oblast svakako da ostaje neistražena u domaćem smislu naročito u odnosu na poboljšanje znanja o muškarcima i ženama u svim socijalnim i ekonomskim aspektima; u studijama koje podstiču analize u vezi sa identitetom muškaraca tokom promena u karijeri, životu i težnji žena u odnosu na profesionalnu i politiku karijeru; u istraživanjima koje komentarišu odnose između muškaraca i žena kao i načine o tome kako se percipira muški identitet. Skromno predstavljanje na najvišim nivoima akademskog sveta sigurno je da nije dozvolilo da se vidi takav ugao posmatranja ili da se izradjuju takve politike koje bi pomogle olakšavanju procesa promena.

2. Drugo poglavlje “Mehanizmi za ostvarivanje ravnopravnosti polova”

2.1 Mehanizmi za ostvarivanje ravnopravnosti polova

Na Kosovu je stvoren niz institucionalnih mehanizama i zakonskih instrumenata koji imaju za cilj unapredjenje položaja žena u Kosovsko društvo. U tom kontekstu uloga civilnog društva je vrlo značajna, naročito domaćih NVO-a koje lobiraju na animiranje javnosti u vezi sa unapredjenjem položaja žena.

Mehanizmi na centralnom nivou:

- Agencija za ravnopravnost polova u UP
- Kancelarija za dobro upravljanje – Divizija za pitanja polova – Vlada Kosova
- Institucija Ombudsmana – Jedinica za ravnopravnost polova
- Službenici/e za ravnopravnost polova u ministarstvima
- Medjuministarski odbor za ravnopravnost polova

Mehanizmi na lokalnom nivou:

- Službenici/e za ravnopravnost u opštinama
- Opštinski komiteti za ravnopravnost polova

2.2 Postojeći kapaciteti za sprovođenje

Privremene institucije samoupravljanja na Kosovu osnivale su institucionalne mehanizme na opštinskom i ministarskom nivou. Ovi mehanizmi imaju za cilj integrisanje perspektive polova u razvojnim politikama institucija. Međutim, svi ovi napori još uvek nisu postigli maksimalni efekat. Podizanje profesionalnih kapaciteta institucionalnih mehanizama je usko povezano sa njihovim stalnim jačanjem, jer politike polova kao i njihovo sprovođenje u praksi su novo iskustvo za Kosovo. Posvećenje integrisanju ovih politika rezultiraće stvaranjem povoljnije klime za razvoj društva u celini. Uloga institucionalnih mehanizama obuhvata sistematsko nadgledanje stanja žena i muškaraca, u cilju procene učinkovitosti politika, programa i mera planiranih za ostvarivanje ravnopravnosti polova.

2.3 Zakonski okvir

Ustav Republike Kosova (nacrt čije se usvajanje očekuje u Skupštini Kosova)

Krivični zakonik

Porodični zakonik

Zakon o ravnopravnosti polova

2.4 Sektorske strategije

Strategija o visokom obrazovanju

Strategija MRSZ-a

Strategija Ministarstva, kulture, omladine i sporta

Razvojni plan Kosova (Nacrt koji čeka na usvajanje)

3. Treće poglavlje “Misija, vizija i ciljevi PKRP”

Ravnopravnost polova i jačanje žena su značajni instrumenti za smanjenje neravnopravnosti i siromaštva kod ovog dela društva. Intervencije i strategije u smanjenju siromaštva i poštovanju prava i za siromašne kategorije su uspešne ukoliko one a) priznaju žene kao grupu sa malom snagom i sa ograničenim mogućnostima za vršenje prava; b) povećavaju učešće žena u identifikaciji rešenja za probleme koje imaju uz poštovanje ne samo njihova prava, već i doprinoseći izradi održivih programa i politike; c) međusobno povezuju razvoj politika sa načelima osnovnih prava i ravnopravnosti polova.

3.1. Misija i vizija PKRP-a

Misija PKRP-a je da podstiče razne aktere društva, institucije (vladine i nevladine), civilno društvo, pojedince, međunarodne partnere i donatore da doprinose na koordinisan način u ostvarivanju ravnopravnosti polova na Kosovu, putem sprovođenja politika i programa predviđenih u ovom dokumentu.

Vizija. Počev od 2008.godine Kosovo će biti zemlja u kojoj će svi građani i građanke imati mogućnost da ravnopravno učestvuju u odlučivanju, i imati jednaka prava na školovanje, zapošljavanje,

slobodan i jednak pristup svim javnim službama da bi uživali rezultate njihovog rada.²⁵

Da bi se to ostvarilo, neophodno je utvrđivanje jasnih i ostvarljivih ciljeva koji se odnose na obrazovanje, kontrolu zdravstvenih usluga za žene, garantovanje mogućnosti zapošljavanja i na dohodak, redukovanje nasilja i ostalih socijalnih problema, učešće u političkom odlučivanju na centralnom i lokalnom nivou.

Tako je, za postizanje ove vizije potrebne su mnoge intervencije, strategije i politike "*pro polovima*" koje garantuju pozitivne promene u životu žena.

Jačanje žena i minimiziranje siromaštva kod njih je usko povezano sa mnogim razvojnim politikama i programima. To zahteva izgradnju sistema pokazatelja za periodično merenje širenje jačanja žena i procenat učinkovitosti politika i programa u pravcu proklamovanih ciljeva. Iskustva iz raznih zemalja pokazuju da je potrebno podeliti pokazatelje na dve kategorije: pokazatelje koji imaju za cilj merenje porogresa na opštem društvenom nivou, npr. GEM (pokazatelji snage polova) ili pokazatelje unutar specifičnog kadra jednog programa ili intervencije, kao npr pokazatelji koji se povezuju sa aktivnim programima za zapošljavanje

3.2 Ciljevi i podciljevi

Strateški cilj 1

Širenje vrednosti i praksi koje promovišu ravnopravnost polova, zaštitu prava i jačanje žena

Podcilj 1 Implementacija, nadgledanje i periodična procena implementacije PKRP-a, ZRP-a kao i drugih dokumenata preko okvira pokazatelja i informisanje javnosti o dostignućima i izazovima.

Strateški cilj 2

Pocvećanje pristupa žena i devojaka kvalitetnom obrazovanju

²⁵ Vizija perspektive polova do 2013. godine proizašla iz debata i diskusija tokom procesa

Podcilj 1 Povećanje pokazatelja upisa, pohađanja i unapređenja u obavezujućem obrazovanju

Podcilj 2 Poboljšanje školskih programa koji promovišu ravnopravnost polova.

Podcilj 3 Poboljšanje učešća žena u nastavi, planiranju i upravljanju obrazovanjem.

Podcilj 4 Jačanje institucionalnih i programatskih kapaciteta MONT-a radi efektivnog integrisanja pitanja o ravnopravnosti polova u planiranju, sprovođenju i nadgledanju ciljeva strategije obrazovanja.

Strateški cilj 3

Poboljšanje zdravlja devojaka i žena povećavanjem odaziva zdravstvnog sistema prema njihovim zdravstvenim potrebama.

Podcilj 1 Da obezbedi da zdravstvene politike i programi odgovaraju razlikama polova i zdravstvenim potrebama oba pola.

Podcilj 2 Da poveća znanja i razumevanje zdravlja žena i muškaraca i zdravstvenih potreba žena i muškaraca

Podcilj 3 Da podrži i garantuje pun i jednak pristup za žene i muškarce na svim nivoima zdravstvenih usluga

Strateški cilj 4

Ekonomsko jačanje žena i devojaka

Podcilj 1 Povećanje broja žena preduzetnika putem pružanja mogućnosti za više pristupa imovini, kapitalu i kreditima

Podcilj 2 Do 2010. godine poboljšanje pokazatelja učešća žena u privredi.

Strateški cilj 5

Poboljšanje socijalnog stanja ugroženih žena putem povećanja njihovog pristupa kvalitetnim socijalnim uslugama.

Podcilj 1 Podrška siromašnih porodica socijalnom pomoći uz kategorizaciju prema socijalnim problemima koje imaju, dajući prioritet porodicama sa starešinama ženama.

Podcilj 2 Poboljšanje komunalnih usluga za žene sa socijalnim problemima

Strateški cilj 6

Poboljšanje pokazatelja rada za žene i devojke

Podcilj 1 Do 2010. godine – poboljšanje pokazatelja rada, učešća u radnim snagama, smanjenje nivoa nezaposlenosti kod žena, poboljšanje strukture zapošljavanja.

Podcilj 2 Povećanje podsticaja zapošljavanja putem povećanja institucija stručnog obrazovanja i njihovog širenja i u ruralnim krajevima.

Podcilj 3 Smanjenje na 50%²⁶ broja ljudi koji žive u krajnje siromaštvo do 2015. godine.

Strateški cilj 7

Poboljšanje imidža žena u medijima, kulturi i sportu

Podcilj 1 Poboljšanje imidža žena u medijima, kulturi i sportu putem
promovisanja uspešnih žena

²⁶ MDG- Angažovanje Vlade na ostvarivanju Milenijumskih ciljeva razvoja do 2015. godine

Podcilj 2 Eliminisanje stereotipova polova putem politike medijskih institucija i medijskih produkata

Strateški cilj 8

Da se postigne jednako učešće oba pola u odlučivanju o svim značajnim pitanjima u društvu

Podcilj 1 Sprovoditi (striktno) ZRP

Podcilj 2 Uskladiti zakone i ostale odredbe sa ZRP-om kao i sa međunarodnim standardima koji promovišu i podstiću ravnopravnost polova u odlučivanju

Podcilj 3 Izraditi strategiju o povećanju broja žena u odlučivanju iz ruralnih krajeva i žena manjina

Podcilj 4 Podsticanje žena za njihovo učešće u odlučivanju

Jačanje žena putem njihovog učešća u odlučivanju

Povećanje učešće žena u strukturama odlučivanja i u javnom životu sada je već poznato i priznato kao sredstvo za jačanje (empowerment) žena. Postoje tri razloga²⁷ zašto žene u odlučivanju predstavljaju strateški cilj za jačanje žena. Prvo, dokazano je da zemlje u kojima žene učestvuju u političkom životu manje od 30% imaju više nejednakosti i manje su obuhvatljive i demokratske. Drugo, poznata je činjenica da žene predstavljaju drugačije interese od muškaraca. Njihovo neposredno učešće u strukturama odlučivanja utiče na određivanje prioriteta pitanja koja nisu naznačena od strane muškaraca. I na kraju, učešće žena u političkom životu i odlučivanju osetno poboljšava nivo upravljanja.

Učešće žena u politici

Slabo predstavljanje žena u politici ostaje jedna od neostvarenih obaveza koje društvo ima prema demokratiji. Zbog toga, aktivna

²⁷ Časopis o globalnom urbanom razvoju; Preduzimanje mera za jačanje položaja žena: Izveštaj o milenijumskom projektu UN-a u vezi sa obrazovanjem i jednakošću polova; mart 2006. godine

civilna pomeranja žena, njihovo učešće u politici i angažovanje na visokim rukovodećim nivoima javne administracije ostaju medju prioritetima koji važe za promovisanje u svako doba.

Žene u ekonomskom odlučivanju

Uravnoteženo učešće žena i muškaraca u ekonomskom odlučivanju doprinosi stvaranju povoljne sredine za dobru ekonomsku performansu celog društva.

Žena u nauci i tehnologiji

Učešće žena u nauci i tehnologiji može doprineti povećanju kvaliteta žena u odlučivanju. Zbog toga, njihovo učešće u oblasti nauke i tehnologije može pospešiti i njihovo promovisanje u odlučivanju.

4. Akcionalni Plan

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet čvra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijavanja
1. Širenje vrednosti i praksi koje promovisu ravnopravnost polova, zaštitu prava i jačanje žena	1.1 Implementacija, nadgledanje i periodična procena implementacije PKRP, ZRP kao i drugih dokumenata putem okvira pokazatelja i informisanje javnosti o dostignućima i izazovima.	1.1.1 Izgradjenje mehanizama za implementaciju i nadgledanje politike polova, kao što su obezbeđenje budžeta za polove, mehanizmi učestvovanja, mehanizmi ostvarivanje transparentije prema javnosti, itd. 1.1.2 Postavljanje strukture (instituta/centra) za studije polova u cilju orijentacije politika, informisanja javnosti, obezbeđenja literature o pitanjima polova.	NFO Donatori Lokalna vlast Centralne institucije	2008	20.000	Okvir pokazatelja za merenje politika pro-polova i upravljanje. Broj radnika obučanih za implementaciju mehanizama	Parlament ARP Civilno društvo
2. Cilj 2 Povećanje pritupa žena i devojaka kvalitetnom obrazovanju	2.1 Povećanje pokazatelja upisa, pohadjanja i unapredjenja u obavezujućem obrazovanju	1.1.3 Preduzimanje inicijativa za pozitivnu diskriminaciju 2.1.1 Obezbeđenje kvalitetnog obrazovanja 2.1.2 Stavljanje lokalnih resursa na raspolaganju za bezbedan prevoz učenika (devojak) radi pohadjanja škole kao i njihovo kontinuirano	ARP MONT ODO NVO Zajednica Lokalna vlast Zajednica	2008-2009 2008 god. U nastavku i	200.000 Vlada MONT (Strategija MONT) Vlada MONT (Strategija MONT)	Izgradnja Izvornog centar za pitanje polova Sistemizovana literatura Studije, Stvaranje rekorda Stvaranje baze podataka Broj licenciranih nastavnika. Adekvatna oprema za nastavni proces	MONT, Sektori za školsku inspekciju u regij onima (SŠIR), ODO NVO Komunitet ODO (Opštinska direkcija za obrazovanje)

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet čvra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijavanja
		funkcionisanje				obrazovanja	
		2.1.3 Poboljšanje fizike sredine u školama kao i bezbednosti u školama.	MONT Lokalna vlast Donatori NVO Zajednica KPS	2010	MONT (Strategija MONT)	Broj škola u kojima je poboljšana fizika sredina do 2010.god Prijateljska i bezbedna sredina za devojke i muškarce u školama	MONT ODO
		2.1.4 Organizovanje neformalnog obrazovanja za devojke i žene iz siromašnih krajeva (ruralnih i udaljenih) kao i za žene i devojke sa posebnim potrebama na svim nivoima obrazovanja	MONT NVO Donatori MRSZ, donatori itd.	2008-2010	MASH MPMS	Kursevi stručnog obrazovanja za žene i devojke Broj kurseva, Broj učesnika u neformalnim kursovima Broj žena i devojaka integrisanih ili zaposlenih?	MONT, MRSZ, donatori itd.
		2.1.5 Efektivno sprovođenje zakonodavne infrastrukture MONT	MONT SŠIR ODO Škole	2008 god u nastavku		Kursevi stručnog obrazovanja za žene i devojke	Izveštaj relevantnih institucija MONT Vlada NVO i
	2.2 Poboljšanje školskih programa koji promovišu ravnopravnost polova.	2.2.1 Izgradnja programa radi povećanja mogućnosti obrazovanja za devojke adolešćenata koje su napustile školu, putem aktivnosti koje im daju sposobnost i proširuju njihova životna iskustva. 2.2.2 Pritikom izrade kurikula univerziteta tretirati polove kako putem posebnih tema u	MONT Civilno društvo Donatori	2008	10.000	Broj devojaka obuhvaćeni u programima	MONT NVO
			MONT Univerziteti ARP	2008	35.000	Poboljšane kurikule	MONT, ODO, Pedagoški institut Kosova

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet čvra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijavanja
		odgovarajućim predmetima tako i unošenjem predmeta koji tretiraju ovo pitanje.					
		2.2.3 Neprekidno nadgledanje školskih programa i nastave, tekstova o stereotipovima polova. 2.2.4 Određiti analizu polova kao jednog od značajnih kriterijuma za izbor najboljih testova za objavljivanje (tekst učitelja, učenika i drugih pomoćnih didaktičkih materijala; guide za učitelje, moduli obuke kao i metodologiju izvođenja obuke za učitelje.)	Univeziteti i pedagoško osoblje MONT Grupe eksperata	2008- 2010		Poboljšani tekstovi	MONT NVO Zajednica
		2.3.1 Stvaranje povoljnih uslova za jednako učešće i zapošljavanje žena i muškaraca u obrazovnim institucijama, izvođenje nastave i upravljanje.	ARP MONT Grupe eksperata Pedagoški institut Kosova	2008-2010		Adekvatni tekstovi Programi/moduli obučavanja	MONT NVO Zajednica Pedagoški institut Kosova
	2.3 Poboljšanje učešća žena u predavanju nastave, planiranju i upravljanju obrazovanjem	2.3.1 Stvaranje povoljnih uslova za jednako učešće i zapošljavanje žena i muškaraca u obrazovnim institucijama, izvođenje nastave i upravljanje.	MONT MPMS MJS Civilno društvo ARP	2008 2010			Vlada ARP MONT NVO Istraživanja, izveštaji relevantnih institucija
		2.3.2 Stvaranje olakšavajućih okolnosti za razvoj i unapređenje žena u visokom obrazovanju.	MONT Rektorat PU ARP NVO	2008-2010		Broj žena na postdiplomskim studijama, doktoraturi. Broj diplomiranih žena u MASTER i doktoraturi	Rektorat MONT NVO
	2.4 Jačanje institucionalnih i programatičnih kapaciteta MONT-a	2.4.1 Pripremanje modula obuke za nastavnike, menadžere i administratore obrazovnih institucija u kojima se pol integriše kao specifična tema	MONT, Lokalna Vlast, Administracija u školama NFO koje pružaju obuke			Broj modula buke i broj-certifikovanih učesnika. Kontinuitet programa	Jednica za obuke (MONT) ODO Škole Pedagoški institut Kosova KIA NVO

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet čvra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijavanja
	radi efektivnog i nelegitirnija pitanja ravnopravnosti polova u planiranju, sprovođenju i nadgledanju ciljeva strategije obrazovanja	<p>i povećanje učesća u ovim obukama</p> <p>2.4.2 Pripremanje modula za obučavanje nastavnika o pripadnosti i polova, gde treba obuhvatiti trougao uč.-roditelj-nastavnik</p> <p>2.4.3 Niz studija o društvenim i kulturnim stavovima uvezi sa obrazovanjem devojaka; učešćem žena u odlučivanju u obrazovanju</p>	KIJA MONT NFO koje izvode obuku	2008		Kvalitetni moduli obučavanja	MONT NVO
	2.5 Poboľšanjedruštveni i i kulturnih stavova zajednica i porodica koje promovišu vrednosti i značaj obrazovanja devojaka uključujući uloge i doprinese žena u razvoju.	<p>2.5.1 Stvaranje kampanje povećanja svesti na osnovu podataka studiranja, škola, roditelja i zajednica, naročito u udaljenim i ruralnim krajevima, o značaju i koristima obrazovanja žena uključujući i nastavak obrazovanja žena nakon osnovnog obrazovanja.</p> <p>2.5.2 Organizovati seminare, sesije obučavanja za uklanjanje stereotipova koji podstiču neravnopravnost polova u shkoli..</p> <p>2.5.3 Stvarati materijalnu bazu informisanja sa priručnicima i raznim upustvima o pripadnosti i ravnopravnosti polova sa perspektive nastavnika, roditelja i zajednica..</p>	NVO MONT LV NVO ispicijalizovani studijski instituti MONT, Uprave škola i pedagoško osoblje, zajednice i roditelji	2008 2008-2010	50.000. 10.000	Broj studija Rezultati i date preporuke Jasne i efikasne politike pro polova u obrazovanju Detaljne informacije o društvenim i kulturnim stavovima prema obrazovanju žena.	MONT i druge institucije (KIJA, PIK, NVO) Završena studija
			MONT ODO Ostale institucije NVO	2008-2013		Broj žena obrazovanih iz godine u godinu (statistike MONT-a)..	MONT i odgovarajuće institucije
			MONT ARP Relevantne NVO	2008 god u kontinuitetu		Snabd.biblioteke Web-strana MONT-a (poseban link sa informacijama o pitanju polova)	Vladine institucije (MONT, MKOS, ARP)Specijalizovane NVO za oblast ravnopravnosti polova itd..

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet čvra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijavanja
3. Poboľjšanje zdravlja devojaka i žena..	3.1 Obezbediti da zdravstvene politike i programi odgovaraju razlikama polova i potrebama oba pola.	3.1.1 Utvrditi zakonom pravo zdravstvenog osiguranja u svim karikama zdravstvenih usluga (muškarci/žene)	MZ MRSZ ARP Skupština	2010	Bez bugeta	Zakon o zdravstvenom osiguranju Sema zdravstvenog osiguranja	
		3.1.2 Obuhvatiti u šemi zdravstvenog osiguranja u okviru osnovnog paketa grupe dijagnoza koje se povezuju direktno sa reprodukcionim zdravljem, devojaka i žena			Vidiati buget MZ	Broj obligativnih vakcina	
		3.1.3 Legitimisati pravo korišćenja isplate porodijskog odsustva za žene, i kada one nisu u radnom odnosu.			Buxheti ne kuadrin e Sig shendetsor		
		3.1.4 Uskladiti medjusektorska zakonska akta koja se odnose na porodijsko odsustvo i na pitanja s tim u vezi.				Harmonizacija Zakonski cinova	
		3.1.5 Uneti u šemi zdravstvenog osiguranja, grupu lekova koji tretiraju seksualno prenosive infekcije i HIV/AIDS	MZ	2010	Vidi MZ	Broj lekova koji se refundiraju	
		3.1.6 Obezbediti besplatno vaksonisanje protiv Human Papilloma Virus (HPV) kao vrlo efikasno sredstvo u smanjenju Cervikalnog kancera kod žena (konsultovati ministra, KIJK, i evidencija)	MZ Donatori Privatni operateri	2010		Broj vakciniranih devojaka i žena. Broj osnivanh centara	
	3.2 Povećanje znanja i razumevanja zdravlja žena i muškaraca i	3.2.1 Prikkupljanje i godišnje izveštavanje podataka podeljenih prema polovima	SZK MJS ARŠ LV	Počev od 2008.god.			

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet čvra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijavanja
	zdravstvenih potreba žena i muškaraca	radi praćenja pokazatelja zdravlja žena i muškaraca.					
		3.2.2 Povećati svest celog društva o polnom nasilju kao pretnju po javno zdravlje	ARP MZ Donatori	Svake godine			
		3.2.3 Izraditi poruke o strategiji razvoja, stanovništva, zdravlja i fertiliteta, koje su pogodne za muškarce i žene radi povećanja zahteva za usluge.	ARP SZO Škole Donatori				
		3.2.4 Pokrenuti kampanju edukacije i informisanja u cilju promovisanja ideje o tome da muškarci i žene dele jednake odgovornosti za zdravlje i planiranje porodice.	MZ ARP	Svake godine			
		3.2.5 Izraditi uputstva školskih programa o ishrani, higijeni i porodičnom planiranju za mladiće i devojke.					
	3.3 Podržavanje i garantovanje punog i ravnopravnog pristupa na svim nivoima zdravstvenog osiguranja povećavajući odaziv zdravstvenog sistema prema ženama i devojkama i	3.3.1 Prikupljati podatke odvojeno prema polu radi korišćenja javnih i privatnih zdravstvenih usluga					
		3.3.2 Povećati pristup zdravstvenim institucijama					
		3.3.3 Obezbediti, naročito za žene sistem urgentnog prevoza i angažovanje zajednice za					

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet €-ra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijavanja
	zdravstvenim potrebama žena	<p>3.3.4 Perspektiva polova treba biti deo kurikule, syllabusa odgovarajućih predmeta, medicinskog fakulteta i više medicinske škola za intermjerstvo</p> <p>3.3.5 Obučavati medicinske profesionalce za identifikaciju i tretiranje žrtava nasilja u porodici...</p> <p>3.3.6 Sprovoditi godišnje depistivne kampanje za takva ispitivanja kao što su krv/mokrača, kompletno mamografija, Pap-Test, i dr., koji dijagnostikuju rano bolesti kao što su: anemičnost, kancer dojke, kancer mitre, venerične i infektivne bolesti</p>					
4. Ekonomsko jačanje žena i devojaka i ostvariti uslove za veći broj zapošljavanja žena	4.1 Povećanje broja žena preduzetnika putem pružanja mogućnosti za veći pristup imovini, kapitalu i kreditiranju	<p>4.1.1 Formulisane politika (zakona, programa, administrativnih i afirmativnih mera) koje pružaju i favorizuju veći pristup i ucestvovanje žena u programima kreditiranja</p> <p>4.1.2 Podsticanje razvoja malih biznisa kojima upravljaju žene preko programa, za mikrofinansiranje, klubova biznisa i razvojnih fondova za kreditiranje malog</p>	Vlada Skupština, Parlamentarne Komisije ARP	2008-2010	Nema	Povećanje broja žena preduzetnika 20%	ARP, Parlamentarne Komisije Civilno društvo NVO
			Vlada, MEF, MTI, PKO (Privredna komora Kosova) Donatori, KAB.	2008-2012	200.000	Povećanje broja žena menadera do 15%	ABCJ, OEK, KAB, Civilno društvo Donatori, Bankarske Institucije

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet čvra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijavanja
5 Poboljšanje pokazatelja rada za žene i devojke		biznisa,					
	5.1 Poboljšanje pokazatelja rada do 2010 god., učesnika u radnim snagama, smanjenje stope nezaposlenosti kod žena, poboljšanje strukture zapošljavanja	5.1.1 Preduzimanje jednog broja studija o učesću žena u privredi i na tržištu rada. 5.1.2 Postavljanje transparentnih šema zadobijanje informacija o pravu na zapošljavanje i zakonodavstvo rada, informacija o tržištu rada, pristupu obrazovanja i stručnog osposobljavanja, pristupu imovini i kreditima.	MRSZ-DPZ Donatori NFO World bank UNDP ARP LV MRSZ Kancelarije za zapošljavanje Agencije za zapošljavanje NFO LV Mediji Donatori	2008 2008-2010	100.000 300.000	Nalazi i preporuke za poboljšanje političk apošljavanja i ekonomskog jačanja žena Broj zaposlenih žena, podpomognutih i posredovanih za zapošljavanje Prijateljska sredina o informisanju, posredovanju i edukaciji žena..	
5.2 Povećanje podsticanja za zapošljavanje putem povećanja institucija za stručna osposobljavanja i njihovog prostranja i u ruralnim krajevima		5.1.3 Povećanje broja usluga zapošljavanja za siromašne žene	MRSZ-DPZ NVO LV Donatori	2008-10	100.000	Broj usluga za žene siromašnih porodica	
	5.2.1 Podznanje kurseva stručnog osposobljavanja za žene i devojke sa nedostatkom prikladne edukacije	5.2.1 Podznanje kurseva stručnog osposobljavanja za žene i devojke sa nedostatkom prikladne edukacije	MRSZ-DPZ NFO Donatori	2008-10			

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet čvra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenjivanja
	5.3 Redukovanje na 50% ²⁸ broja ljudi koji žive u krajnjem siromaštvu, do 2015.god.	5.3.1 Unapređenje socijalnih šema efikasne socijalne pomoći za siromašne porodice nastojajući njihovo izvlačenje iz ciklusa siromaštva. 5.3.2 Izrada politika zapošljavanja pro- polova 5.3.3 Izgradnja programa za kategorije sa socijalnim potrebama kao što su: trafikovane žene i devojke, žene invalidi ili žene sa ograničenim sposobnostima (ugrožene žene)	MRSZ-DSZ Vlada Skupština MRSZ Skupština Kancelarije za zapošljavanje MRSZ-DPZ Donatori Vlada NVO	2010 2008-2010		Politike, programi i mere pro - siromašnih i pro-ravnopravnosti polova	
		5.3.4 Podsticanje razvoja malih biznisa kojima upravljaju žene preko programa za mikrofinansiranje, klubova biznisa i razvojnih fondova za akreditiranje malog biznisa kombinovanih sa stručnim osposobljavanjem radi transfera tehnologije, razvoja usluga i marketinga.	MRSZ Donatori Vlada NVO Komora Kosova	2008-2010	200.000		
6 Poboljšanje socijalne situacije ugroženih žena putem povećanja njihovog pristupa socijalnim	6.1 Podrška siromašnim porodicama socijalnom pomoću uz kategorizaciju prema socijalnim problemima koje one	6.1.1 Formulisanje politika za podršku siromašnim ženama, sa socijalnim uslugama i socijalnom pomoćju.	MRSZ-DSZ LV	2008		Poboljšane politike i programi – pro polova Priateljska sredina za žene i devojke koje doživljavaju socijalne probleme	

²⁸ MDG- Angažovanje vlade za ostvarivanjeciljeva mlenijuma do 2015. god.

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet čvra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijivanja
Kvalitetnim uslugama.	imaju, uz davanje prioriteta porodicama sa ženama starateljima.	6.1.2 Izgradnja socijalnih šema, efikasne socijalne pomoći u korist siromašnim porodicama uz nastojanje njihovog izvlačenja iz siromašnog ciklusa	MRSZ Vlada Skupština	2010		Redukirani broj ljudi do 50% ²⁹ koji žive u krajnjem siromaštvu do 2015.god.	
	6.2 Podizanje usluga zajednica za žene sa socijalnim problemima	6.2.1 Jačanje institucionalnih struktura (javnih i nejavnih) za tretiranje žrtava nasilja i trafikovanja (kao što su usluge savetovanja, privremenog smeštaja, ne samo u urbanim sredinama nego i u seoskim, u kojima ovaj problem može biti dublji.	LV NVO Donatori MRSZ	2008	1.000.000	Broj profesionalaca i pružanih usluga za žene i devojke u ruralnim krajevima	
		6.2.2 Obuka osoblja (u policiji, sudovima, centralnim institucijama, opštinama) za tretiranje žrtava nasilja i trafikovanja.	MRSZ NVO MP MUP UNDP	Počeo je 2005.god, nastavlja se	60.000	Broj obučavanih lica Broj ostvarenih obuka	
		6.2.3 Reintegriranje žena i devojaka žrtava nasilja po polnoj osnovi.	NVO Donatori MRSZ ARP MD KPS	Počeo je 2006.god.	80.000	Broj žena integriranih u normalnom životu	
		6.2.4 Izrada nacionalne strategije protiv nasilja u porodici (konsolidovanje sistema referisanja za žrtve nasilja u porodici)	NVO Donatori MRSZ ARP MD KPS	2009	30.000	Izrada Strategije, radne grupe, Broj ucesnika u procesu	

²⁹ MDG- Angažovanje vlade za ostvarivanje ciljeva mileni juma do 2015.godine

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet evra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijavanja	
7. Poboljšanje (prezentiranja) imidža žena u medijima i kulturi	7.1 Poboljšanje imidža žena i kulturi	6.2.5 Podizanje socijalnih i zdravstvenih usluga za starije žene (samice) sa socijalnim problemima	NVO Donatori MRSZ					
		7.1.1 Stvaranje medijskog prostora za istaknute žene	MKOS, Mediji	2012		Povećano učesće žena	Mediji, ARP, Raporti NVO	
	7.2 Uklanjati stereotipove polova putem politike medijskih institucija i medijskih proizvođača	7.1.2 Podrška organizovanjima žena preko medija	Mediji	2012			Veći broj emisija koji prate aktivnost žena	Mediji, Raport Nezavisne Komisije za Medije.
		7.2.1 Promovisanje razmene gledišta i najboljih praksi u medijima	Mediji MKOS, NVO	2012	80.000		Povećan broj medijskih programa koji poštuju načela ravnopravnosti polova	Mediji, Raport Nezavisne Komisije za Medije.
		7.2.2 Osmisliti i poboljšati jedinice za nadgledanje medija u cilju nadgledanja integrisanja perspektive polova i promovisanja ravnopravnosti polova u medijima na način po kome se izgrađuju pisanih (izdavački) programi i materijali	Vladine institucije Medijski operateri	2012	15.000 ne vit	Detaljne informacije u vezi sa uključivanjem, promovisanjem žena u medijima	Raporti Vladinih institucija, NVO	
		7.2.3 Podrška jednakog tretiranja novinara na radnom mestu, gde se uključuju jednake plate i jednaka prava za unapređenje na zadatku i rukovodećim pozicijama	Vladine institucije Medijski operateri	2012	Institucije mediji	Broj devojaka i žena na rukovodećim položajima	Institucije NVO i medijski partneri	
		7.2.4 Organizovati studiju o statusu žena novinara, stvaralaca i umetnika u medijima i kulturi, koji će sadržati uputstva o	MKOS institucije i studijske organizacije	2012		Broj izvršenih studija i njihovih rezultati	Vladine institucije medijski operateri i NVO	

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet čvra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenjivanja
		poboljšanju uslova rada žena novinara, stvaralaca i umetnika					
		7.2.5 Od strane radija i televizija izraditi plan o kvantitetnom i kvalititetnom povećanju televizijskih programa za žene, od strane žena i oko problema polova, uključujući sve uzraste a naročito decu	Vladine institucije Medijski operateri NVO	2008/2012		Broj emisija i informativnog prostora u elektronskim medijima	Vladine institucije Medijski operateri NVO
		7.2.6 Od strane redakcija medijske štampe izgraditi plan o kvantitetnom i kvalititetnom povećanju materijala (napisa) o problemima polova i promovisanju vrednosti žena u društvu.	štampani mediji	2008/2012		Broj napisa i prostora na stranicama medijske štampe	Medijska štampa
		7.2.7 Medijska i audio-vizuelna štampa treba da stvori procedure u cilju razmatranja žalbi potrošača prema preduzetnicima medija ili reklamirima, u odnosu na sadržaj medija ili reklama koje portretizuju žene ili muškarce na diskriminatornski način.	Vladine institucije, sudovi, Asocijacija novinara Kosova	2012			Vladine institucije / ARP Medijski operateri NVO
		7.2.8 Preispitati etički kodeks novinara u smislu da se više navodi uklanjanje stereotipova i nasilnih i/ili pornografskih materijala koji diskriminišu žene ili krše njihova prava.	Medijska štampa sudovi	2012			Institucij i medijski partneri i NVO

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet evra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijavanja	
8. Ostvariti ravnopravno učešće oba pola u odlučivanju o svim značajnim pitanjima u društvu...	8.1 Sprovoditi Zakon za Ravnopravnost Polova	8.1.1 Upoznati državne institucije, političke partije za ZRP-om i drugim domaćim i međunarodnim instrumentima koji promovišu i unapređuju ravnopravnost polova u odlučivanju.	ARP Službenici za ravnopravnost polova MONT Neformalna grupa žena u parlamentu Mediji Civilno društvo Lokalne i centralne institucije Međunarodne organizacije za ljudska prava i ravnopravnost polova.	2008-2013	Bez buxheta	Povećanje broja žena u političkom odlučivanju. Sprovedjenje mehanizama za ostvarivanje ravnopravnosti polova Stepen rezultata i integrisanja perspektive polova u svim politikama koje inspirišu lokalne, centralne institucije i celokupno društvo	ARP Službenici za ravnopravnost polova Ombudsman(kancelarija za ravnopravnost polova) Civilno društvo Neformalna grupa žena parlamentaracat Medijuministarske Grupe za ostvarivanje Ravnopravnosti polova	
	8.2 Uskladiti zakone i ostale propise sa ZRP-om kao i sa međunarodnim standardima koji promovišu i podstiču ravnopravnostpolova u odlučivanju.	8.1.2 Nadgledati sprovođenje ZRP-a kao i ostalih instrumenata koji promovišu i podstiču ravnopravnost polova u odlučivanju.	Isti kao kod 8.1.1	Isti kao kod 8.1.1	20.000 svake 3 godine			
	8.3 Izraditi strategiju za povećanje broja žena u odlučivanju iz ruralnih krajeva i žena pripadnika manjina.	8.2.1 Uskladiti sa ZRP-om Pravilnik o radu Skupštine Kosova i Pravilnike o radu skupština opština.	Lokalne i centralne institucije ARP Službenici za ravnopravnost polova	Lokalne i centralne institucije ARP Službenici za ravnopravnost polova	2010-1012	40.000	Stepen rezultata i integrisanja perspektive polova u svim politikama koje inspirišu lokalne, centralne institucije i celokupno društvo	

Strateški cilj	Ciljevi	Aktivnosti koje treba preduzeti	Institucije nosioci i partneri	Rok realizacije	Izvori/Budžet čvra	Pokazatelji nadgledanja	Mehanizmi nadgledanja i procenijivanja
	8.4 Podsticanje žena za njihovo učešće u odlučivanju.	8.4.1 Organizovati rasprave, konferencije, kampanje, obuke, tribine, susrete u cilju podizanja svesti u drušvo o značaju učešća žena u odlučivanju.	Političke Partije NVO Mediji ARP		6.000		

Explanatory note

What does the document that we are presenting to the Ministers of Government of Kosovo represents?

The following document represents a strategic program for the integration of Gender Equality within public policies and programs of Government of Kosovo. This document was approved by the KPGE Steering Committee on 19 of March 2008.

Document is a result of an important exercise for the participation of all actors and stakeholders on gender equality issues. Wide participation aims at increasing the value and to ensure that the plan on measures and interventions is in compliance with real needs and possibilities of countries institutions. Also, the strategy was prepared by promoting cooperation among various government actors (central and local), donors, civil society and the community, in order to make decisions that are oriented at, and address, the advantages of gender equality.

Why Kosovo needs the Program on Gender Equality?

Decision for the drafting of this document was made by the previous government, but this decision was a product of political consensus, since gender issues were seen as an important dimension in the fight against poverty. Apart from this, gender issues stand in the centre of government and Kosovo society engagements after the Millennium Summit, 4th Women World Conference held in Beijing in 1995. Also, the inclusion and implementation of gender issues in policies, programs and initiatives for the development of the country should be an imperative for Kosovo as a new state, facing numerous challenges such as economic and social development as well as European integration.

On the other hand, the Law on Gender Equality obliges us to draft this program. Even though, since 2004, Kosovo made significant progress towards the integration of gender issues in government programs, in particular in the area of legislation, however, the same does not apply to concrete public services.

Despite the progress achieved up to date for the integration of gender perspective in government programs and policies, in the context of mitigation of poverty and country development, we may not say this applies

to the effectiveness of policies and programs to the improvement of gender indicators. Opportunities for improvements and economic development as well as mitigation of poverty through the impact of policies are a mandate of any government, and other actors having an impact in the life of a country. These programs and policies aim at being strategic in order not to be affected by specific individuals or policies.

What is the content of the KPGE Document?

The drafting of this document was focused in six specific areas: (i) integration of women in economy; (ii) integration of women in the labour market and social care for categories affected by social problems; (iii) women in decision-making processes; (iv) health care and access of women and men in health services; (v) education; and (vi) representation and their contribution in culture and media.

KPGE aims at creating a specific and suitable environment for changes in conditions of living for women and girls in Kosovo as well as for the elimination of disparities which are closely connected with poverty.

Kosovo is a new state with a new democracy. Country, and sectorial, development strategy have mid-term effects, get complicated and more difficult by many elements such as: weak implementation of law, the weakness of public administration with low behavior indicators and relatively high levels of corruption. This shows that to build a future such as developed countries, we need not only to consolidate a democratic culture and to draft strategic programs and objectives, but also to draft specific objectives, define measure indicators, institutions and individuals carrying actions as well as financial resources and the timelines for accomplishments.

The initiative of Government of Kosovo for the drafting of "Kosovo Program on Gender Equality" is made at the time when Kosovo is already a new state, and at the first year of implementation of Kosovo Development Strategy and Plan, and it provides a vision to improve the achievement of gender equality in the mid-term. This Document is based, and has conserved its strategic orientations set out in the Kosovo Development Strategy and Plan responding to European integration objectives and the Millennium Goals.

Aims and objectives of KPGE

KPGE aims at promoting dialogue for the integration of gender equality in Kosovo, which means an equal participation of women and men in social, economic and political life in the country, equal opportunities to enjoy their

rights and to put into service their individual potentials for the public good. Objectives of this document are, as follows: (a) to analyze the current state of women and men in Kosovo and to present the short-term and mid-term flow of occurrences and their impact in fighting poverty; (b) to identify opportunities, including policies and institutions for gender equality; (c) to identify areas for intervention and to recommend policies, programs and measures for the solution of problems and to face challenges of poverty as well as economic and social development of the country; (d) to draft a budget which will be a mechanism in the hands of the government of Kosovo for the achievement of objectives.

Who will KPGE serve?

This Program will assist institutions of Government of Kosovo to:

- Address issues on gender equality (historic, economic, social, cultural and political);
- Build capacities for comprehensive decision-making;
- Rational and balanced distribution of human, material and financial resources;
- Draft the action plan

On the basis of the cross-cutting and inter-dependent nature of gender issues, almost all issues addressed in the document are linked with each other. Employment and participation of women in economy has a direct impact in the decrease of poverty. Some indicators, such as the level of maternal mortality or the level of education of women, are linked with economic conditions of families. The vast majority of interventions, policies and proposed measures may be implemented through integrated treatments to rationalise time and financial resources.

The process of drafting the KPGE

Kosovo Program on Gender Equality is a product of an interacting and participation process, which included central and local government institutions, civil society, non-governmental organizations, various interest groups, representatives of political parties in the country, academic representatives as well as international partners.

Working Groups, comprising field experts, commenced their work in September 2007.

In the process of KPGE drafting, the Government of Kosovo was supported by international partners and UNMIK.

Important parts of the process were consultations, round tables and discussions which served to promote debate through various actors on gender equality issues in Kosovo. Conclusions and recommendations drawn from these debates were included in this document. Four round discussion tables were organized with a wide participation of the main actors of civil society, academic institutions and representatives of central and local institutions as well as experts of various fields in order to identify the main structure and problems to be addressed by this program.

Difficulties and challenges

This Document makes a quality and quantity assessment of social, economic, health, education and cultural state of women and men in Kosovo. Difficulties faced during the drafting process are related to the assessment of state of affairs, lack, and in occasions, confusion of statistical data for various indicators has made the analysis more difficult. This was noticed in the analysis conducted for culture and media thereby we found no statistical indicators and the analysis was made on the basis of perceptions of the working group members. The second concern was the introduction of the concept of integrated measures and policies plans to be undertaken for the achieved of desired results. Gender equality indicators, being cross-cutting indicators, require the inclusion of other institutions in planning processes. Third, association of measures and actions with respective budgets faced difficulties for the fact that the working groups' members were not familiar with the mid-term and government budgetary expenditure system.

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

ZYRA E KRYEMINISTRIT/URED PREMIJERA/OFFICE OF THE PRIME MINISTER

AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE- AGENCIJA ZA POLNU RAVNOPRAVNOST- AGENCY OF
GENDER EQUALITY

Kosovo Program for Gender Equality
2008-2013

It is evident that countries with less gender equality are confronted with lower economic development and have more obstacles in alleviating poverty than those countries where gender equality is at a satisfactory level¹.

1 World Bank “Development and gender awareness”

... Gender equality is a foundation for the process of democratic development of a nation. In order to place this foundation where it is needed it is necessary to consider all gendered inequities which today characterize the family, the community, the labor market, and society as a whole.

Introduction

Most of the research and analyses conducted by the Government of Kosovo, as well as civil society and our international partners, concludes with uncontested results and data affirming that lack of gender equality, and the unequal access of men and women to various spheres of life, prevents our country's overall and economic development, and its reduction of poverty.

The lack of gender equality often slows down work productivity in the short and long-term. Gender inequality creates inefficiency in the social division of labor, as well as in the family, thus contributing to poverty overall. Findings make clear the fact that gender issues are a relevant component of the fight against poverty. In addition, gender issues stand at the center of the Government's engagements, and those of civil society, following the Millennium Summit and the 4th World Conference on Women held in Beijing in 1995.

The nature and relevance of gender issues for development and poverty reduction are different at various times and places. Gender inequality tends to be more notable in poor countries compared to those with a consolidated economic order. At the same time, gender inequity can be more notable in the poorer areas of one particular country. The inclusion and implementation of gender issues in policies, programs, and development initiatives must also be an imperative for Kosovo; a new state that will be confronted with many new challenges, including those of economic and social development, as well integration to the European family.

The integration of gender issues in government programs

Since 2004, Kosovo has made much progress towards the integration of gender issues in government programs, particularly legislation. Nonetheless, the same cannot be said for public services, which could concretely alter the situation for women and girls in Kosovo in the fields of education, health, and particularly employment. Until 2006 (the year the AGE was established) one could not speak of concrete programs benefiting gender equality in Kosovo.

Despite progress in the integration of a gender perspective in government policies and programs, within the context of poverty reduction and the country's development, policy and program efficiency in the improvement of gender indexes remains almost non-existent. Possibilities for economic betterment and development, and poverty reduction through policy impact are within the mandate of every government, but also other influential

actors in the life of the country. These policies and programs have a strategic target in a manner that could not be reached by particularistic politics or individuals.

The Government of Kosovo will work with all actors – local government, civil society, academics, donors, and international partners – for the realization of this program, beginning with the assessment of problems on a gender basis and building policies and programs aimed at answering the concrete nature and gravity of particular issues. The KPGE aims to create a specific and suitable environment for changing conditions of life for women and girls in Kosovo, as well as eliminating inequities that are closely tied to poverty, mentality, and traditions of a past multiethnic and dictatorial state.

Background

When issues of gender equality are not adequately addressed, 50% of the population is placed at risk by not fully benefiting from the improvements made in attempts at social, political, and economic reform. If such inequity persists, by not taking advantage of the country's full population potential, it can damage Kosovo's efforts at reaching sustainable economic development as the benefits would not be enjoyed equally by all.

The Law on Gender Equality sanctions equality between men and women. But, in practice women do not enjoy their rights as men do. This inequity is evident in many social and economic areas of life and therefore the drafting of this document has focused on six (6) specific areas: 1) women's integration in the economy, 2) women's integration in the labor market and social care for categories affected by social problems, 3) women in decision-making processes, 4) health care and women and men's access to health services, 5) education, and 6) participation and representation in culture and media.

Kosovo is a new state and a new democracy. Strategies for the country's overall and sector development, often developed for the medium-term, are complicated and hampered by many factors, such as: poor application of laws, a weak public administration with a low performance index, and levels of relatively high corruption. This means that building a future similar to that of developed countries will be dependent upon, not only the consolidation of a culture of democratic practices and the drafting of strategic programs and objectives, but also the drafting of specific objectives, the establishment of indexes for their measurement, appointment of institutional and individual carriers of specific actions, as well as the finances and deadlines for their realization.

The Kosovo Government's initiative for drafting the Kosovo Program for Gender Equality comes at a time of a newly reached status of Kosovo

(Republic of Kosovo), and at a time when Kosovo enters the first year of implementation of the Kosovo Strategy for Development Plan . This strategy (KSDP), as a document in progress, answers to the dynamics of a changing vision and the inclusion of new interests and standpoints that determine the direction of overall development, including those in favor of particular social groups.

Within this context, the KPGE offers an improved vision for the attainment of gender equality in the medium-term.² The document presented has preserved and has been based on the strategic orientations placed by the KSDP, adhering to the objectives for European Integration and Millennium Development Goals.

The aim and objectives of the KPGE

The KPGE aims to stimulate dialogue on the integration of gender equality in Kosovo, that is, the equal participation of men and women in the social, economic, and political life of the country, the equal opportunity for men and women to enjoy their rights, and to put their individual potentials to the service and the good of society.

The objectives of this document are: 1) to analyze the existing situation of women and men in Kosovo, while considering the path of short and medium-term phenomena, and their influence on the fight against poverty; 2) to identify the possibilities of action, including the policies and institutions in service of gender equality; 3) to identify spheres for intervention and offer recommendations for policies, programs, and measures to be undertaken for solving problems and confronting the challenges posed by the fight against poverty and the social and economic development of the country; 4) to draft, as precisely as possible, a budget that would be a mechanism for the government for achieving these objectives.

Content

The document has been drafted as a result of an **important exercise through the participation of all sides and actors interested on issues of gender equality**; the broad participation aims to elevate its credence and ensure that the planed measures and interventions are in accordance with the country's real needs and potential. At the same time, the strategy has been prepared by prompting cooperation among a diverse set of government

2 A number of attempts have been made at drafting a program for improving the position of women in Kosovo (the Kosovo Action Plan drafted in 2004). The program here aims to build a national program and a comprehensive process for the attainment of its goals and objectives.

actors (at the central and local levels), donors, civil society, and community, in making decisions directed by foregrounding the advantages of gender equality.

This program will aid the Institutions of the Government of Kosovo with the aim of:

- Addressing issues of gender equality (historic, economic, social, cultural, and political),
- Building capacities for all-inclusive decision-making,
- Securing a rational and evenly balanced distribution of human, material, and financial resources,
- Drafting an action plan.

During the drafting process, the KPGE Working Group relied on:

- Situational analysis through an approach that verifies the effects of gender inequity on the economic situation of society, and taking into account economic, educational, health, and cultural indexes
- Specific analyses on women's participation of women in various sectors within decision-making structures at the central and local levels,
- Identification of the vision and main challenges for the attainment of gender equality in Kosovo
- Preparation of an action plan for the measures to be taken in reaching targeted objectives,
- Establishment of base indexes for measuring and evaluating implementation, and reassessing actions in accordance to the emergence of new circumstances

Based on the interlocking and interdependent character of gender issues, almost all issues considered in this document are interconnected. The employment and participation of women in the economy has a direct link to the reduction of poverty. Some indexes, such as levels of maternal mortality, or levels of women's education, are interrelated to the economic conditions of the family. Below, the predominant number of proposed interventions, policies, and measures can be applied through an integrated approach, which can also save time and financial resources.

The process

The Kosovo Program for Gender Equality is a product of a participatory

and interactive process, which covered institutions at the central and local government levels, civil society, non-governmental organizations, various interest groups, representatives of political movements in the country, representative from academics, and well as international partners.

The Working Groups, composed of experts in the respective fields, began their work in September 2007. During the KPGE drafting process international partners and the United Nations Mission in Kosovo (UNMIK) supported the Kosovo Government.

An important component of the process were the consultations, roundtables, and discussions, which served the drafting of the program and initiated debate on issues of gender equality among the various actors. The conclusions and recommendations that were issued from these debates are presented in this document. In total, four roundtables were held with the aim of identifying the main structures and problems to be addressed in this program. The discussions were featured by an active participation of a wide spectrum of the most relevant actors from civil society, academic institutions, representatives of governmental institutions at the local and central levels, and experts from various fields.

Limitations and challenges

The document assesses from a quantitative and qualitative perspective, the social, economic, health, educational, and cultural situation of women and men in Kosovo. Difficulties encountered during the process of drafting the KPGE, and therefore the analysis, were primarily related to the possibility of assessing the actual situation due to a lack, and at times confusing existing statistical data of particular indexes. This was particularly true for the section on culture and media, where due to a lack of statistical indexes the analysis has been primarily based on the perceptions of the members of the working group. A second discomfort came from including the concept of integrative planning of measures and policies that must be undertaken for the achievement of desired results; indexes of gender equality, being interconnected indexes, require the inclusion of various other institutions in the planning process. Thirdly, the electoral campaigns and the elections, which were held during the time that the KPGE was being drafted pushed back the date that the document was to be sent to the government for approval.

1. Chapter One: Analysis and Gender Inequality in Kosovo

1.1 A general overview of gender equality and poverty

The profound political, social, and economic transformations that have occurred after 1999 brought about visible changes to the economic structures, the population's quality of life, as well as the gender balance in Kosovo's society. Although During this transition, Kosovo have made significant positive steps towards building a democratic society, the liberties and rights that have been gained have not affected men and women equally.

As a result of the war, deep economic deformations inherited from the past, as well as a complete lack of institutions required for solving problems related to economic issues, employment, and public services, poverty in Kosovo has reached extreme proportions. It is estimated that about 15% of the population lives in conditions of extreme poverty, and 45% below the minimum required for life.³ Despite improvements made in the past couple of years, poverty and unemployment threaten a significant number of families in Kosovo, but poverty and unemployment, are also affecting the social status of women in specifically negative ways.

From a demographic perspective, women in Kosovo comprise half of the population.⁴ Up until the end of the 1980s, a patriarchal family structure was dominant in Kosovo. One family unit was often comprised of 2 to 3 generations living together. After the 1990s, immigration abroad and migration from rural to urban areas accelerated the disintegration of the patriarchal family. Nonetheless, the renewal of patriarchal traditions accompanied by economic difficulties, unemployment, poverty, and personal insecurity, have limited the basic rights of women and girls, mainly in the rural, remote and poor areas. Poverty data on Kosovo point to a feminization of poverty and a rise in the number of women among the poor. The 2005 Household Budget Survey poverty assessment for Kosovo shows that families with women, as heads of households are poorer than families that have a male as the head of the household.⁵ Geographically there are slower trends of poverty reductions among the prior population-group. In addition to a large number of factors that create poverty, poverty is significantly formed by the economic and social inferiority of women.

3 World Bank; , October 2007; "Kosovo poverty assessment Report".

4 It is estimated that the population of Kosovo in 2005 was 2, 070, 000 of which 1,010, 000 were women and 1,060,000 men.

5 World Bank; October 2007, "Kosovo poverty assessment"- The poverty incidence is estimated to be higher by 4% for female headed households compared to male heads of households.

In a poor country such as Kosovo, a culture of discrimination on the basis of gender provides not only for the violation of the rights of women and girls, rather gender inequality presents a serious obstacle for the reduction of poverty. Confronting gender inequality has a primary bearing in raising the welfare of thousands of families in Kosovo that live in poverty.

Traditionally women have carried the weight for the welfare of the family, although they have fewer possibilities than men in utilizing the resource and means necessary to fulfill the above mentioned responsibility. The high level of unemployment, the low level of education, women's engagement in less qualified jobs and lack of opportunity for qualification, poor access and lack of liberty towards means of family planning, the fact that more women are often the targets of violence, abuse, and arbitrary actions within the family, as well as women's low levels of participation in public, political, and leadership structures, are contributing to the deepening of poverty in Kosovo, as well as its prolongation.

1.2. Causes of gender discrimination and production of poverty

1.2.1 Domination of patriarchal norms produces gender discrimination

Patriarchal norms and practices that dominate society in Kosovo are some of the main causes of discrimination based on gender. The social organization, as well as the principals on the basis of which the family and society function, consider women inferior. Men are the main providers of their families, while women are designated to caring for the welfare of their families and household maintenance, work that is undervalued and in effect preserves their lower social status.

1.2.2 Difficulties in the implementation of laws

Although after the war in Kosovo, women's rights have been reformulated under concepts of democracy and principles of human rights, the full respect of these rights is restricted not only by patriarchal mentality, but also difficulties in the implementation of laws. From the perspectives of capacity building in legal human resource there are efforts by the government to ensure a gendered balance. The building of a series of mechanisms for the attainment of gender equality, such as the: Standards Plan for Kosovo, Law on Gender Equality (UNMIK Regulation 2004/18), Anti-Discrimination Law (August 2004), Administrative Directive on Equal Opportunities (2003), The UNMIK Regulation on the prohibition of Trafficking in persons

in Kosovo, The UNMIK Regulation on the Protection Against Domestic Violence, have been the founding-stones for ensuring the observation of women's basic right. Despite the existence of satisfactory human resources in the legal framework, difficulties in implementation, gaps in structures of implementation, and a lack of funds are delaying the attainment of goals regarding gender equality.

1.2.3 Low levels of education among women cause them to remain in poverty

In Kosovo, dimensions of gender, age, and residence constitute illiteracy. There are higher levels of illiteracy in rural areas than in urban ones. The data and analysis of the Household Budget Survey show that women and girls that declared illiteracy (over 7 years of age who do not read and write) are at 9.1%, while this index for boys and men is at 2.8%. Approximately 14% of women (over 15 years of age) living in rural areas are declared as illiterate, while the percentage of men is below 10%.⁶

According to the UNDP Human Development Report (HDR), men are estimated to have two years more schooling than women.⁷ The index of elementary school enrolment for girls is higher than that for boys, which is 96.6% and 95.7% respectively. These numbers shift at the high school level in favor of boys who show an 84.4% enrolment rate in comparison to 71.8% of girls. This shows that school abandonment occurs sooner among girls than boys.⁸ According to the same study (HBS), 47.2% of women heads of households have less than elementary education compared to 14.5% of men heads of households with the same educational level. The same index compared at different levels of education shows a noticeable advantage of men over women.

According to a Riinvest Institute publication, based on research data of a family and labor-market survey (December 2002), only 13% of Kosovo's population between 25-64 years of age has a higher level of education, among them 18% are men and 8% are women, compared to the EU were 23% of men and 20% of women possess a higher level of education.⁹

The poor infrastructure of roads and various issues of security are factors that affect the enrolment of girls in schools. According to a publication of the Riinvest Institute, adults (over 16 years old) in rural areas travel on

6 ESK; "Kosovo in figures 2005", v.c pg. 22

7 For more information see HDI Kosovo (UNDP) Chapter II: "Components of the Gender Development Index"

8 World Bank; June 16,2005 "Poverty assessment in Kosovo" page 62

9 Riinvest 2005; "Profili socio-ekonomik i Kosoves dhe sfidat e zhvillimit"

average 18 kilometers to reach their schools.¹⁰ The inadequate number of school buildings also weighs heavily on the overall situation of education.

1.2.4 Malnutrition and poor access to health services condition the poor health of mothers

Women that live in poverty suffer the consequences of poor health, and it is this group that continues to experience high maternal mortality rates despite visible improvements in the past couple of years. According to the report “The Prenatal Situation in Kosovo from 2000 to 2006,” maternal mortality has significantly declined to 7 in 1000 compared to 23.1 in 1000 in the year 2000.¹¹ An analysis of this index makes evident that poor women in Kosovo are confronted by a series of problems that affect their reproductive health, in particular poor nutrition, poor access to drinking water and medication, poor access to health services, etc. It is precisely these factors that lead to infant mortality rates being 23 in 1000 live births, which are estimated to be the highest levels for this index in Europe.¹² From the overall number of infant deaths, higher mortality rates are to be found among female infants.¹³ Consequences of poverty and poor access to reproductive health services manifest in the poor health of mothers, a high level of maternal mortality, and high birth rates. Not exercising their right to determine the number of birthed children and intervals between births, poor women have a larger number of children, and their children more often live in poverty. In 2003, poor families had an average of 5.7 members of which two (2) were under 15 years old, while wealthier families had an average of 4 members, of which only one (1) was under the age of 15.¹⁴

The health sector in Kosovo does not meet the needs of citizens for professional health-care. The health insurance system in Kosovo is organized and administered by the central level, i.e. Ministry of Health.¹⁵ Health services are offered through five (5) regional hospitals, 280 health centers, and ambulatory services. On average, 98.38 health-care workers service 100.000 inhabitants.¹⁶ This is a considerably lower level than the European average where 347.13 health-care workers service 100.000 inhabitants.

10 Ibid

11 Ibid. Only public health institutions are the only ones to report cases of maternal mortality.

12 The Kosovo Center for gender Studies 2007; “Monitoring of Security in Kosovo from a Gender Perspective”2007.

13 Ibid.

14 World Bank; June 2005 “Poverty assessment in Kosovo” report nr 32378-XK

15 http://www.undp.or.jp/hotspots_e/kosovo_hdr5.html

16 ESK, 2004 “Health statistics”

1.2.5 Women have fewer economic rights

Women's economic rights are also presented by: the level of participation in the labor force, maintenance of employment, and compensation. Women's employment in Kosovo is limited by a series of factors, such as the obligation and responsibility for childrearing, housework, educational level, limited access to professional development, property, and possibility for receiving loans. Data collected from financial institutions (banks) show that women hold only 3% of loans.¹⁷

Data from the 1980s shows that women in Kosovo were mainly engaged in small businesses which included tailoring, processing of food-goods, and the selling of goods in the market. The data from the UNDP Human Development Report from 2004, shows that about 85% of women in Kosovo are employed in the service sector, only 8% are employed in heavy industry and trade, while 6% are employed in agriculture.

According to the data from Kosovo Statistics Office (KSO / ESK in Albanian) for the year 2002, women own only 6.5% of businesses in Kosovo. Research conducted by the Ministry of Trade and Industry in 2004, emphasizes that from the 500 registered small and medium-sized businesses, 98% were registered to men and only 2% to women.

Businesses run by women are connected to the size of the enterprise. About 99% of women entrepreneurs run individual and micro-enterprises. The low level of women's ownership primarily stems from social reasons.

Support for the promotion of equal economic participation, and the raise in levels of women's autonomy in the field of economics is conducted through the following: promoting the training of women in business, assess to training at work, promotion of women's participation in information technologies, possibilities for professional training, access to loans for business start-ups, protection and support to women heads of households - offering them access or re-training for re-entering the labor force, platform for managing child-rearing and professional engagement.

1.2.6 Women are not an active force in the labor market

The indexes regarding the employment of men and women in Kosovo, when considered chronologically and compared among a series of different sources, shows that these indexes for women have consistently declined. The labor force participation in Kosovo for women is at 26,9 % while for men it is at 55,5%.

Women in Kosovo have less access than men to start a job, as a result of that the rate of unemployment for women is higher compared to men, 68. 9%

¹⁷ Procredit Bank Report.

and 36.9% respectively.¹⁸

Although women's access to education is equal to that of men, this does not provide equal opportunities in the labor market.¹⁹ According to a World Bank report employment opportunities for women reach the rate of 8.4% while for men 35.1 %. A more favorable situation for women exists in the public administration sector, where the employment rate for women is 56% compared to 44% for men.²⁰ Inequality is more evident in the private sector, where only a small number of women, 17% reach manager levels.²¹ Similarly, the percentage of women in the management of the non-agricultural business is small, only 2% in the transport sector and 25% in the services sector.

2.2.7 Women are paid less and have difficulties in keeping their job

In addition to the lower employment rate women are paid less than men and more than men face the risk of losing their jobs. The possibility of pregnancy in the reproductive age and lower access in mastering of new vocations turns women into less favored for employment or for keeping their job. Even in case when they work very often the salary is lower because of the job positions that are paid less than posts kept by men. Although they might have the same education level with men the difference in rewarding is noticed.

From the analysis of indicators that impact on the rewarding scale, as the age group, level of education and sex, the last one has the most powerful impact. Women are less favored than men with an average of the salary from 180, 2 compared to 202, 9 Euro per men²².

Low participation of women in the private sector of self-employment where the income is higher than in the public sector affects in the low rewarding. Low percentage on property ownership (only 8% of women have legal ownership over property) and the lack of favorable policies that stimulate women private entrepreneurship has led to a low level of the number of women managing small, medium and big businesses. In 2005 only 17 % of agricultural businesses were managed by women. Providing equal opportunities for paid work affects positively in pulling out the family from poverty and in the improvement of the social status of women and girls within the family.

18 World Bank- June 2005- Poverty assessment in Kosovo report nr 32378-XK

19 SOK Women and Men in Kosovo, 2007

20 AGE- Information collected from Central Institutions

21 AGE - Ibid

22 World Bank- Kosovo Labor Market Study (2003).

2.2.8 Women have higher level of unemployment

Administrative data for years show that unemployment is higher for women compared to the total of the country. High level of unemployment leads to economic dependence which afterwards is transformed to social dependence of woman. During the last years, although there is an economic increase with the effect of slight reduction of unemployment level in the same manner for both sexes, the ratio of inequality in unemployment for women and men has remained the same.

High rates of unemployment are more common in the urban areas. People from rural areas are employed in the agricultural and farming sector that enables them to earn money for living.

From the analysis of data on the employment for 2005²³ for women of the age-group 15-64 years we noticed a low level of indicators of employment 8,4% for women and 35,1% for men. There are several factors that are in favor of this phenomenon. On one hand the labor market is very limited on the other hand few financial means and the lack of programs for support of children forces women to stay at home and take care of children and the house work. Women's unemployment negatively impacts the wellbeing of families in Kosovo. In poor families (the ones that are in the absolute line of poverty), levels of women unemployment are higher compared to families above this line. For poor families the level of employment from 2002 to 2005 is going down and by this increasing the number of poor and inactive women.

1.2.9 Women have less rights in decision-making

1.2.9.1 Decision-making in the family

Women from poor families and women from rural zones are more excluded due to the social norms that recognize their husbands as family heads. When the decision-making has to deal with the spending of money in most of the cases men of the family shall be the one to take final decision, men will also be the one to take decision about the number of children, their education, migration or emigration of the family or of the member of the family, marriages of children. Although there is a lack of data and research on the participation of woman in decision-making within the family, daily surveys indicate that participation of woman in the decision-making within the family, this process is linked with their level of education, their residence, age and access to property and income. The lower is the level of education at women the weaker is their decision-making power. The same stands for

23 World Bank- Kosovo Labor Market Study (2003).

rural, poor and unemployed women who have fewer rights in the decision-making for important issues within the family. Within these families women play informative and advisory role as far as it concern to purchase of the certain foods or sale of the home made products. Participation of women in the decision-making within the family is influenced also by the weak access to information and knowledge. Leading a socially isolated life has a negative impact for access to information. Empowerment of rural and poor women in the decision-making within the family will enhance with increase of education level, increase of access to information and income contribution.

1.2.9.2 Decision-making in the society

Discrimination in respect to women rights are deeper as their level of representation in decision-making process is weak and inadequate attention of the society in education of men on issues, norms and values linked to gender inequality within the family and in the social life.

Low participation of women in decision-making is visible also in ratio of 1 to 10 in favor of men in the supervisory positions in public administration. In addition statistical data show the percentage of employed women in central and local institutions is only 35.6%. Gender structure in the supervisory posts in municipalities is 25%.

Referring to numbers in the Assembly of Kosovo, out of 13 commissions only 2 were chaired by women .Women take 28% of seats in the municipal assemblies. There are only two women holding ministerial posts among 10 members of the Kosovo Government, one permanent secretary and two women holding chief executives posts in the municipalities out of 30. The ratio of women judges is 25 %, 17% are prosecutors, and 15% of employees in KPC are women. The low level of representation of women in the decision-making structures is the indicator that aspirations and needs of women are not represented and women have fewer possibilities to promote policies that address women problems including poverty and gender inequality or improve their role and status in the economic and social development of their country

There are positive efforts from the side of government to empower women. Development strategy of Kosovo, still in process, among other things aims to improve the inclusion of gender issues in public policies and it will assist in taking further positive steps towards gender equality in the future. Law on Gender Equality fulfills the legal structure as far as it concern to gender equality in education, employment and decision-making. It enables launching of governmental mechanisms in compilation of policies in favor

of gender equality and foresees assessment of the impact of these policies through evaluations and periodical monitoring.

1.2.10 Violence against women is present in the family

Gender discrimination and violence accompany women starting from the fetuses stage and during all their life. Gender based violence takes the shape of psychological and physical violence manifested more frequently in the shape of domestic violence, trafficking for prostitution purposes and selective abortion. According to the data provided by KPC it results that reported cases of domestic violence in 2006 are 1371. Their analysis show that in 92 % of cases men are the one to exercise violence (towards women, children, parents or other members of family) and only 8% are women.

A study from UNIFEM in year 2002 on violence against women shows that 23% of the interviewed have suffered psychological and physical violence from men during the year 1999 and 2000, around 54 % of these women in rural areas and 7% in urban areas have not reported it, not even disclosed it to their closest ones. The same study confirms that violence within the family is mostly linked to the patriarchal model of being “a man” - and responsible for holding the family. With the spreading of poverty and unemployment, for many men the fulfillment of this traditional role has been distorted and consequently they have succumbed towards the violence against women and children as the only mean for exposing their power over the others.

Violence against women takes a dismaying variety of forms in women and girls trafficking for profitable purposes. Although the number of trafficked women and girls is not disclosed, non governmental organizations evaluate that the number of victims of trafficking in human beings has been increasing. Therefore it is assessed (source IOM)²⁴ that the number of victims of trafficking since 2006 has increased five times comparing to year 2001.

Another form of violence on gender basis is selective abortion. Data from the gynecological hospitals indicate that parents’ choice is in favor of boys. Although the numbers for abortions are not reported or are partially reported (only in hospitals and public clinics) doctors’ perception is that there is a high percentage of abortions as a result of children’s sex.

1.2.11 Inequality in culture and media

Media plays an important role in the change and improvement of public opinion as far as it concerns to the image of women and their role in the

²⁴ The Kosovo Center for gender Studies 2007; “ Monitoring of security in Kosovo from gender perspective” Graph no 7 page 046.

society. As such media is challenged not to reproduce social sexist and exclusive experiences; not to allow discriminatory practices that follow hierarchical relations based on male domination, not to accept norms that are based on the woman inferiority and legitimate male authority; and to participate in the creation of the new vision for separation of gender roles. KPGE in media sector aims for the media that will encourage dialogue and debate, advance women and individual invention, reaffirm women knowledge, see people as subjects and not objects or targets for media communication and it is responsive towards individuals needs. In this way media changes behaviors, stances, norms and values that determine and influence gender roles in the society.

1.2.11.1 Position of woman in media

Journalists and reporters come from the environment overloaded with stereotypes that discriminate women and they are prone to reflect this reality.

In media still its present the lack of the multiple role of woman in the family and her contribution in the society. Creation of the old models of gender inequality brings woman and girl back in time through new shapes of "modernism". Even today media continue to contribute in the strengthening of traditional perceptions of masculinity, femininity and gender roles. They continue to broadcast moral standards of the environment where a girl is treated differently from a boy, starting from the family, school and society. Media continues to strengthen old stereotypes of the patriarchal society where the man is the owner and the pillar of the family while woman is committed wife, good hostess and dignified educator of her children. She is seen continually as economically and emotionally dependant, fragile, professionally incompetent from one side and from the other side good hostess, mother and a wife. Often in the media there are definitions about woman as the "weak sex." Another way how the media presents the stereotypes is by presenting women as pleasure objects emphasizing the feminine appearance from which totally unrealistic standards derive about the figure of the woman. In most part of the information and analysis published in the media the figure of the woman is shown in the position of the victim where she either suffered violence from man or she was trafficked or she has become the cause for conflicts between individuals or different groups. Rarely happens that woman is shown as an individual contributing to the development of the society and that not only because of the percentage she fills in the society in proportion to the whole population but specifically for the values she has.

1.2.11.2 Human resources in media

A problem in itself is representation of woman in journalist profession. According to statistics of employees in the Ministry of Culture, Youth, Sports and Non-Residential Issues the total number of employees is 472, out of them 264 are men and 203 are women- 56.53% men in ratio to 43.46 % women. In the above mentioned Ministry out of 136 supervisory posts only 27 posts are held by women. In general women journalists deal mainly with social, environmental and educational topics, recently the ratio has changed in their favor even when there are discussions for political issues but this ratio remains very low when there is discussion about international field or for political analysis. Therefore the status of the editor/analyst in Kosovo continues to remain in the most part it only for men journalists. Women and men journalists today are faced with the great challenge of the work in informal economy where there are no working contracts and no insurance.

1.2.11.3 Access to media

Problems that really concern woman in Kosovo as the opportunity for education, employment, problems of domestic violence, sexual harassment, still do not have the right place in the media even though they became a part of public debate. In addition, it happens very often that in these cases the ones to be more involved to give their opinions are men. Whenever there is a need for any use of sources or opinions the one to be addressed are usually men especially in the fields as politics, economy, sports etc. and not rarely also when gender problems are addressed.

1.2.11.4 Representation and the role of woman in the academic sphere

Although up to today nobody dealt with the representation and role of woman in the academic sphere, she used to play and she still plays important role in it. This sphere remains unexplored in the country especially in relation to improvement of knowledge regarding men and women in all social and economical aspects; in studies that need further analysis as far as it concern to men identity and its transformation during the carrier, women aspirations and life in relation to professional and political carrier; in researches that elaborate on the relationship between men and women and ways how the male identity is perceived. The modest representation in the highest instances of the academic world has not allowed for such point of view to be brought up or to work on policies that would assist in facilitation of processes to bring change.

2. Chapter two “Mechanism on achieving gender equality”

2.1 Mechanisms on achieving gender equality.

In Kosovo there is a chain of institutional mechanisms and legal instruments aiming at advancing the position of woman in the Kosovar society. In this context the role of civil society is crucial especially with local NGO's that advocate for opinion awareness regarding the advancement of women position.

Mechanisms on the central level:

- Office for Gender Equality in PMO
- Office for Good Governance - Division for gender issues - Government of Kosovo
- Ombudsperson Institution- Gender Equality Unit
- Gender equality officers in ministries
- Inter-ministerial Council for Gender Equality

Mechanisms on the local level:

- Gender equality officers in municipalities
- Municipal committees for gender equality

2.2 Existing capacities for implementation

Provisional Institutions of Self-Governance in Kosovo have established institutional mechanisms in municipal and ministerial level. These mechanisms aim for integration of gender perspective in institutions development policies. But all these efforts have not reached the maximal effect yet. Increase in the professional capacities of institutional mechanisms is closely tight to their continuous empowering and strengthening since gender policies and their implementation in practice is a new experience for Kosovo. Commitment for integration of these policies will result in a favorable climate for the entire development of society. Role of institutional mechanisms includes systematic monitoring of women and men situation, for the purpose of evaluation of effectiveness of policies, programs and planned measures for achievement of gender equality.

2.3 Legal framework

Constitution of Republic of Kosovo (draft awaiting its approval by the Assembly of Kosovo) Criminal Code

Family Law

Law for Gender Equality

2.4 Sectorial strategy

High education strategy

MLSW Strategy

Strategy of Ministry of Culture, Youth and Sports

Development Plan of Kosovo (draft waiting to be approved)

3. Chapter three “Mission, vision and objectives of KPGE”

Gender equality and empowerment of women are important instruments for decrease of inequality and poverty at this part of society. Interventions and strategies for reduction of poverty and for respect of rights for poor categories are successful if they a) recognize women as a group with less powers and limited opportunities for the exercise of rights; b) increase the participation of women in identification of solutions for their problems by not only respecting their rights but also by contributing in drafting of sustainable programs and policies; c) incorporate development of policies with principles of basic rights and gender equality.

3.1. Mission and vision of KPGE

Mission of KPGE is to encourage different stakeholders of the society, institutions (governmental and non-governmental), civil society, individuals, international partners and donors to contribute in the coordinated manner in achievement of gender equality in Kosovo, through implementation of policies and programs foreseen by this document.

Vision- Starting from 2008, Kosovo will be the country where all citizens (women and men) will have the possibility to participate in equal manners in the decision-making, equal rights for education, employment, free and equal access in all public services so they can enjoy the results of their work.²⁵

To fulfill this it's necessary to determine clear and feasible goals that are linked up with education, check ups of medical services for women, ensuring equal opportunities for employment and income, reduction of violence and other social problems, participation in the political decision-making in central and local level.

In addition to fulfillment of this vision many interventions, strategies and “pro gender” policies are needed to ensure positive changes in women life.

Strengthening of women and minimizing of their poverty is closely linked to many policies and development programs. This requires the establishment of a system of indicators to evaluate periodically the extent of women empowerment and assess the efficiency of policies and programs towards stated objectives. Experience from different countries shows that it is necessary to divide indicators in two categories: indicators

²⁵ Vision of gender perspective up to year 2013 derived from debates and discussions during the process.

that aim to measure progress in the general social level for example GEM (indicator of gender strength) or the indicator within specific frame of a program or intervention for example indicators linked to active programs of employment.

3.2 Objectives and sub-objectives

Strategic objective 1

Spreading of values and practices that promote gender equality, protection of rights and woman empowerment

Sub-objective 1 Implementation, monitoring and periodic evaluation of the implementation of KPGE, LGE and other documents through a frame of indicators and public information on achievements and challenges

Strategic objective 2

Increase of access for women and girls to qualitative education

Sub-objective 1 Increase of indicators of registration, attendance and advancement in compulsory education

Sub-objective 2 Improvement of school curricula that promote gender equality

Sub-objective 3 Improvement of women participation in teaching, planning and managing of education

Sub-objective 4 Strengthening of institutional and programmatic capacities of MEST to integrate effectively issues of gender equality in planning, implementation and monitoring of strategy of education objectives.

Strategic objective 3

Improvement of women and girls health by increasing the response of health system towards their health needs

Sub-objective 1 to ensure that health policies and programs respond to difference of sexes and health needs of both sexes.

Sub-objective 2 To increase the knowledge and understanding of women and men health and of their health needs

Sub-objective 3 To support and ensure full and equal access for women and men in all levels of service in the health system

Strategic objective 4

Economic empowerment of women and girls

Sub-objective 1 Increase of the number of women entrepreneurs through giving of opportunities for more access to property, capital and loans.

Sub-objective 2 Up to 2010 improvement of indicators for the participation of women in economy

Strategic objective 5

Improvement of social situation of women on risk through increase of access towards qualitative social services

Sub-objective 1 Support for poor families with social assistance by categorizing them according to social problems they have by giving priority to families with women as head of family.

Sub-objective 2 Increase of municipal services for women with social problems

Strategic objective 6

Improvement of labor indicators for women and girls

Sub-objective 1 Up to 2010 improvement of labor indicators, participation in the labor force, reduction of level of unemployment for women, improvement of employment structure.

Sub-objective 2 to encourage employment through increase of vocational institutions and it's expanding in rural areas.

Sub-objective 3 Reduction up to 50%²⁶ of the number of people who live in extreme poverty up to year 2015

²⁶ MDG- Commitment of the government for achieving up to 2015 MDGs

Strategic objective 7

Improvement of women image in media, culture and sports

Sub-objective 1 Improvement of women image in media, culture and sports through promotion of successful women

Sub-objective 2 To overthrow gender stereotypes through policies of media institutions and media products.

Strategic objective 8

To achieve equal participation of both sexes in decision-making for all important issues in the society

Sub-objective 1 To implement (precisely) LGE

Sub-objective 2 to harmonize laws and other provisions with LGE and with international standards that promote and encourage gender equality in decision-making

Sub-objective 3 To draft strategies for increase in the number of women in decision-making from rural areas and women minorities

Sub-objective 4 Encouragement of women for their participation in decision-making

Empowerment of women through their participation in decision-making

Increase of participation of women in decision-making structures and political life is already recognized and accepted as a tool for empowerment of women. There are three reasons²⁷ why women in decision-making present a strategic objective for empowerment of women. First it has been proven that countries where women participate in political life with the ratio of less than 30% have less equality and are less inclusive and democratic. Second it is a well-known fact that women represent different interests from men. Their direct participation in decision-making structures affects prioritizing of issues that are not specified by men. And last the participation of women in political life and decision-making improves significantly level of governance.

27 Global Urban Development Magazine; Taking actions to empower women: UN millennium project report on education and gender equality; March 2006

Participation of woman in politics

Low representation of women in politics remains one of the unfulfilled obligations that society has towards democracy. Therefore, active civil movements of women, their participation in politics and their engagement in high management levels of public administration remain one of priorities worth to be promoted any time.

Women in economic decision-making

A balanced participation of women and men in economic decision-making contributes in making of favorable environment for a better economic performance of the whole society.

Woman in science and technology

Participation of women in science and technology might contribute to increase of quality of women in decision-making. Therefore her participation in the field of science and technology could facilitate her promotion in decision-making.

Strategic Objectives	Objectives	Measurements	Agency Responsible and partners	Timeline	Resources/ Budget Euro	Monitoring indicators	Monitoring and assessment tools
	2.5 Improvement of social and cultural attitudes in the community and family, promoting the values and relevance of the education of girls (including the roles and contributions of women in development).	2.5.1 Create a awareness raising campaign based on the school, parent, and community study, particularly in rural and remote areas, on the relevance and profits of education for girls, including continuation of education for girls beyond the elementary school level. 2.5.2 Organize seminars, training sessions, for the elimination of stereotypes that encourage gender inequality in schools. 2.5.3 Create an information base with materials, manuals, and guides on gender belonging and equality from the perspectives of teachers, parents, and communities.	MoEST School administration and teaching staff, communities and parents.	2008-2010	10.000	Detailed information on social and cultural attitudes on the education of women.	Completion of research
			MoEST MED Relevant institutions NGO	2008-2013		Annual rise of the number of women in education (ME statistics).	MoEST & appropriate institutions
			MoEST AGE NGOs	2008 ongoing		Supplied libraries. ME web-page (separate link with information on gender issues).	Government institutions (ME, MCYS, AGE) NGO (specialized in gender and other issues).
3. Improve the health of women and girls.	3.1 Ensure that health policies and programs respond to the specific gender health differences and needs.	3.1.1 To determine by law the right to health insurance for all links in the health service chain (for men and women). 3.1.2 To include diagnosis-groups, which directly pertain to the	MH MLSW AGE Parliament	2010	NA No cost	Law on health insurance (in force) Health insurance implementation scheme. Number of obligatory vaccines defined	
			MH Groups of experts		See the budget of MH		

Strategic Objectives	Objectives	Measurements	Agency Responsible and partners	Timeline	Resources/ Budget Euro	Monitoring indicators	Monitoring and assessment tools
		reproductive health of women and girls, within the basic coverage package of the health insurance scheme.					
		3.1.3 To legitimate the right to financial compensation for maternity, including unemployed women.			Budget foreseen in health insurance scheme.		
		3.1.4 Harmonize inter-departmental legal acts pertaining to maternity leave and related issues.				Legal documents harmonized	
		3.1.5 To include medication for the treatment of sexually transmitted diseases and HIV/AIDS within the health insurance scheme.	MH	2010	See the strategy of health.	Number of reimbursable medications.	
		3.1.6 Secure free Human Papilloma Virus (HPV) vaccination, as an efficient means of reducing cervical cancer (consult with minister, Kosovo National Institute for Public Health, evidence).	MoH	2010		Number of women diagnosed women Health centers set up.	
	3.2 Increase knowledge and understanding of women's and men's health and their needs	3.2.1 Collection and annual reporting of gender-segregated data with the aim of monitoring	KSO (ESK) MPS AGE Local government	Starting from 2008			

Strategic Objectives	Objectives	Measurements	Agency Responsible and partners	Timeline	Resources/ Budget Euro	Monitoring indicators	Monitoring and assessment tools
		indexes for women and men's health.					
		3.2.2 Increase awareness of society on gender based violence as a threat to public health.	AGE MH Donors	Each year			
		3.2.3 Draft strategies on population development, health, and fertility, which are appropriate for women and men in increasing their requests for health services.	AGE WHO Schools Donors				
		3.2.4 Initiate an information and educational campaign, promoting the idea that men and women share responsibility for family health and planning.	AGE MH	Each year			
		3.2.5 Develop educational (school) program guidelines on nutrition, hygiene, and family planning for boys and girls.					
	3.3 Support and guarantee full and equal access at all levels of health care service, while increasing the response of the health system towards	3.3.1 Collect gender disaggregated data on the use of private and public health service.					
		3.3.2 Increase access to health care institutions.					

Strategic Objectives	Objectives	Measurements	Agency Responsible and partners	Timeline	Resources/ Budget Euro	Monitoring indicators	Monitoring and assessment tools
	women and girls, and the health needs of women.	3.3.3 Secure, for women in particular, a system of emergency transportation and community engagement for the efficient transport of women to hospitals 3.3.4 Make gender part of the curricula and syllabi of respective courses at the Faculty of Medicine and Nursing School. 3.3.5 Train medical professionals for the identification and treatment of victims of domestic violence. 3.3.6 Conduct annual screening campaigns for examinations such as: complete blood/urine tests, mammography, pap-smears, etc, which aid early recovery of anemia, breast cancer, cervical cancer, venereal diseases and infections.				Numri i profesionisteve te trajnuar	
4. Economic empowerment of women and girls.	4.1 Increase the number of women entrepreneurs by providing possibility of more access to property, capital and loans.	4.1.1 Creation of loan programs for women in general and those in rural areas in particular. 4.1.2 Encourage the development of small	Qeveria Parlamenti Komisionet parlamentare ABCJ Qeveria, MEF, MTI, OEK, AKB, Donatoret	2008-2010 2008-2012	Nuk ka 200.000	Rritja e numri të grave sipërmarrëse dleri ne 20% Rritja e numrit të grave menaxhere nga 15%	ABCJ, Komisonet parlamentare, Shoqëria civile, OJQ ABGJ,OEK,AKB, Shoqëria civile, Donator, Institucione

Strategic Objectives	Objectives	Measurements	Agency Responsible and partners	Timeline	Resources/ Budget Euro	Monitoring indicators	Monitoring and assessment tools
		businesses managed by women through microfinance programs, business clubs, and development funds for small business loans, combined with professional development on technology transfer, service development and marketing.					bankare
5 Improvement of employment indicators for women and girls	5.1 Improvement by 2010 of indexes for labor, work force participation, reduction of levels of unemployment for women, improvement of employment structures.	5.1.1 Undertake a series of studies (research) on the participation of women in the economy and work force.	MPMS-DPP Donors NPO World Bank UNDP AGE Local Government	2008	100.000	Findings and recommendation for the improvement of employment policies and women's economic empowerment	
		5.1.2 Establishment of transparent schemes for the collection of information on employment rights and legislation, information on the work force, access to education and professional development, access to property and loans.	MLSF Employment offices Employment agencies NGOs Local government Media Donors	2008-2010	300.000	The number of women employed, assisted and offered mediation for employment. A friendly environment for the information, mediation, and education of women	
		5.1.3 Increase the number of employment services for poor women.	MLSW NGO Local Government Donors	2008-10	100.000	The number of services for women in poor families.	

Strategic Objectives	Objectives	Measurements	Agency Responsible and partners	Timeline	Resources/ Budget Euro	Monitoring indicators	Monitoring and assessment tools
	5.2 Intensify the encouragement of employment through the increase of institutions for professional development and their distribution in rural areas.	5.2.1 Increase of professional development courses for women and girls in the absence of appropriate education.	MLSW NGO Labor offices Donors	2008-2010			
	5.3 Reduction to 50% ²⁸ of the number of people living in extreme poverty by the year 2015	5.3.1 Advancement of efficient social schemes for social welfare support in favor of poor families with the aim of taking them out of the poverty cycle. 5.3.2 Drafting of pro-gender employment policies. 5.3.3 Creation of programs for categories with social needs, such as: trafficked women and girls, women with special needs or disability (women at risk). 5.3.4 Encourage the development of small businesses managed by women, business clubs, and development funds (loans) for small	MPMS-DMS Qeveria Kuvendi MPMS Kuvendi Zyrat e punesimit MPMS-DPP Donatoret Qeveria OJQ MPMS Donatoret Qeveria OJQ (Oda Ekonomike e Kosoves)	2010 2008-2010 2008-2010		Politikat, programet dhe masat por-te varfere dhe pro-gjinore	

28 MDG- Government engagement for the attainment of millennium goals by the year 2015.

Strategic Objectives	Objectives	Measurements	Agency Responsible and partners	Timeline	Resources/ Budget Euro	Monitoring indicators	Monitoring and assessment tools
6 Improvement of the social situation of women at risk by improving their access to quality social services.		businesses, combined with professional development work on technology transfers, service development and marketing.					
	6.1 Social welfare support to poor families by categorizing them according to the problems they face, and by giving priority to families with women heads of households.	6.1.1 Formulation of policies for support to poor women through social services and assistance.	MLSW Local Government	2008		Improved pro-gender policies and programs. Friendly environment for women and girls that experience social problems.	
		6.1.2 Creation of efficient social schemes for social welfare support in favor of poor families with the aim of taking them out of the poverty cycle.	MLSW Government Parliament	2010	See KDSP	Reduction to 50% ²⁹ by the year 2015 of the number of people who live in extreme poverty.	Reseraches Living Standart Measurement Survey
	6. 2 Improvement of community services for women with social problems	6.2.1 Strengthen of institutional structures (public and non-public) for the treatment of victims of violence and trafficking in human beings (such as counseling services, temporary shelter) not only in urban but also village areas where this problem may me more harshly present.	MLSW LG NGO Donors International and local organisations	2008-2013	1.000.000	The number of professional services offered for women and girls in rural areas	

²⁹ MDG- Government engagement for the attainment of millennium goals by the year 2015.

Strategic Objectives	Objectives	Measurements	Agency Responsible and partners	Timeline	Resources/ Budget Euro	Monitoring indicators	Monitoring and assessment tools
7. Improve the image of women in media and culture		6.2.2 Training of staff (police, courts, central and municipal government) for the treatment of victims of violence and trafficking in human beings.	MLSW NGO MoJ MoA UNDP International organisations	Started on 2005 ongoing	60.000	Number of persons/professionals trained Number of trainings sessions held	
		6.2.3 Reintegration of women and girls victims of gender violence	NGO Donors MLSW AGE MoJ KSP	Ka filluar 2006	80.000	Numbe of women reintegrated	
		6.2.4 Drafting of a national strategy against domestic violence (consolidating a referral system for victims of domestic violence)	Government MLSW AGE UNDP Civil Society University	2008	30.000	Drafted strategy Working groups established Number of participants in the process	Strategy document
		6.2.5 Improvement of social and health services for elderly women (unaided) and those with social problems	MLSW Government MoH Donors	2008-2013		Number f services established	Studies Reserches
		7.1.1 Create media spaces for distinguished and infamous women.	MCYS Media	2008-2013		Increased participation of women	Mediat AGE NGO reports, studies
7.2 Overthrow gender stereotypes through	7.1.2 Support women's activities through the media	Media	2012		Larger number of programs that cover the activities of women	Media Independent Commission of Media reports	
	7.2.1 Promote the exchange of perspectives and good practices in media	Media MCYSRI NGOs	2012	80.000	Increase of media programs that respect the principles of	Media Independent Commission of media reports	

Strategic Objectives	Objectives	Measurements	Agency Responsible and partners	Timeline	Resources/ Budget Euro	Monitoring indicators	Monitoring and assessment tools
	policies of media institutions and products	7.2.2 Create and improve units that monitor media, with the aim of integrating gender perspectives and promoting gender equality in media, in ways in which written materials and programs are produced.	Media Public Institutions NGO	2012	15.000 each year	gender equality. Increase of media programs that respect the principles of gender equality.	Public institutions reports NGO reports
		7.2.3 Create and improve units that monitor media, with the aim of integrating gender perspectives and promoting gender equality in media, in ways in which written materials and programs are produced.	Public institutions Private and public media operators	2012	Buxhet of each media	Number of women and girls in leadership positions.	Institutions NGO Media partners
		7.2.4 Conduct research (study) on the status of women journalists, artists, etc., in media and culture, and include guidelines for the improvement of working conditions of women journalists, artists, etc.	MCYS Research institutions and organizations	2012		Number of conducted studies and gathered results	Government institutions Media operators NGO
		7.2.5 Adopt, by radio and television stations, a plan for the increase of	Governmental institutions Media operators NGO	2008-2012		Number of shows and information sites in electronic media	Government institutions Media operators NGO

Strategic Objectives	Objectives	Measurements	Agency Responsible and partners	Timeline	Resources/ Budget Euro	Monitoring indicators	Monitoring and assessment tools
		programs (in quantity and quality) for women, by women, and concerning gender issues (including all age groups, particularly children)..					
		7.2.6 Adopt, by print media, a plan for the increase of written materials, in quantity and quality, concerning issues of gender and the promotion of values of women in society.	Print media	2008-2012		Number of articles and space allotted in print media	Monitoring reports on print media
		7.2.7 Create procedures, by print and audio-visual media, for considering customer complaints towards media entrepreneurs or advertisers, regarding media or add contents which depict women or men in a discriminatory manner.	Government institutions Courts Kosovo Journalist Association	2012			Reports produced by: Government institutions AGE Media partners NGO
		7.2.8 Revise the ethical code of journalists, in order to further emphasize restraint from the use of stereotypes and violent and/or pornographic materials, which discriminate women or violate their rights.	Media Journalists associations Legal experts	2012		Ethical code of journalists revised	Monitoring process

Strategic Objectives	Objectives	Measurements	Agency Responsible and partners	Timeline	Resources/ Budget Euro	Monitoring indicators	Monitoring and assessment tools
8. Achieve equal participation of both genders in decision-making on all relevant issues in society.	8.1 The Strictly implementation of the Law on Gender Equality.	8.1.1 To inform the institutions and political parties about the LGE, local and international instruments which promote and advance gender equality in decision-making.	AGE Gender Focal points MoEST Informal women's parliamentary group. Media Civil society Local and central government. International organizations of human rights	2008-2013		The number of women in decision-making in politics increased. Mechanisms for achieving gender equality Implemented Integration of a gender perspective in all policies that motivate institutions at the central and local level, and society as a whole.	
	8.2 Harmonization of laws and dispositions of the LGE with international standards which promote and encourage gender equality in decision-making.	8.1.2 Organize the monitoring of the Law for Equal opportunities as well all instruments which promote and encourage the implementation of the law. 8.2.1 To harmonize the Working Guidelines of the Kosovo Assembly and those of municipal assemblies with the LGE.	Decision-making structures within political parties and women's forums in political parties. Parliament Comunal focal points		20.000 every 3 year No cost		

ANNEX: II. LISTA E EKSPERTVE PKBGJ

Koordinatorë e Projektit : Mirela Muça,

Ass. Koordinatorë Edi Gusia

Draftuesë: Nita Luci,

Asistent : Edita Kusari,

NR.	EMRI MBIEMRI	Institucioni
	GRUPI I I -PUNA DHE MIREQENIA SOCIALE	
1.		
2.	Premtime Preniqi	KK-Prishtinë
3.	Zelfije Pllana	MPMS
4.	Bajram Kelmendi	MPMS
5.	Arbërita Hoxha	MPMS
6.	Adile Basha	MPMS
7.	Gjynaze Novoberdali-Gola	MPMS
8.	Lumnije Deqani	OJQ- Mirëqenia e Gruas, Pejë
9.	Hafiz Leka	MPMS
11.	Nazife Jonuzi	OJQ-Liria,Gjilan
	GRUPI I II – KULTURA DHE MEDIAT	
1.	Nezaqete Rukovci	MKRS
2.	Drita Klaiqi	KK-Gjilan
3.	Skender Boshtrakaj	MKRS
4.	Valbona Salihu	Shoqata e Juristeve”Norma”
5.	Sazana Çapriqi	UP-Fakulteti Filozofik
6.	Nazife Hoxha	Muzeu i Kosoves
7.	Mjellma Pallaska	Gazeta “Express”
8.	Zake Prelvukaj	UP
	GRUPI I III- ARSIMI	
1.	Merita Jonuzi	MASHT
2.	Shemsi Krasniqi	UP
3.	Igballe Rexha	Koalicioni I grave te Kosovës
4.	Albulena Blakaj	UP
5.	Kimete Dida	Pedagoge
6.	Leonora Kryeziu	UP
	GRUPI I IV- INTEGRIMI I GRAVE NE EKONOMI	
1.	Irena Ahmedi	MEF
2.	Remzie Maloku	KK-Kline
3.	Mihane Berisha-Namani	UP
4.	Driton Balaj	MEF
5.	Saxhide Mustafa	RIINVEST
6.	Nashide Bajrami	MEF
7.	Myrvete Badivuku-Pantina	UP
8.	Sebahate Grajqevci	MMPH
9.	Hamide Latifi	OJQ-Grate per grate

	GRUPI I V SHENDETESIA	
1.	Sanije Kiqmari	MSH
2.	Habibe Bytyqi	KK-Suhareke
3.	Emine Qehaja-Buqaj	QKU
4.	Lumturie Luci	QKU
5.	Mihrije Begolli	Klinika e pediatrise
6.	Fatime Qosaj	MSH
7.	Merita Berisha	QKU
	GRUPI I VI- MARREDHENIET GJINORE DHE POZITAT VENDIMARRESE	
1.	Suzana Gervalla	MAPL
2.	Zahrie Podrimqaku	KK-Drenas
3.	Hysni Shala	SHPK
4.	Vjosa-Nimani Zylfiu	SH-NORMA
5.	Arjeta Rexhaj	OJQ-Qendra per studime dhe trajnime gjinore
6.	Snezana Karadzic	OJQ-Te drejtat e Njeriut
7.	Alberta Troni	UP
8.	Arta Hasimja	ZKM

Shkurtesat

ABGJ	Agjencia për Barazi Gjinore
PKBGJ	Programi i Kosovës për Barazi Gjinore
LBGJ-	Ligji për Barazi Gjinore
SPZHK	Strategjia e Planit Zhvillimor të Kosovës
RZHNJ	Rrjeti Zhvillimor Njerëzor
HBS	????
ESK	Enti Statistikor i Kosovës
NVM	Ndërmarrje te Vogla dhe te Mesme
MKRS	Ministria për Kulturë, Rini dhe Sport
ZKM	Zyra e Kryeministrit
MPMS	Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale
MASHT	Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë
GEM	???
MDG	Synimet e Mileniumit
OJQ	Organizata Jo Qeveritare
DKA	Drejtoria Komunale e Arsimit
SIAR	???
SHPK	Shërbimi Policor i Kosovës
IKAP	Instituti i Kosovës për Administrate Publike
IPK	Instituti Pedagogjik i Kosovës
PL	Pushteti Lokal
MSH	Ministria e Shëndetësisë
HPV	Human Papilloma Virus ????
WHO	Organizata Boterore e Shendetesise (World Health Organization)
OEK	Oda Ekonomike e Kosovës
MD	Ministria e Drejtësisë

Skraćenice

APR	Agencija za polnu ravnopravnost (Agencija za rodnu ravnopravnost)
KPPR	Kosovski program za polnu ravnopravnost
ZPR	Zakon o ponoj ravnopravnosti
SKRP	Strategija kosovskog razvojnog plana
RHM	Razvojna humana mreža
HBS	???
SZK	Statistički zavod Kosova
MSP	Mala i srednja preduzeća
MKOS	Ministarstvo za kulturu omladinu i sport
MONT	Ministarstvo za obrazovanje nauku i sport
UP	Ured Premijera
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
GEM	???
MDG	Stremljenja milenijuma
NVO	Nevladine organizacije
ODO	Opštinska direkcija za obrazovanje
SIAR	???
PSK	Policijska služba Kosova
KIJA	Kosovski institut za javnu administraciju
PIK	Pedagoški institut Kosova
LU	Lokalna uprava
MZ	Ministarstvo zdravlja
HPV	Human papilloma virus ???
WHO	Svetska zdravstvena organizacija (World Health Organization)
PKK	Privredna komora Kosova
MP	Ministarstvo pravde

Accronyms

AGE	Agency for Gender Equality
KPGE	Kosovo Program for Gender Equality
LGE	Law on Gender Equality
PKDS	Plan of the Kosovo Development Strategy
HDN	Human Development Network
HBS	????
ESK	Statistical Office of Kosovo
SME	Small and Medium Enterprises
MKRS	Ministry of Culture, Youth and Sport
OPM	Office of the Prime Minister
MoLSW	Ministry of Labor and Social Welfare
MoEST	Ministry of Education, Science and Technology
GEM	???
MDG	Millennium Development Goals
NGO	Non-Governmental Organization
DKA	Municipal Education Directorate
SIAR	???
KPS	Kosovo Police Services
IKAP	Kosovo Institute for Public Administration
KPI	Kosovo Pedagogy Institute
LG	Local Governance
MoE	Ministry of Education
HPV	Human Papilloma Virus
WHO	World Health Organization
KCC	Kosovo Chamber of Commerce
MoJ	Ministry of Justice

INSTITUCIONET E PËRKOHSHME TË VETËQEVERISJES
PRIVREMENE INSTITUCIJE SAMOUPRAVLJANJA
PROVISIONAL INSTITUTIONS OF SELF-GOVERNMENT

QEVERIA
VLADA
GOVERNMENT

KRYEMINISTRI
PREMIER
PRIME MINISTER

Numër: 034/2006
Data: 5 prill 2006

Në mbështetje të nenit 9.3.16 të Rregullores së UNMIK-ut, nr. 2001/9, mbi Kornizën Kushtetuese për Vetëqeverisje të Përkohshme në Kosovë dhe nenit 1 të Rregullores së UNMIK-ut, nr 2001/19, mbi Degën e Ekzekutivit të Institucioneve të Përkohshme të Vetëqeverisjes në Kosovë, si dhe nenit 4, pika 3 të Rregullores së Punës së Qeverisë së Kosovës, Kryeministri i Kosovës merr këtë:

VENDIM

- I. Formohet Këshilli Drejtues për Hartimin e Programit të Kosovës për Barazi Gjinore.
- II. Këshilli Drejtues përbehet nga 7 anëtarë, bartës të përgjegjësisë në Qeverinë e Kosovës, si dhe përfaqësues të Shoqërisë civile, respektivisht të OJQ-ve:
 1. Z. Lutfi Haziri, Zëvendëskryeministër i Kosovës
 2. Z. Ibrahim Selmanaj, Ministër i Punës dhe Mirëqenies Sociale
 3. Znj. Visare Gashi, u.d Kryeshefe Ekzekutive e ZBGJ-së, ZKM
 4. Z. Driton Balaj, Këshilltar i Ministrisë të Ekonomisë dhe Financave,
 5. Znj. Hamide Latifi, OJQ "Gratë për Gratë"
 6. Znj. Valbona Salihu, OJQ "Norma"
 7. Znj. Snezhana Karaxhiq, OJQ "Komiteti Kosovar për të Drejta të Njeriut"
- III. Këshillin Drejtues udhëhiqet nga Zëvendëskryeministri i Kosovës, z. Lutfi Haziri.
- IV. Këshilli Drejtues bën selektimin dhe i përcakton anëtarët e Grupeve Punuese në fushat e kujdesit të veçantë dhe funksionon deri në miratimin e PKBGJ-së nga Kuvendi i Kosovës.
- V. Vendimi hyn në fuqi ditën e nënshkrimit.

T'i dërgohet:

- Anëtarëve të Këshillit Drejtues
- Zyrës për Barazi Gjinore në ZKM
- Sekretarit të Përhershëm të ZKM-së
- Arkivit të Qeverisë

Agim Çaku
Kryeministri i Kosovës

INSTITUCIONET E PËRKOSSHME TË VETËQEVERISJES
PRIVREMENE INSTITUCIJE SAMOUPRAVLJANJA
PROVISIONAL INSTITUTIONS OF SELF-GOVERNMENT

ZYRA E KRYEMINISTRIT
URED PREMIJERA
OFFICE OF THE PRIME MINISTER

Prishtinë, 16.10.2006

Ref. OR 3

Në mbështetje të nenit 1.3 pika (ç dhe nenit 2.1) të Rregullores së UNMIK-ut nr. 2001/19 mbi Degën e Ekzekutivit të Institucioneve të Përkohshme të Vetëqeverisjes në Kosovë, Kryeministri i Kosovës më 16 tetor 2006, merr këtë:

V E N D I M

1. Lirohet, Zëvendëskryeministri i Kosovës Lutfi Haziri, nga detyra e kryesuesit dhe anëtarit të Këshillit Drejtues për Hartimin e programit të Kosovës për Barazi Gjinore, vendim i Kryeministrit nr. 034/2006 të datës 05 prill 2006.
2. Emërohet Izet Sadiku, kryesues dhe anëtar i Këshillit Drejtues për Hartimin e programit të Kosovës për Barazi Gjinore.
3. Obligohet Sekretari i Përhershëm në ZKM në zbatimin e këtij Vendimi.
4. Ky Vendim hyn në fuqi në ditën e nënshkrimit.

Agim Çeku
Kryeministri i Kosovës

Vendimi i dërgohet:

- Zv/kryeministrit të Kosovës
- Z. Izet Sadiku
- Sekretarit të Përhershëm në ZKM
- Zyrës për Barazi Gjinore në ZKM
- Arkivit

Përmbajtja

Material shpjegues.....	3
Çfarë përfaqëson dokumenti që i paraqesim Ministrave të Qeverisë së Republikës së Kosovës?	3
Pse i duhet Kosovës, Programi i Kosovës per Barazi Gjinore - PKBGJ?.....	3
Çfarë përmban Dokumenti i PKBGJ-së ?	4
Qëllimi dhe objektivat e hartimit te PKBGJ.....	4
Kujt do ti shërbejë PKBGJ	5
Procesi gjatë te cilit ka kaluar hartimi i PKBGJ-se	5
Vështirësitë dhe sfidat	6
Programi i Kosovës për Barazi Gjinore	7
Hyrje	9
Integrimi i çështjeve gjinore në programet e qeverisë	9
Konteksti	10
Qëllimi dhe objektivat e hartimit të PKBGJ.....	11
Përmbajtja e dokumentit	11
Procesi gjate te cilit u hartua dokumenti i PKBGJ-se.....	12
Vështirësitë dhe sfidat	13
1. Kapitulli i parë: “Analiza dhe pabarazia gjinore në Kosovë”.....	14
1.1 Vështrim i përgjithshëm mbi barazinë gjinore dhe varfërinë.....	14
1.2 Shkaqet që prodhojnë varfëri dhe diskriminim gjinor	15
1.2.1 Dominimi i normave patriarkale prodhon diskriminim gjinor	15
1.2.2 Vështirësi në zbatimin e ligjit vonojnë barazinë gjinore	15
1.2.3 Niveli i ulët arsimor i grave është shkak për t'i lënë ato në varfëri	16
1.2.4 Kequshqyerja dhe qasja e vogël në shërbimet shëndetësore kushtëzojnë shëndet të dobët të nënave	17
1.2.5 Gate kanë më pak të drejta ekonomike	18
1.2.6 Gate nuk janë forcë aktive në tregun e punës.....	18
1.2.7 Gate shpërblehen më pak dhe kanë vështirësi në ruajtjen e vendit të punës	19
1.2.8 Gate kanë një nivel më të lartë papunësie	20
1.2.9 Gate kanë më pak të drejta në vendimmarrje	20
1.2.9.1 Vendimmarrja në familje.....	20
1.2.9.2 Vendimmarrja në shoqëri	21
1.2.10 Dhuna ndaj gruas e pranishme në familje	22
1.2.11 Pabarazia në kulturë dhe në media	23
1.2.11.1 Gjendja e gruas në media	23
1.2.11.2 Burimet njerëzore në media.	24
1.2.11.3 Qasja në media.	24
1.2.11.4 Përfaqësimi dhe roli i gruas në fushën akademike	25
2. Kapitulli i dytë “Mekanizmat për arritjen e barazisë gjinore”	26
2.1 Mekanizmat për arritjen e barazisë gjinore.	26
2.2 Kapacitetet ekzistuese për zbatim.....	26
2.3 Kuadri Ligjor	26
2.4 Strategjitë sektoriale	27
3. Kapitulli i tretë: “Misioni, vizioni dhe objektivat e PKBGJ-së”.....	28
3.1 Misioni dhe vizioni i PKBGJ-së	28
3.2 Objektivat dhe nën-objektivat.....	29

Sadržaj

Objašnjaci Memorandum	47
Šta predstavlja dokument koji podnosimo ministarstvima Vlade Kosova?	47
Zbog čega je Kosovu potreban Program za ravnopravnost polova KPRP-a?	47
Šta sadrži Dokument KPRP?	48
Ciljevi i objektivni izrade KPRP	48
Kome će služiti KPRP	49
Proces tokom kojeg je prešla izrada KPRP-a	49
Poteškoće i izazovi	50
Program Kosova za ravnopravnost polova	51
Uvod	53
Integrisanje pitanja polova u programima vlade.	53
Kontekst	54
Svrha i ciljevi izrade PKRP	55
Sadržaj	56
Proces	57
Teškoće i izazovi	57
1. Prvo poglavlje "Analiza o neravnopravnosti polova na Kosovu"	59
1.1 Opšti osvrt na ravnopravnost polova i siromaštvo	59
1.2 Razlozi koji donose siromaštvo i polnu diskriminaciju	60
1.2.1 Preovladanje patrijarhalnih normi proizvodi polnu diskriminaciju	60
1.2.2 Poteškoće u primenivanju zakona utiču na zaostajanje ravnopravnosti polova	60
1.2.3 Nizak nivo obrazovanja žena je uzrok da one budu ostavljene u siromaštvo	61
1.2.4 Slaba ishrana i slab pristup zdravstvenim uslugama uslovljavaju loše zdravlje majki	62
1.2.5 Žene imaju manje ekonomskih prava	63
1.2.6 Žene nisu aktivna snaga na tržištu rada	64
1.2.7 Žene su nagradjene manje i imaju poteškoća da zadrže radno mesto	65
1.2.8 Stopa nezaposlenosti kod žena je veća	65
1.2.9 Žene imaju manje prava na odlučivanje	66
1.2.9.1 Odlučivanje u porodici	66
1.2.9.2 Odlučivanje u društvu	67
1.2.10 Nasilje nad ženama prisutno u porodici	68
1.2.11 Neravnopravnost u kulturi i medijima	68
1.2.11.1 Stanje žena u medijima	69
1.2.11.2 Ljudski resursi u medijima	70
1.2.11.3 Pristup medijima	70
1.2.11.4 Predstavljanje i uloga žene u akademskoj oblasti	71
2. Drugo poglavlje "Mehanizmi za ostvarivanje ravnopravnosti polova"	72
2.1 Mehanizmi za ostvarivanje ravnopravnosti polova	72
2.2 Postojeći kapaciteti za sprovođenje	72
2.3 Zakonski okvir	73
2.4 Sektorske strategije	73
3. Treće poglavlje "Misija, vizija i ciljevi PKRP"	73
3.1. Misija i vizija PKRP-a	73
3.2 Ciljevi i podciljevi	74

Contents

Explanatory note.....	93
What does the document that we are presenting to the Ministers of Government of Kosovo represents?.....	93
Why Kosovo needs the Program on Gender Equality?	93
What is the content of the KPGE Document?	94
Aims and objectives of KPGE	94
Who will KPGE serve?	95
The process of drafting the KPGE.....	95
Difficulties and challenges	96
Kosovo Program for Gender Equality.....	97
Introduction.....	99
The integration of gender issues in government programs	99
Background.....	100
The aim and objectives of the KPGE	101
Content	101
The process	102
Limitations and challenges	103
1. Chapter One: Analysis and Gender Inequality in Kosovo	104
1.1 A general overview of gender equality and poverty	104
1.2. Causes of gender discrimination and production of poverty	105
1.2.1 Domination of patriarchal norms produces gender discrimination	105
1.2.2 Difficulties in the implementation of laws	105
1.2.3 Low levels of education among women cause them to remain in poverty	106
1.2.4 Malnutrition and poor access to health services condition the poor health of mothers	107
1.2.5 Women have fewer economic rights	108
1.2.6 Women are not an active force in the labor market	108
2.2.7 Women are paid less and have difficulties in keeping their job	109
2.2.8 Women have higher level of unemployment	110
1.2.9 Women have less rights in decision-making	110
1.2.9.1 Decision-making in the family	110
1.2.9.2 Decision-making in the society	111
1.2.10 Violence against women is present in the family	112
1.2.11 Inequality in culture and media	112
1.2.11.1 Position of woman in media	113
1.2.11.2 Human resources in media	114
1.2.11.3 Access to media	114
1.2.11.4 Representation and the role of woman in the academic sphere	114
2. Chapter two “Mechanism on achieving gender equality”	115
2.1 Mechanisms on achieving gender equality.	115
2.2 Existing capacities for implementation	115
2.3 Legal framework	116
3. Chapter three “Mission, vision and objectives of KPGE”	117
3.1. Mission and vision of KPGE	117
3.2 Objectives and sub-objectives	118

